

การศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข
A STUDY OF BUDDHIST DISCIPLINES FOR LIFE DEVELOPMENT
TO A HAPPINESS

พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสโร (ตินกระสัง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาวิจัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข

พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสุโร (ตินกระสัง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF BUDDHIST DISCIPLINES FOR LIFE DEVELOPMENT
TO A HAPPINESS**

Phramahathonglo Thanissaro (Sinkrauang)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

.....กรรมการ

(พระครูสังวรวิจิตร, ดร.)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบุญ ต้นยะ)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธวัชชา เดชสุภา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูสังวรวิจิตร, ดร.

ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข
ผู้วิจัย : พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสโร (สินกระสัง)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูสังวรวิริยกิจ สิวโร, ดร. พธ.บ, M.A., Ph.D.
 : ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงศักดิ์ ป.ธ.๔, ปว.ค, พธ.บ., M.A., ปร.ค.
วันสำเร็จการศึกษา : ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในพระพุทธศาสนาและ (๓) เพื่อประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข

ผลการศึกษาพบว่า วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น แรกเริ่มพระพุทธศาสนายังไม่มีการบัญญัติวินัย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามในภายหลัง วินัย คือ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือบัญญัติ เพื่อความเรียบร้อยดีงามของสังคม เพื่อควบคุมผู้อยู่ในสังกัดให้มีระเบียบให้เกิดความสงบสุขขึ้นในบุคคลและสังคม อีกประการหนึ่งการบัญญัติพระวินัยนั้นก็เพื่อวางกรอบระเบียบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เพื่อป้องกันความยุ่งยากุ่นวายอันอาจจะเกิดขึ้น ซึ่งการบัญญัติพระวินัยนี้มีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงบัญญัติไว้เดิม อนุบัญญัติ ข้อที่ทรงบัญญัติซ้ำเพิ่มเติมในภายหลัง จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ก็ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของวินัยทรงดัดเตือนให้ชาวพุทธยึดเอาศีลเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตแม้ปรินิพพานก็ทรงมอบศีลให้เป็นมรดกตกทอดแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งแบ่งออกเป็น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ข้อ เป็นต้น

ในจตุปาริสุทธิศีล ศีลคือความบริสุทธิ์ หรือ ศีลคือ เครื่องมือให้บริสุทธิ์ ๔ ประการ คือ (๑) ปาติโมกข์สาร คือ สำรวมในพระปาติโมกข์ (๒) อินุทริยสาร คือ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (๓) อาชีวปาริสุทธิ คือเลี้ยงชีพโดยทางชอบ (๔) ปัจจยสนฺนิสฺสิต คือ บริโภคปัจจัยด้วยการพิจารณา ทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดประโยชน์สำหรับบรรพชิต และคฤหัสถ์ก็สามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน ซึ่งได้อธิบายไว้เป็น จตุปาริสุทธิศีล ๔ ประการคือปาติโมกข์สังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล ปัจจยสนฺนิสฺสิตศีล(ศีลเพราะอาศัยการพิจารณา) ซึ่งเป็นศีลที่เป็นไปใน

การอบรมปัญญา อีกประการหนึ่ง ได้แก่ อินทรีย์สังวรศีล คือการอบรมปัญญาที่เป็นการสำรวมทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ นั่นก็คือการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ดังนั้นจึงอบรมปัญญาและศีลประการต่างๆก็ย่อมทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ได้ สำหรับคฤหัสถ์ก็สามารถอบรมปัญญาที่เป็นอินทรีย์สังวรศีลได้ คือ การระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงที่เป็นสติปัฏฐานได้ แต่ต้องเริ่มจากการฟังพระธรรมให้เข้าใจก่อน เป็นต้น

หลักคำสอนพื้นฐานในพระพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์เราเป็นผู้ที่สามารถพัฒนาตนได้ และครอบคลุมพฤติกรรม หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ภายในชีวิตของตนเองให้ดีกว่าเดิมได้ เช่นการนำหลักจตุปาริสุทธิศีล ๔ ที่เป็นข้อบัญญัติของพระสงฆ์มาใช้ได้กับคนสามัญทั่วไปได้ คือ (๑) การประยুক্তหลักปาฏิโมกขสังวรศีล ประยুক্তตามการสร้างวินัยในสังคม และการสร้างวินัยในตนเอง (๒) การประยুক্তหลักอินทรีย์สังวรศีล ประยুক্তตามการใช้อินทรีย์ในสังคม การฝึกสติอบรมอินทรีย์ (๓) การประยুক্তหลักอาชีวีปาริสุทธิศีล ประยুক্তมุ่งให้คนมีปัจจัย ๔, ความสมบูรณ์ด้วยทรัพย์, สัมมาชีพ , สัมมาอาชีพะโดยทางธรรม , สัมมาอาชีพะในแง่การพัฒนาจิตใจและปัญญา, สัมมาอาชีพะที่มีคุณค่าทางจิตใจและปัญญา, สัมมาอาชีพะในความหมายฝ่ายคฤหัสถ์ และอาชีพที่ขัดต่อการพัฒนาด้านสัมมาอาชีพะสำหรับคฤหัสถ์ (๔) การประยুক্তหลักปัจจัย สันนิสิตศีล ประยুক্তตามการอาศัยปัจจัย ๔ และวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม เป็นต้น

Thesis title : A Study of Buddhist Disciplines For Life Development to a Happiness

Researcher : Phramahathonglo Thanissaro (Sinkrauang)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Grusangvaraphirak B.A., M.A., Ph.D.

: Assist. Prof. Dr. Surapong Kongsat Pali IV, B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : February, 14 2012

ABSTRACT

This thesis is the result of a qualitative research having 3 purposes: 1) to study Buddhist Vinaya in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the applications of Buddhist Vinaya in Buddhism, and 3) to study the applications of Buddhist Vinaya for daily life happiness.

Results of the study showed that in the early Theravada Buddhist scriptures, the Vinaya had not yet been prescribed or regulated in advance by Lord Buddha; instead, it came into being after the offences or scandals were committed. By definition, Vinaya is a set of rules, regulations, orders, or prescriptions intended to maintain peace and harmony in a society, and to keep monks under control for personal and social wellbeing. In other words, the Vinaya was prescribed to give clear guidelines and directions for monks to follow and behave along the same line in order to prevent difficulties and confusions that might occur. There were two types of Vinaya: Mulabanyat (Original Disciplines) and Anubanyat (Additional Disciplines). Lord Buddha himself realized the significance and benefits of Vinaya; before his passing away he always advised all Buddhists to adhere to, for instances, 8, 10, and 227 Precepts prescribed in the Vinaya.

In Chatuparisuddhisila or Morality of Pure Conduct, there are four types of precepts: Patimokkhasamvarasila (Restraint in accordance with the monastic disciplinary code), Indriyasamvarasila (Restraint of the senses or self-control), Ajivaparisuddhisila (Purity of conduct as regards livelihood), and Paccayasamvarasila (Pure conduct as regards the necessities of life). These four types of precepts can be applied by both monks and laity to cultivate wisdom and

control of sense organs: eyes, ears, nose, tongue, body, and mind that will ultimately lead to cessation of suffering or spiritual emancipation.

Basic teachings of Buddhism state that humans have the potential to develop, control, and change themselves and their surroundings for better results. For instance, the principles of Parisuddhisila, which are prescribed for monks, can also be applied by laity: 1) Patimokkhasamvarasila can be applied to develop personal and social disciplines, 2) Indriyasamvarasila can be applied to develop self-control and social good manners, 3) Ajivaparisuddhisila can be applied to develop right livelihood consisting of four basic necessities, wealth, and right careers which can also lead to mental wellbeing and more wisdom, and 4) Paccayasamvarasila can be applied to create right thinking about, for example, what are true values and what are not.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข” นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลจึงทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาทุกประการจึงขอจารึกนามเพื่อเป็นเกียรติดังนี้

ขอขอบพระคุณ พระครูสังวรวิริย,ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาเสนอแนะ ข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของเนื้อหาวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา และขอขอบคุณพระชุตินันท์ อานนุโท ที่กรุณาให้คำปรึกษา ช่วยสืบค้นข้อมูล ข้อคิดเห็น ที่เป็นประโยชน์ และขอขอบคุณคณาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ที่ทุกท่านได้มอบวิทยาการที่เป็นองค์ความรู้ทางศาสนาและองค์ความรู้ด้านการวิจัย ให้แก่ผู้วิจัยจนสามารถศึกษาวิทยานิพนธ์ได้โดยไม่มีอุปสรรคทำให้จบการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกประการ

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือในการสืบค้นข้อมูล การอำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำเกี่ยวกับเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ นายวัชรินทร์ ทรงพระ เจ้าหน้าที่ธุรการประจำศูนย์บัณฑิต ที่ให้ความสะดวกเรื่องเอกสารการเรียนและบริการข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อประสานงานกับมหาวิทยาลัยตลอดมาในระยะเวลา ๒ ปี ด้วยความเมตตาด้วยดี นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนสหธรรมิกர்่วมชั้นเรียนทุกรูปที่ช่วยเหลือเกื้อกูลในการทำงานเกี่ยวกับการเรียน การสืบค้นข้อมูล การติดต่อประสานงานกับอาจารย์ประจำรายวิชาและ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้อย่างดีทุกประการ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันการศึกษาและท่านผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งมีส่วนช่วยให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดี

พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสโร(สินกระสัง)

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	
๒.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติวินัยชาวพุทธ	๑๓
๒.๒ ความหมายของวินัยชาวพุทธ	๑๖
๒.๓ ความสำคัญของวินัยชาวพุทธ	๑๕
๒.๔ ประเภทของวินัยชาวพุทธ	๒๒
๒.๕ ประโยชน์ของวินัยชาวพุทธ	๓๒
๒.๖ โทษของการไม่ปฏิบัติตามวินัยชาวพุทธ	๓๕
๒.๗ สรุป	๓๕
บทที่ ๓ วิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	
๓.๑ วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีล	๓๗

๓.๒	วิธีปฏิบัติอินทรีย์สังวรศีล	๔๒
๓.๓	วิธีปฏิบัติอาชีวนารีสุทธีศีล	๔๖
๓.๔	วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสตีศีล	๕๒
๓.๕	สรุป	๖๑
บทที่ ๔ แนวทางการประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข		
๔.๑	การประยุกต์หลักปาฏิโมกขสังวรศีล	๖๒
๔.๑.๑	การสร้างวินัยในสังคม	๖๓
๔.๑.๒	การสร้างวินัยในตนเอง	๖๔
๔.๑.๓	ตัวอย่างการพัฒนาตนตามหลักศีล	๖๕
๔.๒	การประยุกต์หลักอินทรีย์สังวรศีล	๖๗
๔.๒.๑	การใช้อินทรีย์ในสังคม	๖๗
๔.๒.๒	ฝึกสติอบรมอินทรีย์ ๖	๖๘
๔.๒.๓	ประโยชน์ในการฝึกอบรมอินทรีย์	๖๘
๔.๒.๔	สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนากาย หรือ อินทรีย์ ๖	๖๙
๔.๓	การประยุกต์หลักอาชีวนารีสุทธีศีล	๗๐
๔.๔	การประยุกต์หลักปัจจัยสันนิสตีศีล	๗๓
๔.๔.๑	การอาศัยปัจจัย ๔ ใน	๗๔
๔.๔.๒	วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม	๗๔
๔.๒.๓	ถ้าขาดการพัฒนาตนย่อมตกเป็นทาสแห่งวัตถุนิยม	๗๖
๔.๕	สรุป	๗๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๗๘
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๘๒
บรรณานุกรม		๘๔
ประวัติผู้วิจัย		๘๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๕๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี เล่ม ๑ ชื่อ ๑๕๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ชื่อ ๑๕๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

สำหรับบรรณคดี อ้างอิงบรรณคดีภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ชื่อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๕๐-๕๑ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สิลขณชวคคอปาลิ เล่ม ๑ หน้า ๕๐-๕๑ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๖ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สิลขันชวรคคอรรถถา เล่ม ๑ ชื่อ ๑ หน้า ๑๕๖ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขณชวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันชวรคค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกววรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)

ม.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณฑาสกั	(ภาษาไทย)
ลั.ส.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ลัษยุตตนิกาย	สคาถวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ลั.ส.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถววรรค	(ภาษาไทย)
ลั.นิ.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ลัษยุตตนิกาย	นิทานวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ลั.นิ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.ข.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ลัษยุตตนิกาย	ขนฐวาวรรคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ลั.ข.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวาวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.ม.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ลัษยุตตนิกาย	มหาวาวรรคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ลั.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวาวรรค	(ภาษาไทย)
อง. ทุกก.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	องคคตตนิกาย	ทุกกนิปาด	(ภาษาบาลี)
อง. ทุกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกคตตนิกาย	ทุกกนิบาค	(ภาษาไทย)
อง. จตูกก.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	องคคตตนิกาย	จตูกกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. จตูกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกคตตนิกาย	จตูกกนิบาค	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	องคคตตนิกาย	ปญจกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ปญจก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกคตตนิกาย	ปญจกนิบาค	(ภาษาไทย)
อง. ฉกก.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	องคคตตนิกาย	ฉกกนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ฉกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังกคตตนิกาย	ฉกกนิบาค	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตคปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาค	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูพนิทเทศปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูพนิทเทศ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก	ธมมสงคคณิปาลี	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.	(ไทย)	=	อภิธมมปิฎก	ธัมมสังคณิ	(ภาษาไทย)

อภิ.วิ.	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก	วิงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธมฺมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.กถา.	(บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺตฺปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ.กถา.	(ไทย)	=	อภิธมฺมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	สมนฺตปาสาทิกา	มหาวิงฺคคฺคอรฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.อ.	(ไทย)	=	สมันตปาสาทิกา		มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงฺคฺลวิลาสิณี	สีลภฺขณฺทคฺคอรฺฐกถา
ที.ม.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงฺคฺลวิลาสิณี	มหาทคฺคอรฺฐกถา
ที.ปา.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงฺคฺลวิลาสิณี	ปาฎิวัคคอรฺฐกถา
ม.มฺ.อ.	มชฺฉิมนิกาย	ปฺปญฺจสุทฺธิ	มฺลปณฺณาสกอรฺฐกถา
ม.ม.อ.	มชฺฉิมนิกาย	ปฺปญฺจสุทฺธิ	มชฺฉิมปณฺณาสกอรฺฐกถา
ม.อุ.อ.	มชฺฉิมนิกาย	ปฺปญฺจสุทฺธิ	อุปริปณฺณาสกอรฺฐกถา
สํ.นํ.,ข.อ.	สงฺยุตฺตนิคาย	สารตฺถปฺปกาสินี	นิทาน-ขณฺธวารวคฺคอรฺฐกถา
ขุ.ป.อ.	ขุทฺทกนิกาย	สทฺธมฺมปฺปกาสินี	ปฏิสมฺภิทามคฺคอรฺฐกถา
จฺ.เอ.ก.อ.	อํงคฺตฺตรนิกาย	มโนรಥปฺรุณี	เอกกนินิบาตอรรถกถา
ขุ.วิ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺถทีปนี	วิมานวตฺตอรรถกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี	อภฺฐสาลินีอภฺฐกถา
อภิ.วิ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภัง	สมโฆวิโนทนีอภฺฐกถา

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาล พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยที่บรรพบุรุษไทยเราได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนานเป็นฐานรองรับ ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมวิถีพุทธมีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาในอดีต การศึกษาของคนไทย มีรากฐานอยู่ที่วัด วังและบ้าน วัดเป็นแหล่งสรรพวิทยาการทำหน้าที่เป็นทั้งสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ และแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางสังคมมากมาย โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา และเป็นที่พึ่งทางใจของสังคมมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันสังคมไทย มีปัญหาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและนับวันจะยิ่งทวีคูณ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี เป็นต้น นอกจากนั้นปัญหาระดับชาติยังเกิดขึ้นอีก เช่น ปัญหาโจรก่อการร้ายในภาคใต้ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะคนขาดศีลธรรม ขาดวินัยที่จะนำไปพัฒนาในชีวิตของตนเองและสังคม ซึ่งเป็นข้อควบคุมให้สังคมมีความเป็นระเบียบวินัยมากขึ้น^๑

คำว่า วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ร่วมกัน ด้วยความสุข ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ให้ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น ไม่มีความสุข การงานที่ทำก็จะเสียผลประโยชน์ ถ้าประชาชนแต่ละคนเป็นเสมือนดอกไม้แต่ละดอก ดอกไม้ทั้งหลายเหล่านี้จะด้อยค่าลง หากวางอยู่ระเกะระกะกระจัดกระจาย ทั้งยังทำให้กรุงรังอีกด้วย แต่เมื่อเรานำดอกไม้เหล่านี้มาร้อยรวมเข้าด้วยกันด้วยเส้นด้ายดอกไม้เหล่านี้ ก็จะกลายเป็นพวงมาลัยอันงดงาม เหมาะที่จะนำไปใช้ประดับตกแต่งให้ เจริญตาเจริญใจ เส้นด้ายที่ใช้ร้อยดอกไม้ให้รวมกันอยู่อย่างมีระเบียบงดงามนั้นเปรียบเสมือน วินัย ๆ จึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคน ให้คนเราใช้ความรู้ ความสามารถ

---

^๑ พระเมธีวราภรณ์ , เบนจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์ , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ไปในทางที่ถูกที่ควร คือทำให้เป็นคนฉลาดใช้ตนเอง^๒ ซึ่งคนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ ๒ อย่าง คือร่างกายกับจิตใจ ร่างกาย ของเรารู้อยู่กับระบบโลก ต้องฟังโลก ร่างกายจึงจะเจริญ จิตใจ ของเรารู้อยู่กับระบบธรรม ต้องฟังธรรม จิตใจจึงจะเจริญ เพื่อให้ร่างกายและจิตใจเจริญทั้ง ๒ ทาง เราจึงต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกันทั้ง ๒ ด้าน คือ วินัยทางโลก และวินัยทางธรรม^๓

เมื่อแรกเริ่มพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติวินัยไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤตินั้นอีก^๔ ดังจะเห็นได้ว่า ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แน่นอน เพราะภิกษุล้วนมีวัตรปฏิบัติอันดีงาม สีดของภิกษุสงฆ์เรียกว่า“ปาติโมกข์สังวรศีล” จัดเป็นจาริตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงประพฤติดุปฏิบัติมาในระยที่ยังไม่มีพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนใน ๒๐ ปี พรรษาแรกนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือน และในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิงค์ พระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระยนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็น พระอรหันต์ ดั่งที่พระองค์ตรัสตอบ พระสารีบุตรว่า

“จงรอไปก่อนเถิด สารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อจัดธรรมเหล่านั้น... สารีบุตรก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณแท้จริง ในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโศคาบัน”^๕

^๒ ฐานวุฑโฒภิกขุ, มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท, ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณแม่ อาเตียง แซ่จิว ๓ มิถุนายน ๒๕๓๓, หน้า ๗.

^๓ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๕๓), หน้า ๗๒ – ๗๓.

^๔ เรียบเรียงโดย คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

ต่อมาหลังจากออกพรรษาที่ ๑๒ นี้แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามภิกษุเสพเมถุน โดยปรารภเหตุการณ์มัวหมองในคณะสงฆ์อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกและทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดียิ่งขึ้นในคณะสงฆ์ และยังมีปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นปัญหาถามตอบว่า การมีกฐนหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์ มาก ๆ นั้น แสดงว่าศีลธรรมของชุมชนนั้นเสื่อมลง จริงหรือไม่? พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นจริงอย่างนั้นเมื่อสัตว์ทั้งหลายกำลังเสื่อม พระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทที่มีอยู่มากมาย แต่ภิกษุดำรงอยู่ในอหัตตผลน้อยนัก พระศาสดายังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย トラบเท่าที่อาสาฬหบูชา (ธรรมอันก่อให้เกิดอัสวาระ) บางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ต่อเมื่อใดอาสาฬหบูชาบางเหล่าปรากฏขึ้นในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสาฬหบูชาเหล่านั้น อาสาฬหบูชาบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ トラบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเห็นหมู่ใหญ่.....อาสาฬหบูชาบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ トラบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศ ด้วยลาภ....ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ...ยังไม่ถึงความเป็นผู้สุทร.....ยังไม่ถึงความเป็นผู้รัตตัญญู ต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นผู้รัตตัญญู เมื่อนั้นอาสาฬหบูชาบางเหล่าจึงปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ครั้งนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสาฬหบูชาเหล่านั้น ฯ^๑

พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อพระอาทิตย์จะอุทัย ย่อมมีแสงเงินแสงทองขึ้นมาก่อน ฉนั้นใดชีวิตที่ดีงามจะเกิดขึ้น โดยมีความถึงพร้อมด้วยศีลหรือความมีวินัยนี้เป็นสิ่งบ่งบอกเบื้องต้นด้วย ฉนั้นนั้น ถ้าคนตั้งอยู่ในวินัยมีศีลแล้ว ก็มั่นใจได้ว่าชีวิตที่ดีงามจะเกิดขึ้น เท่ากับว่าพระพุทธเจ้าตรัสให้คำรับรองไว้ว่าศีลเป็นรุ่งอรุณของการศึกษา เป็นสัญญาณว่ามนุษย์จะมีการพัฒนาและมีชีวิตที่ดีงามต่อไป

ดังนั้น ถ้าจะพัฒนาชีวิตให้เป็นสุขนอกจากวินัยแล้วยังจำเป็นต้องนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในพัฒนาชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติหน้าที่กิจกรรมได้อย่างปกติสุข และยังได้ชื่อว่าเป็นผู้

^๑ รวบรวมเรียบเรียง ฉันทนา อุดสาหลักษณ์, พุทธบัญญัติคู่มือการสร้างปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑.

ปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้อยู่ใกล้นิพพานยิ่งขึ้น นับเป็นการปฏิบัติที่ไม่เสื่อมถอย ทำตนให้ตั้งอยู่ในศีล เป็นเบื้องต้นก่อน รู้จักวิธีคุ้มครองรักษาอินทรีย์ และรู้จักเพิ่มพูนสั่งสมบำเพ็ญความเพียร เป็นต้น

สำหรับการวิจัยเรื่อง การศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้มีความสุขนี้ ไม่พบว่า มีผู้ใดได้ทำการศึกษาหรือทำการวิจัยไว้อย่างเป็นระบบและมีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาข้อปฏิบัติที่พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติตาม และนำมาพัฒนากับชีวิตในปัจจุบัน นอกจากนั้น ยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องวินัยชาวพุทธให้แก่ผู้สนใจในข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งข้อเสนอการนำมาพัฒนาชีวิตให้มีความสุขในสังคมปัจจุบันและเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไปให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้มีความสุข

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีอย่างไร
- ๑.๓.๒ วิธีการปฏิบัติในพระวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้มีความสุขได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวินัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้มีความสุข

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร ได้แก่

๑.๔.๒.๑ ศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬา เทปิฎก พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

๑.๔.๒.๒ ศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์พิเศษ อัตโนมัตติ รวมทั้งตำรา เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๕ คำจำกัดความของคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผู้วิจัยจึงให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้
 วินัย ในงานวิจัยนี้ คือ ศิลฯ หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและดีงาม เป็นระเบียบวินัยที่ชาวพุทธปฏิบัติ เรียกว่า วินัยชาวพุทธ ซึ่งได้แก่ ศิลของบรรพชิต และศิลของคฤหัสถ์
 ชาวพุทธ หมายถึง พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ยกวเณภิกษุณี ที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำตัว ให้ความเคารพ ยำเกรง เชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วในพระไตรปิฎก

การพัฒนาชีวิต หมายถึง การนำวินัยของชาวพุทธมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามทางที่พระศาสดาทรงสั่งสอนไว้ ซึ่งทำให้ชีวิตมีศักยภาพ มีคุณภาพที่ดีขึ้น อยู่ดีมีความสุข มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

วินัยชาวพุทธ หมายถึง ข้อควรปฏิบัติของชาวพุทธ คือ อคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย ซึ่งเป็นระเบียบแบบแผนอันดีงามของชาวพุทธที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้วทำให้ชีวิตมีความสงบสุขและพัฒนาไปในทางที่ดีอันสนับสนุนการถือศิลให้สมบูรณ์

การประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธ หมายถึง การผสมผสานและบูรณาการข้อปฏิบัติและระเบียบแบบแผนอันดีงามเข้ากับหลักการดำเนินชีวิตของชาวพุทธให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทางที่ดี ซึ่งทำให้ชีวิตเป็นสุขอย่างยั่งยืน

การพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข หมายถึง การปฏิบัติตามพระวินัยชาวพุทธคือ ศิล ๕ ศิล ๘ ศิล ๑๐ และศิล ๒๒๗ ข้อ อันส่งผลให้เกิดความสุขทางกายและทางจิตใจ ทำให้บุคคลนั้นเป็นคนที่มีระเบียบวินัยในตัวเอง การทำงานต่าง ๆ ก็เป็นคนที่ประสบความสำเร็จ ตั้งอยู่ในกฎระเบียบอันดีงาม ซึ่งเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตตัวเองให้สูงขึ้นทำให้เกิดความสุขในตัวเอง

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวินัยชาวพุทธกับการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ฐานวุฑโฒภิกขุ^๕ ได้กล่าวไว้ในหนังสือมงคลชีวิตฉบับธรรมทายาทว่า วินัยหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับสำหรับควบคุมประพฤติทางกายวาจาของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและ

^๕ ฐานวุฑโฒภิกขุ, มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท, ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณแม่ อาเตียง แซ่จิว ๓ มิถุนายน ๒๕๓๑, หน้า ๗.

กัน ให้ห่างไกลจากความชั่วร้ายทั้งหลาย การอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง ไม่มีความสุขสบาย การงานที่ทำก็จะเสียผล ถ้าประชาชนแต่ละคนเป็นเสมือนดอกไม้แต่ละดอก ดอกไม้ทั้งหลายเหล่านี้จะด้อยค่าลงหากวางอยู่ระเกะระกะกระจาย ทั้งยังทำให้รกรุงรังอีกด้วย แต่เมื่อเรานำดอกไม้เหล่านี้มาร้อยรวมเข้าด้วยกันด้วยเส้นด้ายดอกไม้เหล่านี้ก็จะกลายเป็นพวงมาลัยอันงดงามเหมาะที่จะนำไปใช้ประดับตกแต่งให้ เจริญตาเจริญใจ เส้นด้ายที่ใช้ร้อยดอกไม้ให้รวมกันอยู่อย่างมีระเบียบงดงามนั้นเปรียบเสมือนวินัย วินัยจึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคน ให้คนเราใช้ความรู้ ความสามารถไปในทางที่ถูกที่ควร คือทำให้เป็นคนฉลาดใช้ตนเอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๕ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ธรรมนุญชีวิตว่า พระสงฆ์มีวินัยของพระภิกษุ ที่จะต้องประพฤติให้เป็นมาตรฐานชาวพุทธจะต้องดำเนินชีวิตที่ดีงามและร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เจริญมั่นคงตามหลักวินัยของคฤหัสถ์ (คหิวินัย)

ชาวพุทธที่เรียกว่า อุบาสก และอุบาสิกา นับว่าเป็นชาวพุทธชั้นนำจะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลักให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไปนอกจากรักษาวินัยชาวพุทธแล้วต้องมีอุบาสกธรรม ๕ ดังนี้

๑) มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มัวมลาย มั่นในพระรัตนตรัยไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไหว ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด

๒) มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล ๕ และสัมมาชีพแล้วควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้มีชีวิตและความสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ได้มากขึ้น

๓) ไม่ถือมงคลต้นข้าว เชื้อกรรมมุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ต้นข้าวเล่าลือ โชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจลบนาค

๔) ไม่แสวงหาพาหิรทักษิณีย์ ไม่ไขว่คว้าเขตบุญขุนขลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์นอกหลักพระพุทธศาสนา

๕) ขวัญในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศลตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระเทพปริยัติโมลี^๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักการพัฒนาดนว่า วินัย คือ กฎเกณฑ์หรือระเบียบสำหรับฝึกกายวาจาใจ ป้องกันกีดกันมิให้ล่วงละเมิดศีล หรือล่วงละเมิดกุศลธรรมเป็น

^๕ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^๖ พระเทพปริยัติโมลี, หลักการพัฒนาดน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชิง, ม.ป.ป.), หน้า ๑๗.

แบบแผนหรือข้อบังคับที่บัญญัติไว้หรือกำหนดไว้ สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะนั้น โดยสอดคล้องกับความคิดเห็นหรือความยอมรับของหมู่คณะนั้น โดยเฉพาะเมื่อผู้ใดล่วงละเมิดย่อมมีความผิด และได้รับโทษตามที่กำหนด ถ้าบ้านเมืองใดมีระเบียบวินัย บ้านเมืองนั้นจะสวยงาม เป็นระเบียบ เรียบร้อย สงบ ร่มเย็น ต่างจากบ้านเมืองที่ขาดระเบียบวินัย จะวุ่นวาย ทะเลาะเบาะแว้ง อาจถึงทำร้าย ฆ่ากัน ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ป่า และจะทำให้บ้านเมืองนั้น ไม่น่าอยู่ ไม่น่าดู ถ้า ทุกคนอยากเห็นบ้านเมืองของเรา สวยงาม น่าอยู่ น่าดู ต้องเริ่มที่ตัวเราก่อน เดือนตัวเองทุกครั้งที่เราจะทำตัวไม่ถูกต้อง ผิดระเบียบขาดวินัย และเมื่อเราเดือนตัวเองได้แล้ว คนต่อไปที่เราจะช่วยเตือน คือ ญาติพี่น้องและเพื่อนๆ

พระเมธีวราภรณ์^{๑๑} ได้กล่าวไว้ในหนังสือเบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์ ว่า ศีลหรือบทบัญญัติทางศาสนาเป็นเครื่องควบคุมหรือจัดระเบียบสังคมให้อยู่รวมกันอย่างสันติสุข ทั้งนี้ เนื่องจากข้อบัญญัติทางศาสนาเป็นหลักปฏิบัติของ ศาสนิกนั้น ๆ ในฐานะเป็นรากฐานของการจัดระเบียบสังคมให้เป็นระบบ เป็นรากฐานของกฎหมายของแต่ละสังคมในพระพุทธศาสนาของเรา ถือว่า ศีลมีฐานะเป็นวินัยสำหรับทุกคน เพื่อไต่เต้าไปหาความดีงามสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ เป็นรากฐานของสมาธิและปัญญา ดังนั้น เนื้อหาของศีลจึงมีหลายระดับตามจุดประสงค์ของผู้ใช้คือ ศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการศึกษาและเป็นวินัยของสังคมชาวบ้านและเป็นวินัยส่วนบุคคลด้วยถือเป็นกฎหมายในอุดมคติทีเดียว ส่วนศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ และศีล ๓๑๑ นั้น มีความประสงค์มุ่งขัดเกลาจิตใจและสามัคคีธรรมสำหรับบุคคลผู้เข้าถึงความดีงามในทางศาสนา นอกจากนั้นเบญจศีลยังถือเป็นฐานของการบัญญัติกฎหมายปกครองสังคมอุดมคติอีกด้วย ทั้งในแง่บุคคล เพราะใช้ปกครองตนเองเพื่อชำระพฤติกรรมของตนและชำระทางไปสู่สวรรค์และนิพพานตามหลักศาสนา และในแง่ของสังคม เพราะสังคมจะสงบสุขได้ต้องมีมาตรฐานทางศีลธรรมในระดับต่ำสุด คือ ศีล ๕ นี้เอง เพราะศีล ๕ นอกจากจะเกื้อกูลประโยชน์ต่อตนเองแล้วยังส่งผลให้ผู้อื่นในสังคมมีความสุขด้วย เนื่องจากมนุษย์ในสังคมเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของกันและกัน คือ สิทธิทางร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในประเวณี เป็นต้น

พระราชรัตนเมธี^{๑๒} ได้กล่าวไว้ในหนังสือประมวลปาฐกถาและวิทยุเทศนา ว่า วินัยเป็นคำภาษาบาลี เอาคำ ๒ คำมาต่อกัน คือ วิ. คำหนึ่ง และ ญ คำหนึ่ง วิ มีความหมาย ๓ ประการ

^{๑๑} พระเมธีวราภรณ์, เบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

^{๑๒} ประมวลปาฐกถาและวิทยุเทศนาของพระราชรัตนเมธี, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยุการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๘.

แปลว่า “วิเศษ” แปลว่า “แจ่ม” แปลว่า “ต่าง” ส่วน นย แปลว่า “นำไป” เมื่อเอามาต่อกันเข้าเป็นวินัย แปลว่า นำไปวิเศษ นำไปแจ่ม นำไปต่าง นำไปวิเศษ นำไปแจ่ม นำไปต่าง อย่งไรนั้น

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ^{๓๓} ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือมงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”, มีใจความว่า วินัย หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกันวินัยช่วยให้คนในสังคมห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย

พระมหาจรรุญ จรณธมฺโม^{๓๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องศีลสิกขาในพระวินัยปิฎก จากการศึกษาพบว่า ศีลเมื่อศึกษาวิเคราะห์ทั้งในพระวินัยและพระสูตรต้นตอปิฎกแล้วทำให้พบว่า แม้ศีลจะมีชื่อต่างกัน เช่นปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็ศีลของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ต่างมีความมุ่งหมายในการตั้งเป็นกฎข้อบังคับเพื่อควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ให้อยู่ในสภาวะปรกติ ไม่สร้างวามเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นด้วยกันทั้งนั้นให้คุณและโทษแก่ผู้สมทานรักษาทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันและหลังสิ้นชีวิตไปแล้วพร้อมกันนั้นศีลยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นบันไดเพื่อก้าวขึ้นสู่คุณธรรมชั้นสูง คือสมาธิและปัญญา อันจะนำพาไปสู่จุดหมายสูงสุดของลพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานในโอกาสต่อไป

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช^{๓๕} ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานกระบี่แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๔ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัย ดังความบางตอนว่า “วินัย นี้เป็นสิ่งที่จะต้องทำอย่างยิ่งทั้งในส่วนบุคคลและในส่วนรวม กล่าวคือในส่วนบุคคล วินัยจะทำให้บุคคลสามารถใช้ความรู้ความสามารถและประพฤติดนปฏิบัติงานได้ถูกต้องและเป็นประโยชน์ ในส่วนรวมวินัยจะทำให้หน่วยงาน สังคม ตลอดจน ชาติบ้านเมืองมีความแข็งแกร่งสามารถปฏิบัติการต่าง ๆ ร่วมกันได้อย่างเป็นเอกภาพ วินัยจึงเป็นปัจจัยหรือพลังอย่างสำคัญในการสร้างสรรค์ความเป็นปกติเรียบร้อยและความเจริญมั่นคงให้แก่บุคคลและส่วนรวม...”

^{๓๓} เรียบเรียงโดย พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๗๒.

^{๓๔} พระมหาจรรุญ จรณธมฺโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องศีลสิกขาในพระวินัยปิฎก”, วิทยานิพนธ์ ศาสตรศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๓.

^{๓๕} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๖๖} ได้ให้ความเห็นในหนังสือ มนุษย์กับสังคมว่า สังคมที่ไม่เป็นระเบียบ คือสังคมที่ไม่สามารถจะควบคุมสมาชิกของสังคมให้ ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้ โดยทั่วไปทุกสังคมมักจะวางกฎเกณฑ์ หรือบรรทัดฐาน บางอย่างให้สมาชิกที่มาอยู่ร่วมกันได้ใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ ความเป็น ระเบียบนี้ไม่ใช่เกิดจากการใช้อำนาจแต่เป็นการยอมรับกฎเกณฑ์ร่วมกัน

ดิช นัท ฮันท์^{๖๗} ได้ให้ความเห็นในงานวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาของ ดิช นัท ฮันท์ ว่า การบัญญัติวินัย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเมื่อมีความ จำเป็น และหากไม่เหมาะสมในรูปแบบ ย่อมเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้หากเราติดอยู่กับรูปแบบภายนอก ของศีลและกล่าวว่าจะไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้เพราะเป็นการไม่เคารพพระพุทธเจ้า แสดงว่า “เราเดินไป ในทางตรงกันข้ามกับที่พระพุทธองค์ต้องการ เราต้องปรับเปลี่ยนแก้ไขเพื่อให้ศีลงดงามขึ้น หากเรา ต้องการซื่อสัตย์ต่อความคิดและจิตวิญญาณของพระพุทธองค์” และอีกอย่างหนึ่ง การตีความเรื่อง ศีลและวินัยให้เข้ากับสังคมยุคใหม่นั้น เป็นการรักษาเจตนารมณ์ของพระองค์และทำให้ พระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนทั้งที่เป็นฆราวาสและนักบวชคือเชื่อมต่อระหว่างการเจริญ สติในทุกการกระทำในชีวิตประจำวันที่ต้องข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตในโลกยุคใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต การใช้โทรศัพท์ การบริหารงบประมาณ วัตุนิยม ค่านิยมการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่มีการผูกมัด ปัจเจกแบบสุดโต่ง บริโภคนิยม การศึกษาศาสน์ใหม่ อุดมการณ์ทางการเมือง การเล่นหุ้น ฯลฯ ภายได้สังคมที่เปลี่ยนแปลงและซับซ้อนขึ้นจากสมัยพุทธกาลเมื่อกว่าสองพันห้าร้อยปี

มานิตย์ จุมปา^{๖๘} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ สังคมและความประพฤติ ว่า กฎหมายเป็น เครื่องควบคุมประพฤติการณ์ในสังคม พัฒนาขึ้นมาจากศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อยและ ศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคม กับทั้งเพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็น ไปโดยราบรื่น สอนองความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ดังภาษิตละตินที่ว่า “ที่ใดมีมนุษย์ ที่นั่นมี สังคม ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ ที่ใดมีมนุษย์ ที่นั่นจึงมีกฎหมาย” ด้วยเหตุนี้

^{๖๖} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๘.

^{๖๗} นางสาวหิมพรรณ รักแตงาม, “การศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของ ดิช นัท ฮันท์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๐-๘๑.

^{๖๘} มานิตย์ จุมปา, “สังคมและความประพฤติ” “*ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย*”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

กฎหมายจึงได้ชื่อว่าเป็น “ปทัสถานทางสังคม” ซึ่งบางทีก็เรียก “บรรทัดฐานของสังคม” ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในทางสังคมวิทยาว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ และเมื่อสังคมเกิดขึ้น การติดต่อสมาคมเพื่อสนองความต้องการซึ่งกันและกันก็มีขึ้น ดังนั้น แต่ละสังคมจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม กฎเกณฑ์เช่นนี้เรียก “ปทัสถานทางสังคม”

เสถียรพงษ์ วรรณปก^{๑๕} (ศาสตราจารย์พิเศษ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคำบรรยายพระไตรปิฎก ว่า เมื่อมีวินัยมีศีลเหมือน ๆ กันมีระเบียบปฏิบัติเสมอภาคกัน ความดีงามผาสุกก็เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ พระสงฆ์เคารพกันตามอายุพรรษาที่เข้ามาบวช เคารพกันเพราะวินัยเพราะศีล ไม่ได้ยึดเอาชาติชั้นวรรณะมาเป็นเกณฑ์อีกต่อไป ภิกษุที่ไม่ปฏิบัติตามพระวินัยก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะได้รับความรังเกียจ และถูกปฏิเสธจากพระสงฆ์มีศีลดีงาม ถ้ามีความผิดเล็กน้อยก็ต้องแก้ไขตามกฎระเบียบ (คือ แสดงอาบัติ) จึงไม่ถูกรังเกียจ ถ้าละเมิดวินัยอย่างหนัก แต่ไม่ถึงกับขาดจากความเป็นพระ (สังฆาทิเสส) พระสงฆ์จะต้องทำโทษตามระเบียบข้อบังคับ (อยู่ปริวาสหรืออยู่กรรม) เสียก่อนจึงจะยอมรับเข้ามาสู่สังคมสงฆ์เหมือนเดิม จะเห็นว่าวินัยที่ทรงบัญญัติไว้นี้ คนหน้าด่านอยู่ลำบาก ยิ่งถ้าต้องปาราชิกแล้วถูกขับออกจากสังคมสงฆ์ทันที แต่ถ้าภิกษุที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ มีศีล มีอาจารระงดงาม จะอยู่ในสังคมนี้อย่างผาสุก ได้รับการยอมรับ ไม่รังเกียจเคียดฉุนท์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมทำสังฆกรรมได้ทุกอย่างเพราะเหตุฉะนั้น ภิกษุที่มีศีลดีงามจึงอยู่ผาสุก

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์^{๑๖} ได้กล่าวไว้ในหนังสือมงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต(มงคล ๓๘) ไว้ว่า วินัย หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งประเทศหมู่ คณะ หรือบุคคลตราขึ้นไว้วางไว้หรือบัญญัติไว้ เพื่อความเรียบร้อยดีงามของสังคม เพื่อควบคุมผู้อยู่ในสังกัดให้มีระเบียบให้เกิดความสงบสุขขึ้นในตัวบุคคลแต่ละคนและสังคม โดยส่วนรวมและเพื่อป้องกันความเดือดร้อนเสื่อมเสียอันจะเกิดขึ้น เพราะการขาดวินัย

คำลี รักสุทธี^{๑๗} ได้กล่าวไว้ในหนังสือมงคลชีวิต ๓๘ ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง ว่า วินัยในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ข้อบัญญัติ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม ไม่ให้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งทางพระหมายถึงศีลนั่นเอง รวมความแล้ววินัยคือ ระเบียบข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติ

^{๑๕} เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓.

^{๑๖} สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต(มงคล ๓๘), (กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

^{๑๗} คำลี รักสุทธี, มงคลชีวิต ๓๘ ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๔.

ทางกาย วาจา ใจ ของคนในสังคมให้มีความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกันผู้คนในสังคมจะได้อยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุขสงบร่มเย็น

อนันต์ จินดารัตน์^{๒๒} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ คำอธิบายวินัยข้าราชการครูและการออกจากราชการว่า วินัย คือ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้สำหรับคนในวงการหนึ่ง ๆ หรืออาชีพหนึ่ง ๆ วินัย คือ การลงโทษผู้ไม่ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่กำหนดไว้ วินัย เป็นความคาดหวังของสังคมที่จะให้บุคคลมีความประพฤติในสิ่งที่ถูกที่ควรอันจะส่งผลให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและสังคม ได้แก่ การประกอบอาชีพ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ แบบแผน ธรรมเนียมของสังคม วินัยจึงเป็นลักษณะที่เป็นการควบคุมตนเอง พัฒนาตนเอง

ตำรา เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนี้ ผู้ศึกษาไม่พบว่ามีผู้ใด ได้กระทำไว้อย่างชัดเจน ฉะนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ให้มีความชัดเจนเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาประพฤติกฎและปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชนผู้ที่มีความสนใจทั่วไป สืบต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อรรถกถา ปรกณวิเศษ อัตโนมัตติ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากหนังสือต่าง ๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๑.๗.๓ จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

---

^{๒๒} อนันต์ จินดารัตน์, คำอธิบายวินัยข้าราชการครูและการออกจากราชการ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบและเกิดความเข้าใจวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบและเกิดความเข้าใจวิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบและเกิดความเข้าใจวิธีการประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข

บทที่ ๒

วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

สังคมาชาวพุทธและคนทั่วไปรู้จักแต่วินัยของพระสงฆ์ ไม่รู้ว่าตัวเองก็ต้องมีวินัย เลขลิมคูวินัยตนเอง แล้วพอวินัยเสื่อม วิถีชีวิตก็ไม่ดี ดังนั้นวินัยคือวิถีชีวิตของชาวพุทธ ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ตั้งแต่เล่ม ๑ - เล่ม ๘ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปควรปฏิบัติให้เกิดมีในตัวเอง เป็นสิ่งที่ช่วยจรรโลงสังคมไทยให้สงบสุข ได้กำหนดประเด็นการศึกษาออกเป็น ๗ ประการ คือ (๑) ความเป็นมาของการบัญญัติวินัยชาวพุทธ (๒) ความหมายของวินัยชาวพุทธ (๓) ความสำคัญของวินัยชาวพุทธ (๔) ประเภทของวินัยชาวพุทธ (๕) อานิสงส์และประโยชน์ของวินัยชาวพุทธ (๖) โทษของการไม่ปฏิบัติตามวินัยชาวพุทธ มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติวินัยชาวพุทธ

แรกเริ่มพระพุทธศาสนายังไม่มีการบัญญัติวินัย “พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า” ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤตินั้นอีกดังจะเห็นได้ว่า ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แน่นอน เพราะภิกษุล้วนมีวัตรปฏิบัติอันดีงาม ศิลของภิกษุสงฆ์เรียกว่า “ปาติโมกข์สังวรศีล” จัดเป็น จาริตตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติมาในระบที่ยังไม่มี พุทธาณุญาตให้ภิกษุสงฆ์สาวคพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนใน ๒๐ ปี พรรษาแรกนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือน

ในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิภังค์ พระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยก ปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เพราะในระบยนั้นภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระอริยบุคคล ดังที่พระองค์ตรัสตอบ พระสารีบุตรว่า จงรอไปก่อนเถิด สารีบุตร ตลาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตลาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้น

---

* สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

แสดงแก่สาวกเพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น สารีบุตรก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณแท้จริง ในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน^๒

ต่อมาหลังจากออกพรรษาที่ ๒๐ แล้วพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามภิกษุเสพเมถุน “ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก”^๓ โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมอง ในขณะสงฆ์อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยาที่ปามหาวัน กรุงเวสาลี การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรก และทรงบัญญัติเรื่องราวต่างๆ นี้มาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้นในขณะสงฆ์^๔ และยังมีปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นปัญหาถามตอบว่า การมีภรรยาหรือระเบียบกฎเกณฑ์ มาก ๆ นั้น แสดงว่าศีลธรรมของชุมชนนั้นเสื่อมลง จริงหรือไม่? พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นจริงอย่างนั้นเมื่อสัตว์ทั้งหลายกำลังเสื่อม พระศาสดากำลังอันตรายานสิกขาบทมีอยู่มากมาย แต่ภิกษುದำรงอยู่ในอหัตตผลน้อยนัก พระศาสดายังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ตรามเท่าที่อาสาฬหญาณิยธรรม (ธรรมอันก่อให้เกิดอัสวาระ) บางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ต่อเมื่อใดอาสาฬหญาณิยธรรมบางเหล่าปรากฏขึ้นในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสาฬหญาณิยธรรมเหล่านั้น อาสาฬหญาณิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ ตรามเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเห็นหมู่ใหญ่.....อาสาฬหญาณิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ ตรามเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศ ด้วยลาภ....ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ...ยังไม่ถึงความเป็นผู้สุทร.....ยังไม่ถึงความเป็นผู้รัตตัญญู ต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นผู้รัตตัญญู เมื่อนั้นอาสาฬหญาณิยธรรมบางเหล่าจึงปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ครั้งนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสาฬหญาณิยธรรมเหล่านั้น ฯ^๕

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยขึ้นทีละข้อ วินัยทุกข้อในพระพุทธศาสนามีที่มาทั้งสิ้น ตัวอย่าง เช่น วินัยข้อแรกในพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าสุทิน ได้ร่วมหลับนอนกับภรรยาเก่า เพราะบิดามารดาขอร้องเพื่อให้มีทายาทไว้สืบสกุล

ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ได้กล่าวถึงเรื่องพระสุทินนี้ ซึ่งมีใจความว่า

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^๓ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๕.

^๔ รวบรวมเรียบเรียง ถันทนา อุตสาหลักษณ์, พุทธบัญญัติคู่มือการสร้างปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑.

มารดาของสุทินวิงวอนเป็นครั้งที่ ๒ ฯลฯ แม่ครั้งที่ ๓ นางกล่าวว่า “ลูกสุทิน ตระกูลเรานี้ มั่งคั่ง ฯลฯ มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก ลูกจงให้ผู้สืบเชื้อสายไว้เจ้าลิจนวิจะได้ไม่ริบมรดกของเราที่ขาดผู้สืบสกุล พระสุทินท่านตอบว่า โยมแม่ เรื่องนี้อาตมาพอจะทำได้” แล้วจับแขนอดีตรรยาพาเข้าป่า มหาวัน เพราะยังมีได้บัญญัติสิกขาบท จึงเห็นว่าไม่มีโทษ ได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตรรยา ถึง ๓ ครั้ง นางตั้งครรภ์เพราะเหตุนี้

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงดำหนิพระสุทินโดยประการต่าง ๆ แล้ว ได้ “ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลียงยาก บำรุงยาก มากมาก ไม่สัน โดย ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นเลียงง่าย บำรุงง่าย มัคน้อย สัน โดย ความขัดเกลา ความกำจัดกิเลส”^๖ อาการน่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่าง ๆ ทรงแสดงธรรมมีกถาให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^๗ หากสงฆ์วาสมิได้

สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้^๘ .

ทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดงามขึ้นในคณะสงฆ์ ซึ่งในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้ คือ เมื่อเกิดเรื่องมีวามองขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ถูกรับแล้ว ทรงชี้โทษแก่การประพฤติเช่นนั้น และตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวังแล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดเรียกว่า อាប់ติ คำว่า อាប់ติ แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น ภิกษุกล่าวอวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตนต้องอាប់ติปาราชิก อាប់ติมี ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทูภกาสิต

อាប់ติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ อាប់ติสังฆาทิเสสมิโทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอាប់ตินี้ ส่วนอាប់ติ ๕ กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดต้องประกาศสารภาพผิดต่อหน้าภิกษุด้วยกันดังที่เรียกว่าปลงอាប់ติจึงจะพ้นจากอាប់ติเหล่านี้ บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อ เรียกว่า สิกขาบท แปลว่า ข้อที่ต้องศึกษา นั่นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุมิ ๒๒๖ สิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๖/๒๔.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘.

^๘ เป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความพ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อน พลัดตก เหนียงห่างจากพระสัทธรรม (สารตฺต.ฎีกา. ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔), ปาราชิกศัพท์นั้น หมายถึงตัวสิกขาบท หมายถึงตัวอាប់ติ หมายถึงบุคคล ในที่นี้หมายถึงบุคคล (วิ.อ. ๑/๒๒/๒๗๗).

สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวคในที่ประชุมสงฆ์ทุกกิ่งเดือน
 บทบัญญัติสำหรับพระภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท ที่มาในพระปาติโมกข์แบ่งเป็นกลุ่มได้ ดังนี้ ปาราชิก
 ๔^๕ สังฆาทิเสส ๑๓^๖ อนิยต ๒^๗ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐^๘ ปาจิตตีย์ ๙๒^๙ ปาฏิเทสนียะ ๔^{๑๐}
 เสาชียะ ๗๕^{๑๑} อธิกรณสมณะ ๗^{๑๒}

สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติคือ
 ระบุอาบัติโดยตรง ๔ ข้อได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ทั้งที่เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์และสุทธก
 ปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้โดยตรงอีก ๓ ข้อได้แก่ ถูกลัจฉัย ทุกกฏ ทุพภาสิต
 ส่วนสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์เหล่านี้ยกวันเสชียะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขาส่วนเสชียะ
 และสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็นอภิสมจาริกาสิกขา อาทิพรหมจริยกา
 สิกขาและอภิสมจาริกาสิกขาทั้ง ๒ ส่วนรวมกันเรียกว่าพระวินัย

พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชใน
 พระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหิชาสัยต่างจิตต่างใจ หาก
 ไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่อภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่
 เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่อภิกษุที่สงบ
 นำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้
 นานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังกุมกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม
 ดั่งที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่า

พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อน
 กลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก สุตตะ เคยยะ...เวทัลละของพระพุทธเจ้า ๓
 พระองค์ จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงปาฏิโมกข์ เมื่อสิ้น
 พระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างเชื่อต่างโคตร ต่างชาติวรรณะได้
 เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นาน เหมือนดอกไม้บานา

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๓/๒๔๘.

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๒/๔๗๒.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕๘/๔๘๔.

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๖๒/๑๘๔.

^๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๑/๖๒๖.

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๕/๖๔๗.

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๕.

^{๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

พรรณก่องอยู่บนแผ่นกระดานเอาด้ายร้อยไว้ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้^{๑๓}

ข้อนี้แสดงว่า การบัญญัติพระวินัยเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังเห็นได้ว่า พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้ตกลงกับพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยปิฎกบันทึกว่า พระวินัยจัดว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็เชื่อว่าดำรงอยู่ ดังนั้น จึงขอสังคายนาพระวินัยก่อน

สรุป ได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยในแต่ละข้อนั้นก็ต้องมีเหตุ เกิดขึ้นมาก่อนแล้วค่อยบัญญัติพระวินัยขึ้นมาทีหลัง คือ เมื่อมีพระภิกษุประพฤติไม่เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่พระศาสนา ประชาชนทั่วไปพากันดิฉินนินทา พระพุทธองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์และเรียกภิกษุนั้นมาสอบสวน และเมื่อทรงสอบถามภิกษุนั้นว่า เธอได้ประพฤติไม่สมควรเป็นเหตุให้ชาวบ้านดิฉินนินทา อย่างนั้น อย่างนี้จริงหรือไม่เมื่อสารภาพตามเป็นจริงว่า เป็นจริงดังนั้น(น่าสังเกตว่าพระสาวกสมัยก่อนมักไม่ค่อยดื้อ เมื่อทำผิดก็ยอมรับว่าผิดจริง)

๒.๒ ความหมายของวินัยชาวพุทธ

ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อธิบายความหมายของวินัยไว้ว่า

คำว่า วินัย (วิ + นัย) มีอยู่ ๓ ความหมายได้แก่

๑. วินัย หมายถึง นัยต่าง ๆ (วิวิธ + นัย) เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ มีอาบัติ ๗ กอง เป็นต้น

๒. วินัย หมายถึง นัยพิเศษ (วิเสส + นัย) เพราะมีอนุบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อทำให้สิกขาบทรัดกุมยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เพลาคความเข้มงวดลง

๓. วินัย หมายถึง กฎสำหรับฝึกรวมกายวาจา (วินยฺนุโต เจว กายวาจา) เพราะเป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา^{๑๔}

^{๑๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๐.

^{๑๔} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๒๐.

วินย-, วินัย [วินยะ-]น. ระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน; ชื่อปิฎกหนึ่งในพระไตรปิฎก เรียกว่า วินัยปิฎก, ลิกขาบทของพระสงฆ์ (ป.,ส.) วินัยธร [วินทอน] น. ภิกษุผู้ชำนาญวินัย (ป.)^{๑๙}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมายว่า พระพุทธบัญญัติและอภิธรรมจักรทั้ง ๒ นี้ รวมเรียกว่าพระวินัยพระวินัยนี้ท่านเปรียบเหมือนด้ายร้อยดอกไม้ อันควบคุมดอกไม้ไว้ไม่ให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุรักษาสงฆ์ให้ตั้งอยู่เป็นอันดี อีกอย่างหนึ่ง คนที่มาบวชเป็นภิกษุจากสกุลต่าง ๆ สูงบ้าง กลางบ้างต่ำบ้าง มีพื้นเพต่างกันมาแต่เดิม มีน้ำใจต่างกัน หากจะไม่มีพระวินัยปกครอง หรือไม่ประพฤติตามพระวินัย จะเป็นหมู่ภิกษุที่เลวทรามไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาและเลื่อมใส ถ้าต่างรูปประพฤติตามพระวินัยอยู่แล้ว จะเป็นหมู่ภิกษุที่ดี นำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เหมือนดอกไม้ต่างพรรณ เก็บคละกันมาในภาชนะ แม้บางดอกจะมีสีฐานอันงาม มีกลิ่นหอม เพราะโทษที่คละกัน ย่อมเป็นของไม่น่าดูไม่น่าชมเลย ดอกไม้เหล่านั้น อันช่างผู้ฉลาดจัดให้เข้าระเบียบวางไว้ในพานย่อมเป็นของน่าดูน่าชม อย่ว่าแต่ดอกไม้ที่งามเลย แม้แต่ดอกไม้ที่ไม่งาม ก็ยังพลอยเป็นของดูได้ ระเบียบนั้นเองทำให้เป็นของงาม^{๒๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า วินัยตามความหมายว่าประมวลบทบัญญัติหรือระเบียบนั้น เรียกตามอรรถกถาว่า “บัญญัติวินัย” วินัย มีความหมายสำคัญนอกจากนี้อีก ๒-๓ นัย ความหมายที่น่าสนใจและใกล้เคียงกับความหมายที่กล่าวมานี้ คือ วินัยที่ใช้ในคำว่าอริยวินัย ซึ่งเป็นคำที่พบบ่อย แปลได้ว่า แบบแผนของพระอริยะ ระเบียบชีวิตหรือระบบการฝึกฝนอบรมของอารยชน เทียบได้กับคำว่า สุกควินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงความหมายไว้เองว่า หมายถึงพระธรรมอันได้แก่พรหมจรรย์ คือ หลักการครองชีวิตอันประเสริฐ^{๒๑}

สรุปว่า วินัยชาวพุทธนั้น หมายถึง กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนข้อห้ามข้อบังคับข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้สำหรับให้พุทธศาสนิกชน(ชาวพุทธ) เพื่อเป็นการควบคุมความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคมก็จะเกิดขึ้น ทำให้พุทธศาสนิกชนห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือสิ่งชั่วร้ายนานับประการในสังคมรอบข้าง บ้านเมืองใดรักษาระเบียบวินัย บ้านเมืองนั้นก็สงบร่มเย็นเป็นสุข หากแต่บ้านเมืองใด

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๗๖๘.

^{๒๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕๒.

สังคมใด ขาดศีลขาดวินัยบ้านเมืองนั้นสังคมนั้นก็จะต้องไปสู่ความเสื่อม การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง ความสงบสุขการทำงานก็จะเสียผล วินัยจึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคน ให้คนเราใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกที่ควร คือทำให้เป็นคนฉลาด นั่นเอง

๒.๓ ความสำคัญของวินัยชาวพุทธ

ลักษณะการบัญญัติพระธรรมวินัยและ ความสำคัญของวินัยนั้น ในงานวิจัยนี้จะขอกล่าว ๒ อย่างด้วยกัน คือ (๑) ลักษณะการบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท (๒) ความสำคัญของวินัยชาวพุทธ มีอธิบายดังนี้

๒.๓.๑ ลักษณะการบัญญัติพระวินัย หรือสิกขาบท

จากการที่มีพระภิกษุสงฆ์สาวกจำนวนมากที่มีศรัทธามารูปสมทบบรรพชาในพระพุทธศาสนา ซึ่งภิกษุสงฆ์เหล่านี้ต่างก็มาจากตระกูลที่ต่างกัน มีความประพฤติที่ต่างกัน และมีความเชื่อที่ต่างกัน เมื่อมาอยู่รวมกันยากนักที่จะให้มีความเป็นระเบียบได้ การบัญญัติพระวินัยก็เพื่อวางกรอบระเบียบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เพื่อป้องกันความยุ่งยากวุ่นวายอันอาจจะเกิดขึ้นซึ่งการบัญญัติพระวินัยนี้มีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ (๑) มূলบัญญัติ (๒) อนุบัญญัติ มีรายละเอียดดังนี้

(๑) มূলบัญญัติ : ข้อที่ทรงบัญญัติไว้เดิม (เหตุเกิดครั้งแรก)

มূলบัญญัติ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **มาติกา** คือสิกขาบทที่ตั้งไว้เป็นบทแม่ การบัญญัติพระวินัยนี้ พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ความเสียหายน่าติเตียนของภิกษุบางรูปเกิดขึ้น พระพุทธองค์จึงประชุมพระสงฆ์สาวกทั้งหมด ได้สวนมูลความผิดที่เกิดขึ้นว่าเกิดขึ้นจริงตามนั้นหรือไม่ และชี้แจงให้เห็นโทษความเสียหายที่เกิดจากความประพฤติของภิกษุบางรูปนั้น แล้ว ทรงถือเอาข้อความผิดนั้นเป็นต้นเหตุซึ่งเรียกว่า อาทิกัมมิกะ ทรงบัญญัติห้ามภิกษุรูปอื่นประพฤติเช่นนั้นอีก ถ้าใครฝ่าฝืนประพฤติเช่นนั้นอีกจะต้องอาบัติ คือ ต้องโทษ และแม้สิกขาบทอื่น ๆ ก็ตามพระพุทธองค์ก็ทรงอาศัยเหตุเช่นนั้นเป็นมูลบัญญัติในการบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกเช่นกัน

(๒) อนุบัญญัติ : ข้อที่ทรงบัญญัติซ้ำเพิ่มเติมในภายหลัง

จากการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นมูลบัญญัตินั้น อาจจะไม่ครอบคลุมความประพฤติในด้านอื่น ๆ ด้วย ซึ่งต่อมาภายหลังได้มีภิกษุที่หลีกเลี่ยงการต้องพระวินัยเช่นนั้นหันไป ประพฤติอาจาระที่ใกล้เคียงกันให้เกิดความเสียหายขึ้นอีก พระพุทธองค์ก็ทรงประชุมสงฆ์อีกครั้ง และทรงชี้แจงให้เห็นโทษของการประพฤติเช่นนั้นแล้ว จึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นเพิ่มเติม

ขึ้นอีก หรือบางครั้งพระพุทธบัญญัติเดิมอาจมีความเคร่งครัดเกินไปก็ทรงบัญญัติเพิ่มเติมผ่อนผันลดหย่อนลงมาได้เพื่อให้ง่ายต่อการประพฤติซึ่งการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมภายหลังนี้เรียกว่าอนุบัญญัติ คือ พระบัญญัติที่ทรงบัญญัติซ้ำสิกขาบทเดิมที่เคยบัญญัติไว้ก่อนแล้ว เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมให้มีผลครอบคลุมมากกว่าเดิม

ยกตัวอย่างอนุบัญญัติ เรื่องภิกษุสำคัญว่าได้บรรลุ ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์มีใจความว่า สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมาก เข้าใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็นมิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง พวกกันพยากรณ์มรรคผลด้วยสำคัญว่าได้บรรลุ ครั้นต่อมาจิตของภิกษุเหล่านั้นเอนเอียงไปทางความกำหนัดบ้าง ทางความซัดเคืองบ้าง ทางความหลงบ้าง เกิดความกังวลใจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว แต่พวกเราเข้าใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็นมิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง จึงอวดอ้างมรรคผลตามที่สำคัญว่าได้บรรลุ พวกเขาต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงแจ้งเรื่องนั้นให้พระอานนท์ทราบ พระอานนท์จึงกราบทูลเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มีอยู่เหมือนกัน อานนท์ ที่ภิกษุทั้งหลายเข้าใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็น มิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง จึงอวดอ้างมรรคผลตามที่สำคัญว่าได้บรรลุแต่กรณีนี้ไม่ควรกล่าวว่ามี”^{๒๒} และลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถา เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง “อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ขี้ กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรม อันเป็นญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า “ข้าพระเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้” ครั้นสมัยต่อจากนั้นอันผู้ใดผู้หนึ่ง โจทก์ก็ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้วหวังความบริสุทธิ์ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้ขี้ขางนั้น ได้กล่าวว่ารู้อ ข้าพเจ้าไม่เห็นขี้ขางนั้น ได้กล่าวว่าเป็น ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์เป็นเท็จ” เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๒๓}

จะเห็นได้ว่าวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นในข้อนี้ได้ทรงบัญญัติไว้ก่อนแล้วแต่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นทีหลัง เพื่อไว้เป็นข้อห้ามแก่ภิกษุทั้งหลายผู้บวชใหม่และผู้บวชเก่า ไม่ให้ประพฤติดิควินัยในข้อที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นอีก

^{๒๒} ข้อความนี้ แปลมาจากบาลีว่า “อพฺโพหาริโก” คือกล่าวไม่ได้ว่ามี มีเหมือนไม่มี มิแต่ไม่ปรากฏ จึงไม่ได้ไต่ถามว่ามี นำมากล่าวอ้างไม่ได้ ถือเป็นกรณีพิเศษที่ไม่สามารถนำมากล่าวอ้างได้ (ดู. วิ.อ.๑/๑๕๖/๕๒๘)

^{๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๗/๑๕๗.

๒.๓.๒ ความสำคัญของวินัยชาวพุทธ

วินัยสำคัญอย่างไร วินัยสำคัญคือ เป็นขนบธรรมเนียม หรือแบบแผนข้อบังคับ สำหรับหมู่ภิกษุ เปรียบเหมือนบ้านเมืองจำต้องมีกฎหมายปกครองประชาชนพลเมือง ในอาณาจักรคันไค ฝ่ายพระศาสนาก็ต้องมีวินัยบัญญัติสำหรับปกครองพระสงฆ์ในพุทธจักรคันไคนั้น เหมือนกัน

ในพระพุทธศาสนา เรื่องพระวินัย ในพระไตรปิฎกนั้น ได้จัดเอาพระวินัยไว้ในหมวดแรกของพระไตรปิฎก (อีกสองหมวดคือพระสูตรและพระอภิธรรม) เมื่อครั้งที่ท่านพระมหากัสสปะ ได้เป็นผู้นำในการรวบรวมคำสอนของพระผู้มีพระภาคให้เป็นพระไตรปิฎกภายหลังพระพุทธปรินิพพานได้ไม่นาน ท่านพระอุบาลีผู้ซึ่งพระผู้มีพระภาคยกเป็นผู้เลิศในทางวินัยในหมู่สงฆ์รับหน้าที่สำคัญในส่วนของพระวินัยนี้ ส่วนพระสูตร และพระอภิธรรมนั้น ท่านพระอานนท์ผู้เป็นเลิศในทางพระสูตรและเป็นพระอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้รับภารกิจสำคัญ ก็เพราะความสำคัญโดยส่วนของพระวินัยเอง แต่ว่าคงไม่ต้องอธิบายเพิ่มเติมเพราะเนื้อหาไม่ซับซ้อน กล่าวคือท่านพระอุบาลีหรือท่านพระอานนท์รูปใดรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อกราบทูลถามข้อสงสัยในพระวินัย อาทิเช่นการแสดงปาติโมกข์นั้น พระผู้มีพระภาคทรงเล็งเห็นประโยชน์ใดจึงทรงบัญญัติขึ้น ซึ่งมีใจความว่า

ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไรหนอแล จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอุบาลี ตถาคตอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการแล จึงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความอยู่สำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๑ เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในสัมปรายภพ ๑ เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเจริญแห่งความเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑ เพื่ออนุเคราะห์วินัย ๑ ดูกรอุบาลี ตถาคตอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการนี้แล จึงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย^{๒๔}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ก็ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวินัยจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นเพื่อความตั้งมั่นแห่งคณะสงฆ์ ไม่เสื่อมคลายนั่นเองและยังทรงตักเตือนให้ชาวพุทธยึดเอาศีลเป็น

^{๒๔} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘.

หลักสำคัญในการดำเนินชีวิตแม้ก่อนพระพุทธองค์จะทรงปรินิพพานก็มอบศีลให้เป็นมรดกเหมือนพินัยกรรมแก่ชาวพุทธ พระในศาสนาพุทธ เหล่าพุทธสาวกว่า ให้อยู่กันด้วยศีล ปกครองกันด้วยศีล เอาศีลเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ด้วยกัน ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสุข

๒.๔ ประเภทของวินัยชาวพุทธ

ในการแบ่งประเภทของวินัยชาวพุทธมีหลักในการแบ่งอยู่หลายแบบด้วยกัน บางครั้งก็อาจแบ่งตามจำนวนของวินัย เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ หรือ อารยวินัย อนาคาริกวินัยแต่ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะแบ่งตามประเภทของวินัย ตามหลักจตุปาริสุทธิศีล ๔ ประเภท คือ (๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล (๒) อินทริยสังวร (๓) ปัจจยสันนิสิตศีล (๔) อาชีวะปาริสุทธิศีล มีอธิบายดังนี้

๒.๔.๑ ปาฏิโมกขสังวรศีล

ปาฏิโมกขสังวร คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบท^{๒๕} ในส่วนของศีล ๒๒๗ ข้อเป็นศีลหรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติ จัดอยู่ในส่วน อาทิพรหมจาริกาสิกขา ศีล ๒๒๗ จัดเป็นสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดถึงปาราชิก

ศีล ๒๒๗ บางครั้งเรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัย เป็น“อาบัติ”^{๒๖} ระดับชั้นต่าง ๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุด ในอาบัติระดับเบาจะต้องมีการแสดงความผิด อาบัติระดับเบาเช่น ปาจิตตีย์ สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ ปลงอาบัติ สามารถแบ่งออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุดได้ดังนี้ ได้แก่ ปาราชิก มี ๔ ข้อ ,สังฆาทิเสส มี ๑๓ ข้อ ,อนิยต มี ๒ ข้อ (อาบัติที่ไม่แน่ว่าจะปรับข้อไหน) ,นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ข้อ (อาบัติที่ต้องสละสิ่งของว่าด้วยเรื่องจิวร ไหม บาตร อย่างละ ๑๐ข้อ) ,ปาจิตตีย์ มี ๘๒ ข้อ (ว่าด้วยอาบัติที่ไม่ต้องสละสิ่งของ) ,ปาฏิเทสนิยะ มี ๔ ข้อ (ว่าด้วยอาบัติที่พึงแสดงคืน) , เสขิยะ (ข้อที่ภิกษุพึงศึกษาเรื่องมารยาท) แบ่งเป็น สารูปมี ๒๖ ข้อ (ความเหมาะสมในการเป็นสมณะ) โภชนปฏิสังยุตต์ มี ๓๐ ข้อ

^{๒๕} สิกขาบท คือ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่ต้องปฏิบัติ ในทางศาสนาหมายถึง ศีล สมาริ ปัญญา

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐,

(ว่าด้วยการฉันอาหาร), ธรรมเทศนาปฏิสังขตต์ มี ๑๖ ข้อ (ว่าด้วยการแสดงธรรม), ปกิณกะ มี ๓ ข้อ (เบ็ดเตล็ด), อธิกรณสมถะ มี ๗ ข้อ (ธรรมสำหรับระงับอธิกรณ์) รวมทั้งหมดแล้ว ๒๒๗ ข้อ มีอธิบายโดยรวม ดังนี้

๑. ปาราชิก

ปาราชิก ๔ สิกขาบท^{๒๗} ซึ่งปรับอาบัติหนัก (ครุกาบัติ) ที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจะขาดจากความเป็นภิกษุทันที บุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ ก็ชื่อว่า **ปาราชิก** แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ บุคคลผู้ต้องอาบัติปาราชิกต้องสละสมณเพศและไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุอีก การบัญญัติปาราชิกสิกขาบทข้อแรกนับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้หนักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ และ ๓ อนุโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลายเพราะแม้แต่ในสังคมคฤหัสถ์ก็มีการห้ามฆาตกรรมส่วนปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มุ่งป้องกันสังคมจากการถูกลอกดวงโดยผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน พระพุทธเจ้าทรงเรียกภิกษุผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนว่าเป็นยอดมหาโจรในโลก เพราะบริโภคนกก่อนข้าวของประชาชนด้วยอาการแห่งขโมย^{๒๘}

๒. สังฆาทิเสส

สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท^{๒๙} ซึ่งปรับอาบัติหนักรองจากปาราชิก คือ เป็นครุกาบัติ แต่ยังเป็นสเดกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้) คำว่า **สังฆาทิเสส** แปลว่า หมวดอาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือหมายความว่า วิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้น ไปจนตลอด กล่าวคือ เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องอยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้แล้วอยู่มานัต (นับราตรี) อีก ๖ ราตรี ทั้ง ๒ ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ต้อจากนั้นจึงประชุมสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูปทำพิธีสวดให้พ้นจากอาบัติสังฆาทิเสสขั้นตอนสุดท้ายนี้ชื่อว่าอัฏฐาน มีการสวดอุตติ ๓ ครั้ง สวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้งเรียกว่าอุตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบขั้นตอนนี้แล้ว พระภิกษุที่ล่วงละเมิดสังฆาทิเสสสิกขาบทจึงเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติ^{๓๐}

๓. อนิยต

อนิยต ๒ สิกขาบท^{๓๑} คำว่า อนิยต แปลว่า ไม่นั่นนอกกล่าวคือในอนิยตสิกขาบทสิกขาบทที่ ๑ ภิกษุผู้ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะถูปรับอาบัติ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย์ ใน

^{๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๓/๒๔๘.

^{๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๓-๑๔.

^{๒๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๒/๔๖๒.

^{๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๕.

^{๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕๘/๔๘๔.

อนัตตสิกขาบทที่ ๒ ไม่แน่ว่าจะปรับอาบัติ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ที่ยังไม่กำหนดแน่นอนเพราะเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาปรับอาบัติตามเงื่อนไข กรณีที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อปรับอาบัติพระภิกษุผู้ทำผิดมี ๒ ลักษณะ ซึ่งอนัตตสิกขาบทนี้เน้นหนักไปในวิธีตัดสินอาบัติที่ยังไม่แน่ ระบุว่าปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ซึ่งพระวินัยธรจะต้องวินิจฉัย อนัตตไม่ใช่ชื่ออาบัติพิเศษ นอกเหนือจากอาบัติทั้งสามนั้น ทั้งไม่ใช่สิกขาบทที่ห้ามภิกษุนั่งในที่ลับตาหรือที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง สิกขาบทที่ห้ามการกระทำดังกล่าวคือสิกขาบทที่ ๔ และสิกขาบทที่ ๕ แห่งอเจลกวรรค ในปาจิตตีกัณฑ์^{๓๒}

๔. นิสัคคิยปาจิตตีย์

นิสัคคิยปาจิตตีย์ ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ (๑) คำว่า นิสัคคิย แปลว่าทำให้สละสิ่งของอาบัติที่สละแล้วพึงแสดง หรือแปลว่า การสละ ซึ่งเป็นชื่อกระบวนการทางวินัยที่พึงทำในเบื้องต้น (นิสฺสชฺชิตฺวา ยํ เทเสติ, เตเนตนฺติ นิสฺสชฺชิตฺวา เทเสตฺพุทฺโต นิสฺสคฺคิยนฺติ วุจฺจ.,ติ วิ.อ. ๓/๓๓๕/๔๘๕) (๒) คำว่า ปาจิตตีย์ แปลว่า ทำกุศลจติกกล่าวคือกุศลธรรมของผู้จงใจต้องอาบัติให้ตกไป โดยสรูปก็คือทำจิตให้ตกไปและจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้น ย่อมพลาดจากอริยมรรค หรือทำอริยมรรคให้เสียไป และปาจิตตีย์นี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง (สญฺจิจฺจ อปาชฺชนฺตสฺส กุสฺลธมฺมสฺงฺขาคํ กุสฺลจิตฺตํ ปาเตติ, ตสฺมา ปาเตติ จิตฺตฺนฺติ ปาจิตฺตีย์.,วิ.อ. ๓/๓๓๕/๔๘๕) รวมทั้ง ๒ คำนี้เข้าด้วยกันเป็น “นิสัคคิยปาจิตตีย์” ซึ่งเป็นชื่อสิกขาบทหมายถึงบทบัญญัติในนิสัคคิยกัณฑ์ ๓๐ สิกขาบท^{๓๓} และเป็นชื่ออาบัติ หมายถึงอาบัตินิสัคคิยปาจิตตีย์ที่ภิกษุต้องเพราะเกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคในทางที่ไม่เหมาะสม เป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบา และเป็นสเตกัจฉา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่น จีวร บาตร ผ้าสีทนะ เป็นต้นที่ทำให้ต้องอาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล นิสัคคิยกัณฑ์ แบ่งเป็น ๓ วรรค คือ (๑) จีวรวรรค หมายความว่าด้วยจีวร (๒) โกสิยวรรค หมายความว่าด้วยสันถัตถิโยไหม (๓) ปัตตวรรค หมายความว่าด้วยบาตร^{๓๔} เป็นต้น

๕. ปาจิตตีย์

คำว่า ปาจิตตีย์^{๓๕} แปลว่า ทำกุศลจติกกล่าว คือกุศลธรรมของผู้จงใจต้องอาบัติให้ตกไป โดยสรูปก็คือทำจิตให้ตกไป และจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้น ย่อมพลาดจากอริยมรรค หรือทำอริยมรรค

^{๓๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/บทนำ/๑๗-๑๘.

^{๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๖๒/๑๘๔.

^{๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/คำนำ/๗-๘.

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๑/๖๒๖.

ให้เสียไปและปาจิตตีย์นี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง (วิ.อ. ๓/๓๓๕/๔๘๕) เป็นชื่ออาบัติ หมายถึง อาบัติปาจิตตีย์ซึ่งเป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบาและเป็นเสตกิจจา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคลก็ได้ เป็นชื่อบทบัญญัติ ๕๒ สิกขาบทมี ชื่อ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุทธิกปาจิตตีย์ แปลว่า ปาจิตตีย์ล้วน^{๓๖}

๖. ปาฏิเทสนีย

คำว่า ปาฏิเทสนียะ แปลว่า ฟังแสดงคืน เป็นชื่ออาบัติที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดฟังแสดงคืน (วิ.อ. ๓/๓๓๕/๔๘๕) ในปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบทนี้^{๓๗} พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในเมื่อเกิดเรื่องที่ไม่ดีงามขึ้นในสงฆ์ ปรับอาบัติปาฏิเทสนียะแก่ภิกษุผู้กระทำอันเป็นการล่วงละเมิด

๗. เสดิยะ

คำว่า เสดิยะ^{๓๘} แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นสมบัติของท่านผู้ยังต้องศึกษา (วิ.อ.๓/๓๓๕/๔๘๖) ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติเป็นชื่อสิกขาบทที่ว่าด้วยมารยาทผู้ดีเป็นวิธีการวางกิริยาทางกายและวาจาที่เหมาะสมของภิกษุ ไม่ได้เป็นชื่ออาบัติ ภิกษุไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งเสดิยะทั้งหลาย ต้องอาบัติทุกกฏทุกสิกขาบท สิกขาบทในเสดิยะกัณฑ์นี้เป็นบทบัญญัติที่น่าสนใจ เพราะว่าด้วยเรื่องกิริยามารยาทที่เป็นธรรมเนียมของภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะ เสดิยสิกขาบททั้ง ๗ วรรคแบ่งเป็น ๔ กลุ่มตามสาระสำคัญดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยธรรมเนียมความประพฤติในเวลาเข้าหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่การนุ่งห่ม เรียบร้อยในขณะที่อยู่ในชุมชน การสำรวมระวังอิริยาบถ การพูดคุยกันให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสม เมื่ออยู่ในชุมชน

กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยธรรมเนียมในการรับบิณฑบาต เริ่มตั้งแต่อิริยาบถในการรับบิณฑบาต การขบฉันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

กลุ่มที่ ๓ ว่าด้วยธรรมเนียมในการแสดงธรรม เริ่มตั้งแต่การแสดงธรรมอย่างถูกต้อง กาลเทศะ ไม่แสดงธรรมแก่บุคคลผู้อยู่ในอาการไม่เคารพธรรม

กลุ่มที่ ๔ ว่าด้วยธรรมเนียมในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย

การที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทเหล่านี้ขึ้น สะท้อนให้เห็นภาพของวัฒนธรรมของคนถินันในสมัยพุทธกาล วัฒนธรรมด้านการนุ่งห่ม การรับประทานอาหาร การใช้คำพูดอาจมี

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/บทนำ/๒๖.

^{๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๕/๖๔๗.

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๕.

ลักษณะที่ไม่เรียบร้อย เมื่อคนเหล่านั้นมาบวชในสังคมสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาค จึงทรงบัญญัติเสขียสิกขาบทขึ้นมาเพื่อเป็นหลักปฏิบัติของเหล่าสาวก^{๓๕}

แนวคิดที่น่าสนใจในเสขียกัณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นพุทธทัศนะที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ บทบัญญัติที่ว่า “ภิกษุพึงสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายรดลงบนพืชเขียวสด” ตามความในสิกขาบทที่ ๑๔ แห่งปาฏกาวรรค “ภิกษุพึงสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไขจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ” ตามความในสิกขาบทที่ ๑๕ แห่งปาฏกาวรรค

๘. อธิกรณสมถะ

คำว่า **อธิกรณสมถะ**^{๓๖} ประกอบด้วย ๒ คำคือ อธิกรณ แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดี ความ ในที่นี้หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการและคำว่า สมถะ แปลว่า การระงับ การทำให้สงบรวมเป็นอธิกรณสมถะ แปลว่า ธรรมเนียมระดับอธิกรณ์ หรือวิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์ อธิกรณสมถะ ๗ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม กระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ที่เป็นทางการของสังคมสงฆ์ ที่แสดงให้เห็นรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตย และรูปแบบการทำงานในสังคมสงฆ์นับแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน

สรุป สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขียะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา ส่วนเสขียะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็นอภิสมจาริกาสิกขาทั้งสิ้น ถ้าทำผิดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าต้องอาบัติ ซึ่งทุกข้อที่กล่าวมานี้เป็นข้อที่ต้องปฏิบัติตามและงดเว้นตามศีล ๒๒๗ บางครั้งเรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัย เป็น อาบัติ ระดับชั้นต่าง ๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุด ในอาบัติระดับเบาจะต้องมีการแสดงความผิด อาบัติระดับเบาเช่น ปาจิตตีย์ สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ, ปลงอาบัติ แต่ถ้าถึงขั้นปาราชิกย่อมขาดจากความเป็นพระ และไม่สามารถบวชเป็นพระสงฆ์ได้อีก

๒.๔.๒ อินทริยสังวรศีล

คำว่า **อินทริย** แปลว่า ความเป็นใหญ่, สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, สภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็น

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/บทหน้า/๓๐-๓๑.

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๓๖๖.

เจ้าของหน้าที่ในการลี้ภัย^{๕๐} โดยทั่วไป อินทรี หมายถึง อินทรี ๖ หรือ อินทรี ๕ แต่ในที่นี้หมายถึง อินทรี ๖ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

อายตนะภายในหรือทวาร ๖ นั้น พระพรหมคุณาภรณ์^{๕๑} ได้ให้ความหมายว่า “อินทรี” คำว่าอินทรี แปลว่า ภาวะที่เป็นใหญ่ หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นใหญ่ เป็นเจ้าการในเรื่องนั้น ๆ เช่น ตาเป็นเจ้าการในการรับรู้รูป หู เป็นเจ้าการในการรับรู้เสียง^{๕๒} เป็นต้น อินทรี ๖ คือ จักขุนทรี โสตินทรี ฆานินทรี ชิวหินทรี กายินทรี และมณินทรี คำว่า อินทรี นิยมใช้กับอายตนะ ในขณะที่ทำหน้าที่ของมัน ในชีวิตจริง และเกี่ยวกับจริยธรรม เช่น การสำรวจจักขุนทรี เป็นต้น ส่วนอายตนะนิยมใช้ในเวลาที่พูดถึงตัวสภาวะที่อยู่ในกระบวนการ เช่น อาศัยจักขุ อาศัยรูปเกิด จักขุ วิญญาณ^{๕๓} เป็นต้น

ในส่วนของกระบวนการธรรมในพระสูตรต้นคปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค พระศาสดาได้ ทรงตรัสถึงอินทรีไว้ว่า

อินทรี ๖ ประการ คือ (๑) จักขุนทรี (๒) โสตินทรี (๓) ฆานินทรี (๔) ชิวหินทรี (๕) กายินทรี (๖) มณินทรี เมื่อใด ภิกษุรู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสกัด ออกจากอินทรี ๖ ประการนี้ตามความเป็นจริง เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่นเมื่อนั้น ภิกษุ นั้นเรากล่าวว่า อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ^{๕๔}

และได้ทรงอุปมาอินทรี ในส่วนของพระสูตรต้นคปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค พระศาสดาได้อุปมาถึงอินทรีไว้ว่า

มีเต่าตัวหนึ่งกินอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำในเวลาเย็น เห็นสุนัขจิ้งจอกหากินมาแต่ไกล จึงหัดตัวเข้าไปในกระดอง ฝ่ายสุนัขจิ้งจอกเมื่อเห็นเต่าก็อยากกินเนื้อเต่าจึงคอยโอกาสอยู่ข้างๆ คิดว่าถ้า เต่ายืดตัวออกมา ก็จะจับกินเสีย แต่เต่าก็ยังคงหลบภัยอยู่ในกระดองนั้น สุนัขจิ้งจอกทนรอไม่ไหว จึงหลีกไปหากินในสถานที่อื่นก็เลสมารนี้เปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอกนั่นเอง ได้พยายาม หาทางเกิดอยู่เสมอในทวารต่างๆ เต่าในที่นี้เปรียบเหมือนนักปฏิบัติ กระดองเต่าเปรียบ เหมือนอินทรีสังวรที่ปิดกั้นไม่ให้เกิดอกุศลทางทวารเหล่านั้น^{๕๕}

^{๕๐} อภ.ย. (ไทย) ๓๘/บทนำ/๔๕.

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

^{๕๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๕-๔๕๖/๔๕๔.

^{๕๓} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๕๗/๓๐๖.

^{๕๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๐/๒๔๑.

อินทรีย์ ๖ นั้นเมื่อบุคคลไม่สำรวมกายหรือไม่สำรวมอินทรีย์ ๖ มี ตา หู เป็นต้น ย่อมเสพอารมณ์ที่มากกระทบด้วยตัณหาจึงเกิดทุกข์ เพราะอาศัยอินทรีย์นั้นเองโดยตัณหา^{๕๖} เกิดได้ ๖ ทาง รูปตัณหา ความทะยานอยากได้รูป สัทตตัณหา ความทะยานอยากได้เสียง คันธตัณหา ความทะยานอยากได้กลิ่น รสตัณหา ความทะยานอยากได้รส โผฐฐัพพตัณหา ความทะยานอยากได้การถูกต้องด้วยกาย รัสมตัณหา ความทะยานอยากได้อารมณ์ของใจ^{๕๗} โดยให้พิจารณาในสายเหตุไปหาผล

สรูป อินทรีย์สังวรนั้น ถือเป็นโลกุตตรศีล คือ เป็นศีลที่ละกิเลสศีลของผู้กำลังปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานคือ มีสติในการเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้ถูกต้องและรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ อันเป็นสภาพที่เกิดกับใจในขณะที่มีสติ สงบ รู้ตัวทั่วพร้อม สำรวมระวัง ในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ นั่น ก็คือ กำลังมีสติอยู่ สงบสำรวมระมัดมั่นอยู่ ดังนั้น ขณะนั้นๆ ความโลภ ความโกรธ และความหลงก็เกิดไม่ได้ จึงนับว่าเป็นกุศล เป็นกรรมดี บุคคลใดเพียรพยายามสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ หรือสำรวมกาย วาจา และ สำรวมใจ อย่างมีสติเช่นนี้อยู่เป็นนิจสิน ก็เรียกว่ากำลังสะสม ทางไปสู่การเกิดปัญญาสู่การพ้นทุกข์ให้ยิ่งขึ้น นี้เอง

๒.๔.๓ อาชีวนิรุทธศีล

อาชีวนิรุทธศีล คือ การหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ^{๕๘} โดยการบิณฑบาตหาเลี้ยงชีพงดเว้นการหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด เช่น การหาลาภสักการะด้วยการไปหวนการเป็นหมอดู การเป็นพ่อสื่อแม่ชัก การประจบชาวบ้าน จัดเป็นการกระทำผิดวินัย การประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สัมมาอาชีพะทำหน้าที่ให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของอาชีพไม่ให้อาชีพของเราไปก่อการเบียดเบียนเกิดโทษ เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใดหรือทำให้สังคมเสื่อมเสีย และไม่ทำให้ตัวเองสูญเสียหรือเสื่อมจากการพัฒนา

ในพระสูตรต้นปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก^{๕๙} ได้ศาสดาได้ตรัสถึง สัมมาอาชีพะไว้ว่า

สัมมาอาชีพะ มี ๒ ได้แก่ (๑) สัมมาอาชีพะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ (๒) สัมมาอาชีพะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค สัมมาอาชีพะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉา

^{๕๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘.

^{๕๗} สายเกิดทุกข์ที่เกี่ยวกับอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ดูเพิ่มเติมได้ใน ตัณหาสูตร อจ.ทสก.(ไทย)

๒๔/๖๒/ ๑๓๓ - ๑๓๘.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖๐.

อาชีวะเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี่เป็นสัมมาอาชีวะ ที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคือ อุบัติ ส่วนสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะเป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค คือ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิถาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิต ไกลจาก ข้ำศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาอาชีวะอัน เป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็น โลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุผู้นั้นย่อมพยายามเพื่อละมิถา อาชีวะ ยังสัมมาอาชีวะให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุผู้นั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุผู้นั้นมี สติละมิถาอาชีวะ มีสติเข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่ สติของภิกษุผู้นั้นเป็นสัมมาสติ ธรรม ๗ นี้ คือ (๑) สัมมาทิฎฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาอาชีวะของ ภิกษุผู้นั้นไป^{๔๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายถึง อาชีวะปาริสุทธิศีล ว่า ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่ เลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรมบริสุทธิ์ไม่ประกอบการแสวงหาในทางที่ผิด เช่น ไม่พุดอวดอวดริ มนุษยธรรม คือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล นิพพาน ที่ไม่มีจริงในตน และไม่ออก ปากขออาหารเพื่อตนเองบริโภคมิได้เจ็บไข้ ไม่กระทำกุหา คือ หลอกหลวง เช่น ปั้นแต่งท่าทาง หน้าตาเคร่งครัดให้เขาเลื่อมใสถวายปัจจัยสี่ ไม่กระทำลปนา คือ ประจบเขากิน ไม่กระทำนิมิตคือ เลศนัยต่าง ๆ เขาถวายปัจจัย ไม่กระทำนเปเสกาคือขู่เข็ญกลั่นแกล้งเพื่อให้เขายอมถวายปัจจัย และไม่เอาลากต่อลากเช่นให้ของน้อยแก่เขาไป เขาจะได้ถวายมากตอบมา^{๔๙} เป็นต้น

กล่าวโดยรวมแล้ว ในอาชีวะปาริสุทธิศีลนั้น จะเป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอย ทรัพย์นั้นโดยชอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย ๔ อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ สัมมาอาชีวะเป็นองค์ ธรรมหนึ่งในอริยมรรค เป็นคำสอนที่เชื่อมโยงกับ สัมมาสัมมัสนะในข้อ อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ด้วย

๒.๔.๔ ปัจจัยสี่นิติตศีล

ศีลที่เกี่ยวกับปัจจัยสี่ คือ การพิจารณาใช้สอยปัจจัย ให้เป็นไปตามประโยชน์ที่แท้จริง สิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยคณา^{๕๐} เช่น ไม่บริโภคด้วยความอยากรับประทาน ไม่บริโภคด้วยความอยาก ออยากใช้สอย ปัจจัยในที่นี้หมายถึง จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช มีอธิบายดังนี้

^{๔๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๐/๑๘๐.

^{๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕๔.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๔.

๑. จีวร

คำว่า จีวร หมายถึง ผ้า ๓ ผืน คือ อันตราวาสก(ผ้านุ่ง) อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) และสังฆาฏิ (ผ้าห่มซ้อนนอก) พระศาสดาทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์รับถวายไตรจีวรจากคหบดีได้ นอกจากการแสวงหาผ้าบังสุกุลตามคำกราบทูลขอพรของหมอชีวกโกมารภัจ ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ (วิ.ม. ๕/๓๓๗/๑๓๘, ว.อ.๒/๔๕๘/๑๓๘)^{๕๒}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้อธิบายไว้ว่า ไตรจีวรนั้น คือ อันตราวาสก ผ้านุ่ง ๑ อุตตราสงค์ ผ้าห่ม ๑ สังฆาฏิ ผ้าคลุม ๑ เป็นของอันพระศาสดาทรงพระอนุญาตสำหรับภิกษุ^{๕๓}

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายถึง “เตจวิโรโก ภิกขุ” พระภิกษุที่มีไตรจีวรเป็นปกตินั้นจะเป็นคน คือสันโดษยินดีในปัจจัยแห่งตน คือจีวรอันรักษากายไม่ให้มีอันตราย คือลมแลแดดเป็นอาทิ และถือเอาไตรจีวรไปด้วยตนได้จนก่อนมีปีกบินไปในอากาศ และมีกิจน้อย เพราะเหตุหามิได้แห่งกิจทั้งหลาย มีกิจที่จะนำไปซึ่งอติเรกจีวรเป็นอาทิ และเว้นจากสันนิษิตสังฆซึ่งผ้า และประพฤติเบากายและละเอียด ซึ่งโลกในอติเรกจีวร และจะกระทำซึ่งประมาณในปัจจัยอันควร แลประพฤติสัลดขากกระทำให้จิตเบาจากกิเลสแลยังผลแห่งคุณทั้งหลายมีอัปปัจจนาคคุณคือมีความปรารถนาน้อยเป็นต้น ให้สำเร็จคุณอันสงฆ์แห่งเตจวิโรคชุดงค์ มีคำกล่าวมาแล้วในหนหลังดังนี้ย่อมจะสำเร็จ แก่พระโยคาวจรภิกษุผู้มีไตรจีวรเป็นปกติ^{๕๔} เป็นต้น

๒. บิณฑบาต

“ตัจฉิกปจฺจเวกฺขณ”พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ให้พระภิกษุ พิจารณาบิณฑบาตด้วยปัญญาและบริโภคซึ่งวัตถุสิ่งของอันใดอันหนึ่ง ที่พระภิกษุจะพึงกลืนกินชื่อว่าบิณฑบาต อาหารทั้งปวงนั้น องค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาครัสเรียกชื่อว่า บิณฑบาต เพราะเหตุว่าอาหารตกลงแล้วในบาตรด้วยภิกขาจารวัตรของพระภิกษุ^{๕๕}

อนึ่ง พระภิกษุบริโภคบิณฑบาตนั้นเพื่อจะยังรูปกาย กล่าวคือ มหาภูตรูปทั้ง ๔ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย ให้ประพฤติเป็นไปอย่าให้ขาดพระภิกษุบริโภคบิณฑบาตนั้น เพื่อตั้งอยู่สิ้นกาลนานตราบเท่ากำหนดอายุขัย^{๕๖}

^{๕๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/บทนำ/๘.

^{๕๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๕.

^{๕๔} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค เล่ม ๑, อ่างแก้วหน้า ๘๔.

^{๕๕} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค เล่ม ๑, อ่างแก้วหน้า ๔๑.

^{๕๖} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค เล่ม ๑, อ่างแก้วหน้า ๔๒.

๓. เสนาสนะ

เสนาสนะ คือ ที่อยู่ที่อาศัย หรือที่ใช้สอยของบรรพชิต แรกเริ่ม พระผู้มีพระภาคยังมีได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อยู่ในที่พัก อาศัย ภิกษุทั้งหลายพักอาศัยตามป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุกกลางแจ้ง ลอมฟาง ต่อมา เศรษฐีชาวกรุง ราชคฤห์ขอสร้างที่พักถวายภิกษุสงฆ์พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายพักอาศัยในเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร (เป็นที่พักซึ่งโบกฉาบภายในภายนอกมีประตูหน้าต่าง, เรือนมุงแถบเดียว) ปราสาท (เรือนยาว) เรือนโล้น (ปราสาทหลังคาโล้น มีเรือนยอดตั้งอยู่บนคาค้ำ มีชานชมแสงจันทร์) ถ้ำ (ถ้ำอิฐ ถ้ำศิลา ถ้ำไม้ ถ้ำดิน)^{๕๗}

ต่อมา ประชาชนสร้างเสนาสนะถวายภิกษุสงฆ์มากมายเป็นที่พักไม่มีประตูพวกสัตว์เลื้อยคลานพากันเข้าไป พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตประตูหน้าต่างและสิ่งต่างๆ ในวิหาร เช่นเตียง ตั่ง ม้านั่ง ฟูก หมอน ทรงอนุญาตให้ช่างเขียนภาพจิตรกรรมเป็นลวดลายดอกไม้ ลวดลายเถาวัลย์ ลวดลายพืชมังกร ลวดลายดอกจอกไว้ในวิหาร แต่ทรงห้ามเขียนภาพสตรี ภาพบุรุษ ผู้ใดให้เขียน ทรงปรับอาบัติทุกกฏ

๔. เกสัช

คิลานปัจฉิมเกสัชบริวาร หรือ เกสัช หมายถึง ยาและอุปกรณ์รักษาโรค^{๕๘} เป็นการรักษาเพื่อบำบัดทุกขเวทนา อันเกิดเพราะธาตุกำเริบ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วเพื่อความลำบากเป็นอย่างยิ่งเป็นกำหนดเท่านั้น การใช้ยาเพื่อรักษาโรคเพื่อที่จะได้ ดำรงชีวิตอยู่เพื่อที่จะอบรมปัญญาต่อ มีพุทธบัญญัติไว้ในกาลิก ข้อที่สี่ ว่า ยาวชิวิก ได้แก่ ยารักษาโรคชนิดต่าง ๆ ภิกษุรับประเคนและฉันได้ตลอดชีวิตในเวลาที่ป่วย^{๕๙} เป็นต้น

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายถึง ปัจฉิมปาริสุทธิศีล ว่า ปัจฉิมสันนิสิตศีล ศีลที่เกี่ยวกับปัจฉิมสี่ ได้แก่ปัจฉิมปัจเจกขณ คือใช้สอยปัจฉิมสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ไม่บริโภครด้วยตัณหา เช่น ฉันอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพดี มีชีวิตผาสุกทำกิจได้สบาย มิใช่เพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนาน มัวเมา ท่านว่าศีลข้อนี้สำเร็จด้วยปัญญา^{๖๐}

^{๕๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๕๐.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๓.

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/บทนำ/๒๒.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕๔.

กล่าวรวม ๆ คือ การพิจารณาก่อนที่จะบริโภคหรือใช้ปัจจัย ๔ ว่าสิ่งนั้นเป็นเพียงเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้อยู่ได้ เหมือนน้ำมันหยอดเพลารถให้แล่นไปได้เท่านั้น อธิบายความเพิ่ม คือ ในการฝึกเบื้องต้น ของพระเนรมิตเข้ามาในพระพุทธศาสนา ก็เริ่มฝึกการบริโภคปัจจัย ๔ ทันที่ ซึ่งมีหลักอยู่แล้วว่า ให้เป็นอยู่ง่าย อาศัยปัจจัย ๔ พอเลี้ยงชีพ ต้องให้บริโภคคือฉันด้วยปัญญา เพราะฉะนั้นจึงมีบทพิจารณาให้ท่อง เป็นต้น

สรุปว่า ปาริสุทธิศีล ๔ นั้นเป็นเครื่องมือของบรรพชิตในการบรรลุธรรมขั้นสูง เป็นเครื่องมือขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว ก็เป็นเหตุให้จิตบริสุทธิ์ และปัญญาบริสุทธิ์โดยลำดับจนกระทั่งเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ คือ เพื่อพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง

๒.๕ ประโยชน์ของวินัยชาวพุทธ

เมื่อคนในสังคมประพฤติตามหลักมนุษยธรรม ปัญหาความวุ่นวายเดือดร้อนต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นเพราะคนมีความเมตตาต่อกันเห็นอกเห็นใจ เห็นประโยชน์หรือสุขทุกข์ของคนอื่นเป็นเสมือนเป็นของตนเอง ศีล(วินัย) จึงถือเป็นบรรทัดฐานแห่งสันติสุขของชาวโลก ที่ใด มีคนที่มิศีล(วินัย) ที่นั่นเป็นสุข หากปราศจากศีลและวินัยแล้ว คุณงามความดีอื่น ๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงประโยชน์ (อานิสงส์) ของการรักษาศีล ๕^{๖๐} ไว้ในมหาปริณีพพานสูตร ทิฆนิกาย มหาวรรค ใไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์ เป็นอันมากซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไปนี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๓. บุคคลผู้มีศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติตยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตามสมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่กล้า ไม่เก้อเงินเข้าไป นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล^{๖๒}

^{๖๐} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๘๕/๓๕๖.

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๕.

คหบดีทั้งหลาย ศิลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล้ว^{๖๓}

ในส่วนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใช้อธิบายถึงอานิสงส์ไว้ว่า

พระวินัยนัยภิกษุรักษาศีลโดยถูกต้องแล้ว ย่อมได้อานิสงส์คือความไม่ต้องเดือดร้อนใจซึ่งเรียกว่าวิปฏิสาร^{๖๔} ภิกษุผู้ประพฤติย่อหย่อนทางพระวินัยย่อมได้วิปฏิสารเพราะทำอนาจาร ผิดกฎหมายบ้านเมือง ถูกจับกุมและถูกลงโทษบ้าง ถูกคูหมีนบ้าง ไม่มีคนนับถือจะเข้าหมู่ ภิกษุผู้มีศีลก็หวั่นหวาดกลัวจะถูกโทษทัณฑ์ เมื่อใครครวญเห็นเช่นนี้แล้ว พึงนำความประพฤติไปให้สำเร็จผลที่มุ่งหมายของพระวินัย และให้สำเร็จอานิสงส์ คือ ได้รับความเบิกบานว่า ได้ประพฤติดีงาม ไม่ต้องได้รับความเดือดร้อนเพราะเหตุประพฤติเสพร่า หรือประพฤติไม่ถูกต้อง และไม่เกิดมานะความถือตัวและคูหมีนผู้อื่น ควรเมตตาอารีแนะนำเพื่อนสหธรรมิก ที่ยังประพฤติบกพร่องให้ประพฤติบริบูรณ์^{๖๕}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่หลายแห่งว่าผู้หวังความรักใคร่และความสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้บริบูรณ์ ศีลเป็นที่พึงของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ศีลเป็นเสมือนน้ำที่ล้างมลทิน คือ ความชั่วของสัตว์ทั้งหลาย น้ำในแม่น้ำทั้งหลายไม่อาจล้างความชั่วได้ ศีลทำให้ผู้รักษาสงบเย็นไม่ร้อนรุ่มด้วยกิเลส บรรดาภิกษุที่พึงไปได้ทั้งทวนลมและตามลม กลิ่นแห่งศีลประเสริฐสุด ศีลเป็นบันไดที่จะขึ้นสู่สวรรค์ และบรรณนิพพาน

และพระองค์ยังทรงบัญญัติสิกขาบทว่าถึงเรื่องประโยชน์ในการบัญญัติพระวินัย ที่กล่าวไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้ง

^{๖๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔-๕๕.

^{๖๔} วิปฏิสาร หมายถึง ความเดือดร้อน, ความเสียใจ, ความสลดใจ, การรู้ว่าตัวผิด.

^{๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐,

มันแห่งสังฆกรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๖๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ว่า ในอังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท เพิ่มออกจានี้ อีก ๑๐ ประการ เห็นควรยกมากล่าวไว้ที่นี้ด้วยอีก ๒ ข้อ คือ ๑) เพื่อเอื้ออนุเคราะห์แก่ทุกข์ทั้งหลาย ๒) เพื่อตัดรอนฝักฝ่ายของภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่วร้าย^{๖๗}

อาจกล่าวได้ว่า การบัญญัติพระวินัยนั้นมีประโยชน์อย่างมากคือ เพื่อสนองมติของคณะสงฆ์ เพื่อความผาสุกของสงฆ์ เพื่อข่มขี้คนหน้าค่าน ไร้ยางอาย ไร้ความสำนึกในความผิด เพื่อความเป็นผู้ผาสุกของผู้มีศีลอันดีงาม เพื่อป้องกันโทษในปัจจุบัน เพื่อป้องกันโทษในภายหน้า เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสสำหรับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อจงใจผู้ที่นับถือเลื่อมใสอยู่แล้ว ให้นิยมนับถือเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อความมั่นคงของพระสังฆกรรม ทั้งที่เป็นส่วนการศึกษา การปฏิบัติและมรรคผล นิพพาน และเพื่ออนุเคราะห์วินัย เพราะการปฏิบัติถูกต้องตามวินัยแต่ละข้อ ย่อมมีส่วนกำจุนซึ่งกันและกันเช่นเดียวกับส่วนประกอบของบ้าน ดังนั้นวินัยจึงเปรียบเหมือนเป็นมรดกชิ้นสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้

๒.๖ โทษของการไม่ปฏิบัติตามวินัยชาวพุทธ

บุคคลผู้ไม่มีศีล ไม่มีวินัยนั้น ย่อมมีโทษที่เกิดจากความผิด ดังเช่นบุคคลทำผิดคดหมาย บ้านเมืองก็ยอมรับโทษจากผู้ปกครองหรือผู้ทำหน้าที่รักษาความสงบ ผิดคดหมู่บ้านย่อมต้องรับโทษจากหัวหน้าหมู่บ้าน ผิดคดทางคณะสงฆ์ก็ย่อมรับโทษจากคณะสงฆ์ ดังโทษที่พระศาสดาได้ตรัสไว้ใน พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มีใจความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีลเพราะศีลวิบัติ มีโทษ ๕ ประการนี้ โทษ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อม โภคทรัพย์เป็นอันมากซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

^{๖๖} ข้อ ๑, ๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์

ข้อ ๓, ๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

ข้อ ๕, ๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ ๗, ๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ ๙, ๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

ข้อ ๑๐ คำว่า “เพื่อเอื้อเพื่อวินัย” หมายถึง เพื่อเชิดชู กำจุน ปรคับประคองพระวินัย ๔ อย่าง คือ สังวรวินัย ปทานวินัย สมถวินัย บัญญัติวินัย (วิ.มา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘-๒๙., วิ.อ. ๑/๓๕/๒๓๖-๒๓๗).

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) , **พุทธธรรม**, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓๖.

๒. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป นี้เป็นโทษประการที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๓. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติยบริษัทก็ตามพราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก่วักล้ำ เก้อเงินเข้าไป นี้เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๔. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงสติตาย นี้เป็นโทษประการที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๕. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกติวินิบาต นรก นี้เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล^{๖๔}

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีลเพราะศีลวิบัติ มีโทษ ๕ ประการนี้แล^{๖๕}

จากโทษดังกล่าว ๕ ประการที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นว่าในแต่ละข้อที่พระศาสดาทรงตรัส โทษแต่ละข้อล้วนแล้วเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งนั้น ดังโทษ ๕ ประการ คือ ย่อมถึงความเสื่อม ย่อมถึงความวิบัติ ย่อมไม่แก่วักล้ำ ย่อมหลงสติตาย และย่อมไปเกิดในอบาย เป็นต้น

ดังนั้น ควรที่จะฝึกฝนปฏิบัติฝึกอบรมในทาง ความประพฤติ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือการรักษาระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานของการรักษาศีล ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่พระศาสดาทรงบัญญัติไว้ให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติและสืบทอดกันต่อไป

๒.๘ สรุป

แรกเริ่มพระพุทธศาสนายังไม่มีการบัญญัติวินัย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีก จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าจะบัญญัติ พระวินัยในแต่ละข้อนั้นก็ต้องมีเหตุ เกิดขึ้นมาก่อนแล้วค่อยบัญญัติพระวินัยขึ้นมาทีหลัง วินัย คือ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คณะ หรือบุคคล ตราขึ้นไว้ วางไว้ หรือบัญญัติไว้ เพื่อความเรียบร้อยดีงามของสังคม เพื่อควบคุมผู้อยู่ในสังกัดให้มีระเบียบให้เกิดความสงบสุขขึ้นในตัวบุคคลและสังคม และการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อวางกรอบระเบียบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เพื่อป้องกันความยุ่งยากวุ่นวายอันอาจเกิดขึ้น ซึ่งการบัญญัติพระวินัยนี้มีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ มุลบัญญัติ ข้อที่ทรงบัญญัติไว้เดิม (เหตุเกิดครั้งแรก) อนุบัญญัติ ข้อที่ทรง

^{๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๔-๓๐๕.

^{๖๕} ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๕/๑๐๐, ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๔๕/๕๓-๕๔, อจ. ปญจก. (แปล) ๒๒/๒๑๑/๓๕๕.

บัญญัติซ้ำเพิ่มเติมในภายหลัง จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวินัยทรง
ตักเตือนให้ชาวพุทธยึดเอาศีลเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตแม้ก่อนพระพุทธองค์จะทรง
ปรินิพพานก็มอบศีลให้เป็นมรดกเหมือนพินัยกรรมแก่ชาวพุทธ คือพระวินัย ซึ่งแบ่งเป็น ศีล ๕ ศีล
๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น

บทที่ ๓

วิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ศีลอันเป็นข้อปฏิบัติคือสิกขาบทของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งต้องศึกษาและปฏิบัตินั้น เป็นคุณเครื่องทำความบริสุทธิ์แห่งกายและวาจา อันเป็นเหตุให้ถึงความบริสุทธิ์หมดจดแห่งจิตและปัญญานั้น ชื่อว่า“ปาริสุทธิศีล ๔” ซึ่งมีอานิสงส์ให้ได้บรรลุทั้งโลกียสุข และให้ได้ถึงทั้งโลกุตตรสุขด้วย ซึ่งรายละเอียดเนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยได้อธิบายวิธีปฏิบัติออกเป็น ๔ หัวข้อตามปาริสุทธิศีล คือ (๑) วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีล (๒) วิธีปฏิบัติอินทริยสังวรศีล (๓) วิธีปฏิบัติอาชีวีปาริสุทธิศีล (๔) วิธีปฏิบัติปัจฉยสันนิสิตศีล ดังนี้

๓.๑ วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีล

วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีล ปาฏิโมกขสังวรศีล คือ ข้อสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ในทุกขณะเว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม กระทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ซึ่งทรงบัญญัติเป็นสิกขาบท ปกติแล้วปาฏิโมกขสังวรศีลนั้นเป็นข้อปฏิบัติสำหรับบรรพชิตฝ่ายเดียว แต่สำหรับคฤหัสถ์ก็สามารถที่จะนำไปปฏิบัติตามได้ ซึ่งวิธีการปฏิบัตินั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีลของบรรพชิต ๒) วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีลของคฤหัสถ์ มีอธิบายดังนี้

๓.๑.๑ วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีลของบรรพชิต

การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล ๒๒๗ ข้อ) ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ศีลข้อนี้สำเร็จได้ด้วย ศรัทธา เพราะด้วยเหตุที่ปาฏิโมกข์สังวรศีลนั้น พระภิกษุได้สมาทานไว้ในวันอุปสมบท ด้วยความเชื่อใน ปัญญาตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าศีลหรือสิกขาบทเหล่านั้นเป็นสิ่งที่จริง ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติ สามารถกำจัดทุกข์ไปสู่พระนิพพานได้โดยง่าย

สิกขาบทที่มานในพระปาฏิโมกข์และมานอกพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ ข้อ มี ปาราชิก, สังฆาทิเสส, อนินยต, นิสสัคคียปาจิตติย, ปาจิตติย, ปาฏิเทศนียะ, เสขิยวัตร, และอริกธมสมณะ ซึ่งในแต่ละข้อห่ามนั้นมีความหนักเบาของอาบัติต่างกันและมีวิธีแก้ไขที่ต่างกัน ดังแสดงในแผนภาพดังต่อไปนี้

ที่	ชื่ออาบัติ	คำเรียกอาบัติ	ระดับของอาบัติ	วิธีแก้ไขอาบัติ
๑	ปาราชิก ๔	ปาราชิก	ครุกาบัติ	ขาดจากความเป็นพระเมื่อล่วงสิกขาบท (ไม่สามารถแก้ไขได้)
๒	สังฆาทิเสส ๑๓	สังฆาทิเสส	ครุกาบัติ	อยู่ปริวาสกรรมเพื่อให้พ้นจากอาบัติ
๓	อนิยต ๒	เป็นอาบัติที่ไม่แน่นอน เป็นได้ทั้งปาราชิก, สังฆาทิเสส และปาจิตติย ตามแต่กรณี	ครุกาบัติ, ลหุกาบัติ ตามแต่กรณี	ขาดจากความเป็นพระ, อยู่ปริวาสกรรม หรือแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (ลหุกาบัติ)
๔	นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐	นิสสัคคียปาจิตติย	ลหุกาบัติ	สละวัตถุที่เป็นอาบัติและแสดงอาบัติ
๕	ปาจิตติย ๘๒	ปาจิตติย	ลหุกาบัติ	แสดงอาบัติ
๖	ปาฏิเทสนิยะ ๔	ทุกกฏ	ลหุกาบัติ	แสดงอาบัติ
๗	เสขยวัตร ๗๕	ทุกกฏ	ลหุกาบัติ	แสดงอาบัติ
๘	อธิกกรรมสมณะ ๗	-	-	วิธีระงับอธิกกรรม ^๑

ผังแผนภาพที่แสดงจะเห็นถึงความหนักเบาของอาบัติในแต่ละข้อ และวิธีแก้ไขต่างกันออกไปตามความหนักเบาของอาบัตินั้นๆ

ดังนั้นวิธีการที่จะรักษาปาฏิโมกขสังวรให้บริสุทธิ์นั้น เพียรระวังบาปเกิดขึ้นหรือไม่ให้อาบัติเกิดขึ้น เมื่อพระภิกษุมิศีลสังวร ย่อมเป็นฐานรองรับการอบรมสติปัญญา ๔ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นเพียงนั้น ดังมีตัวอย่างเรื่องพระภิกษุรูปหนึ่งในสมัยพุทธกาลว่า

ครั้งนั้นพระภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรง

^๑ อธิกกรรมสมณะ หมายความว่า ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกกรรม หรือวิธีการดำเนินการเพื่อระงับอธิกกรรมที่เกิดขึ้นให้สำเร็จลงอย่างเรียบร้อยด้วยดี มี ๗ ประการ คือ สัมมุขาวินัย, สติวินัย, อมุพหวินัย, ปฎิญาตกรรม, ตัสสปายัสสิกขา, เขกขยสิกขา, ตินวัตถารกวินัย.

แสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้วจะพึงเป็นผู้เดียวหลีกเลี่ยงจากหมู่
ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

คุณภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์เสียก่อน ก็อะไร
เป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม เธอจงสำรวจในปาฏิโมกขสังวรจงถึงพร้อมด้วยมารยาทและ
โคจร เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

คุณภิกษุ เมื่อใดแล เธอจักสำรวจในปาฏิโมกขสังวร จักถึงพร้อมด้วยมารยาทและ โคจร
เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อนั้นเธออาศัยศีล
ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัญญา ๔

สติปัญญา ๔ เป็นไฉน คุณภิกษุ เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่พิจารณาเห็นเวทนาอยู่
พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่...พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย

เมื่อใด เธอจักอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญสติปัญญา ๔ เหล่านี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึง
หวังความเจริญในกุศลธรรมได้ที่เดียว ตลอดคืนหรือวันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อม

ครั้งนั้นแล ภิกษุ นั้นชื่นชมอนุโมทนาพระภายิตของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากอาสนะ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกเลี่ยงไป ภิกษุ นั้นเป็นผู้ ผู้เดียว หลีกออก
จากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่ง
พรหมจรรย์อันยอดเยี่ยมที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วย
ปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ
เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๒

พระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายไว้ดีกว่า

ในปาริสุทธิสถ ๔ นั้น ปาฏิโมกขสังวรศีลย่อมบริสุทธิ์ เมื่อภิกษุไม่ต้องอาบัติอะไร
ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น ย่อมเชื่อว่าอันภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัตินั้น ศึกษาดีแล้ว ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น
ย่อมนำมาแม้ซึ่งโลกุตตรสุขคุณศีลของพระปธานิยเถระ

ดังได้สดับมา งามพิชรายักัดพระเถระ ผู้กำลังระดับอริยวังสปฏิปทาอยู่ในเรือนเป็นที่ทำ
ความเพียร ใกล้ต้นกรรณิการ ในฉันทาเปลวิหาร พระเถระแม้ทราบแล้วก็ยังมิจิตฟ่องใสนั่งฟังแต่
ธรรมอย่างเดียว กำลังพิชได้กล้าแข็งแล้วท่านพิจารณาคิดตั้งแต่อุปสมบทมา ทำปิติให้เกิดขึ้นว่า “เรา

^๒ ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๑๒/๒๖๕-๒๗๐.

มีศิลปวิสุทธิ” พิชกลับหายเข้าไปสู่ปฐมพร้อมด้วยจิตตูปาทาท พระเถระได้เอ่อกศคาจิต เจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุพระอรหัตในที่นั่นนั่นเอง”

ปาฏิโมกขสังวรนั้นภิกษุใดขาดแล้ว ภิกษุนี้ไม่พึงกล่าวได้ว่าจะรักษาศีลที่เหลือไว้ได้ เพราะเหมือนคนหัวขาด ไม่มีทางจะรักษามือเท้าไว้ได้ ส่วนปาฏิโมกขสังวรนั้นของภิกษุใดไม่เสียหาย ภิกษุนี้ก็สามารถเพื่อทำศีลที่เหลือให้กลับเป็นปกติได้อีกแล้วรักษาข้ออื่น เหมือนคนหัวไม่ขาด สามารถรักษาชีวิตไว้ได้เช่นกัน

สรุปวิธีการรักษาปาฏิโมกขสังวรนั้น คือ ต้องสำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อที่พระพุทธองค์ทรงห้าม กระทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ต้องสังวรระวังข้อประพฤติดิถีต่าง ๆ เมื่อพระภิกษุมีศีลสังวรเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นฐานรองรับการอบรมสติปัญญา ๔ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

๓.๑.๒ วิธีปฏิบัติปาฏิโมกขสังวรศีลของคฤหัสถ์

การรักษาศีล คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ, การปฏิบัติธรรม คือ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้งดงาม, คนดีมีศีลธรรม คือ คนที่มีกายวาจาเรียบร้อยและมีจิตใจงดงาม

การรักษาศีลนั้นมี ๓ วิธี เรียกว่า วิริตี คือ การงดเว้น ได้แก่ (๑) สมาทานวิริตี การงดเว้นด้วยการสมาทาน (๒) สัมปัตตวิริตี การงดเว้นในขณะที่เผชิญหน้า (๓) สมุจเฉทวิริตี การงดเว้นโดยเด็ดขาด

การที่จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์หมดจดเรียบร้อย ต้องประกอบด้วยวิริตี ๓ อย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

สมาทานวิริตี ได้แก่การเปล่งวาจาขอสมาทานศีลจากพระภิกษุ สาม เณร หรือ จากบุคคลผู้มีศีลโดยการเปล่งวาจาขอสมาทานเป็นข้อ ๆ ไปดังนี้

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และการใช้ให้คนอื่นฆ่า ในสิกขาบทนี้ เป็นทั้งสาเหตุติกประโยค เพราะลงมือฆ่าด้วยตนเอง, เป็นทั้งอาณัติก ประโยค เพราะใช้ให้คนอื่นฆ่า

๒. อะทินนาทานา เวรมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ด้วยตนเอง และใช้ให้คนอื่นลัก ในสิกขาบทนี้ คำว่า “ทรัพย์” หมายถึงสวัสดุธัญญาณทรัพย์ ทรัพย์ที่มีวิญญาณครอง เช่น คน สัตว์ และ วิญญาณภูตทรัพย์

^๓ พระสิริมังคลาจารย์, มงคลลัทธิปิณี(แปล) เล่ม ๒, (โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖๐-๖๑.

ทรัพย์ที่ไม่มีวิญญาณครอง ได้แก่ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ และหมายความรวมไปถึงสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้และอสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ในสิกขาบทนี้ เป็นทั้งสาหัตถิกประโยค เพราะลักด้วยตนเอง, เป็นทั้งอาณัติกประโยค เพราะใช้ให้คนอื่นลัก

๓. กามสุ มิจจาจารา เวมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิโนกาม ในสิกขาบทนี้ คำว่า “การประพฤติดิโนกาม” หมายถึงการร่วมประเวณีในบุรุษและสตรีที่ไม่ใช่สามีภรรยาคุ้มครองของตนเอง เช่น มารดาบิดาล่วงละเมิดกับบุตรธิดาของตนเอง หรือพี่ชายพี่สาวล่วงละเมิดกับน้องชายน้องสาวของตนเอง ก็เป็นการผิดประเวณีทั้งสิ้น สิกขาบทนี้ เป็น สาหัตถิกประโยค เพราะผิดประเวณีด้วยตนเองอย่างเดียว ไม่เป็นอาณัติกประโยค เพราะใช้ให้คนอื่นผิดประเวณี

๔. มุสาวาทา เวมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และ พูดเพื่อเจ้อ ในสิกขาบทนี้ คำว่า “มุสาวาท” หมายความรวมไปถึง วิทจริต ๔ ประการ คือ การปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และ พูดเพื่อเจ้อ การพูดปด ได้แก่ การพูดเท็จ หรือพูดให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ซึ่งเรียกว่า มุสาวาท การพูดคำหยาบ ได้แก่ การด่าว่าคนอื่นให้ได้รับความอับอาย เร็วกว่า ผรุสวาจา การพูดเพื่อเจ้อ ได้แก่ การพูดให้ไขว้เขว เหลวไหลไร้สาระ ทำให้เสียประโยชน์ของผู้อื่น เรียกว่า สัมผัสปลาปะ สิกขาบทนี้ เป็นสาหัตถิกประโยค เพราะพูดด้วยตนเองอย่างเดียว ไม่เป็นอาณัติกประโยค เพราะใช้ให้คนอื่นพูด

๕. สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวมณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในสิกขาบทนี้ คำว่า “สุราและเมรัย” หมายถึง สุรา ๕ อย่างและเมรัย ๕ อย่าง ได้แก่ สุรา ๕ อย่าง ได้แก่

๑. ปิณฺฐสุรา สุราทำด้วยแป้ง
๒. ปุวสุรา สุราทำด้วยขม
๓. โอทนสุรา สุราทำด้วยข้าวสุก
๔. กิณฺณะปะกะจิตตา สุราที่หมักเชื้อ
๕. สัมภาระสังยุตตา สุราที่ปรุงด้วยเครื่องเทศต่าง ๆ

เมรัย ๕ อย่าง ได้แก่

๑. ปุปผาสโว น้ำคองดอกไม้
๒. ผลาสโว น้ำคองผลไม้
๓. มรवासโว น้ำคองน้ำผึ้ง หรือน้ำคองน้ำหวาน

๔. กุฬาสโว น้ำดองน้ำอ้อย

๕. สัมภาระสังยุตโต น้ำดองที่ปรุงด้วยเครื่องเทศต่าง ๆ

สิกขาบทนี้ เป็นสาหัตถิกประโยคเพราะคัมหรือเสพด้วยตนเอง ไม่เป็นอาณัติก
ประโยชน์ เพราะใช้ให้ผู้อื่นคัมหรือเสพ

สัมปตตวิริติ ได้แก่การงดเว้นในขณะที่เมื่อเผชิญหน้ากับเหตุการณ์นั้น ๆ เช่น เกิดมีการ
ต่อสู้กันขึ้น มีช่องทางพอที่จะมาเขาได้ แต่ระลึกถึงศีลจึงไม่มา มีช่องทางพอที่จะโกงเขาได้แต่ไม่
โกง มีช่องทางพอที่จะล่วงประเวณีได้แต่ไม่ล่วงประเวณี มีเหตุที่จะต้องให้โกหกเขาได้แต่ไม่โกหก
มีโอกาสที่จะคัมน้ำมาได้ แต่ไม่คัมเพราะคำนึงถึงศีลดังกล่าวแล้ว อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่า สัมปตต
วิริติ แปลว่า งดเว้นได้ในขณะประจวบเข้าเฉพาะหน้า จัดเป็นผู้รักษาศีลเช่นเดียวกัน

สมุจเจทวิริติ หรือ **เสตุมาตวิริติ** ได้แก่ เว้นด้วยตัดขาด หรือด้วยชักสะพานตัดตอนเสีย
ทีเดียว, เว้นได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นความชั่ว ของพระอริยทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรคซึ่ง
ขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้นๆ เสร็จสิ้นแล้ว ไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้น
เลย^๕ เป็นวิริติของพระอริยบุคคล ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ถูกบังคับให้ฆ่าคนอื่น ถ้าไม่ทำตนเองก็จะ
ถูกฆ่า ก็ไม่ยอมฆ่าคนอื่นโดยเด็ดขาด ขอมให้เขาฆ่าตนเองดีกว่าที่จะล่วงละเมิดศีล ดังนี้ เป็นต้น

สรุปว่าถ้าผู้ใดมีวิริติ ๓ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้นั้นก็มีศีล ถ้าไม่มีวิริติ ก็หมายความว่า
ศีลไม่มีในผู้นั้น ดังนั้น วิริติถือเป็นวิธิปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับคฤหัสถ์ในการรักษาซึ่งเป็น
เครื่องช่วยให้บุคคลบรรลุธรรมได้

๓.๒ วิธิปฏิบัติอินทริยสังวรศีล

วิธิปฏิบัติอินทริยสังวร ฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่จะนำไปปฏิบัติตามได้ ซึ่งวิธิการ
ปฏิบัตินั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธิ คือ ๑) วิธิปฏิบัติอินทริยสังวรของบรรพชิต ๒) วิธิปฏิบัติอินทริย
สังวรของคฤหัสถ์ มีอธิบายดังนี้

๓.๒.๑ วิธิปฏิบัติอินทริยสังวรของบรรพชิต

อินทริยสังวรศีล คือ ความสำรวมอินทริยทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อ
เห็นรูป ได้ยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ได้สัมผัสสิ่งสัมผัสทางกาย และรูปธรรมารมณ์ทางใจ ก็ไม่ยินดี
ยินร้าย คือ ไม่หลงตื่นเต้น กำหนด ยินดี ดิถอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก และไม่หลงเคียดแค้น ชิงชัง ใน
อารมณ์ที่น่ารัก และไม่หลงเคียดแค้น ชิงชัง ในอารมณ์ที่ไม่น่ารัก กล่าวคือ เห็นสักแต่ว่าเห็น ได้ยิน

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๑๐,
(กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๑.

สักแต่ว่าได้ยิน สัมผัสสักแต่ว่าสัมผัส เท่านั้น ไม่ให้เกิดความปรุ่งแต่งทางใจ ให้เกิดความยินดียินร้าย เป็นช่องให้หูกุศลเจตสิกธรรม คือ กิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน คลจิตรลใจให้ปฏิบัติตามอำนาจของมัน เป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อน(วิปปฏิสาร) ได้ ดังพระสิริมังคลาจารย์ได้กล่าวถึงความบริสุทธิ์แห่งอินทรีย์สังวรศีลไว้ว่า

ส่วนว่าอินทรีย์สังวรศีลย่อมบริสุทธิ์ เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นอาทินพ(ผลฝ่ายชั่ว) ในอสังวร และอนิสงส์(ผลฝ่ายดี) ในสังวร โดยปกติ จริ่งอยู่ ภิกษุนั้นเห็นอนิสงส์ (ในสังวร) โดยเป็นความเกษม และอาทินพ (ในอสังวร) โดยเป็นภัย ย่อมบำเพ็ญศึกษาด้วยดีซึ่งอินทรีย์สังวรศีล นั้น^๕

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอาทินพและอนิสงส์ (ในสังวราสังวร) ไว้ใน ปฐมสังเขยยสูตรสพยตนวรรค ไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้ อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เป็นไฉน? ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้ คือ ผัสสายตนะ คือ จักขุ อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวม แล้วย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง ผัสสายตนะคือ โสตะ...ผัสสายตนะคือฆานะ...ผัสสายตนะคืออวิหา... ผัสสายตนะคือกาย...

ผัสสายตนะคือใจ อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง มีรักษาไม่สำรวมแล้วย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้ อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้เป็นไฉน? ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้คือ ผัสสายตนะคือจักขุ อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง ผัสสายตนะคือ โสตะ... ผัสสายตนะคือฆานะ... ผัสสายตนะคือชีวหา...ผัสสายตนะคือกาย ผัสสายตนะคือใจ อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้แล อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดีสำรวมดีแล้วย่อมนำมาซึ่งสุขย่อมนำมาสุขมาให้^๖

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโทษหรือผลฝ่ายไม่ดี (อาทินพ) ในการไม่สำรวมอินทรีย์ไว้ว่า

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓.

^๖ ศ.สพ. (ไทย) ๑๘/๕๔/๕๗-๕๘.

ภิกษุทั้งหลาย จักขุนทรีย์ อันภิกษุทะเลวงแล้วด้วยหลาวเหล็กร่อน ลูกโชน รุ่งโรจน์ โขติช่วงแล้ว ยังประเสริฐ ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในรูปอันจะพึงรู้สึกด้วยจักขุ ไม่ประเสริฐเลย

ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณกำหนดด้วยความยินดีนิมิตกัถิ กำหนดด้วยความยินดีอนุพยัญชนะกัถิ เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ว่า ภิกษุพึงทำกาละเสียบในสมัยนั้น ไชรี ข้อที่เธอพึงถึงคคิ ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่ง มีฐานะอยู่ ภิกษุทั้งหลายเราเห็นอาทินพณีแล จึงกล่าวอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย โสตินทรีย์ อันภิกษุข้อมแล้วด้วยขอเหล็ก คม ลูกโชน รุ่งโรจน์ โขติช่วง ยังประเสริฐ...ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทินพณีแล จึงกล่าวอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ฆานินทรีย์ อันภิกษุคว้านแล้วด้วยมีดตัดเล็บ คม ลูกโชน รุ่งโรจน์ โขติช่วง ยังประเสริฐ...ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทินพณีแล จึงกล่าวอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ชิวหินทรีย์ อันภิกษุตัดแล้วด้วยมีดโกน คม ลูกโชน รุ่งโรจน์ โขติช่วง ยังประเสริฐ...ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทินพณีแล จึงกล่าวอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย กายินทรีย์ อันภิกษุแทงแล้วด้วยหอก คม ลูกโชน รุ่งโรจน์ โขติช่วง ยังประเสริฐ ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะ ในโภภุฎัพพะอันจะพึงรู้สึกด้วยกาย ไม่ประเสริฐเลย ภิกษุทั้งหลาย วิญญาณกำหนดด้วยความยินดีนิมิตกัถิ กำหนดด้วยความยินดีอนุพยัญชนะกัถิ เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ว่า ภิกษุพึงทำกาละเสียบในสมัยนั้น ไชรี ข้อที่เธอพึงถึงคคิ ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่ง มีฐานะอยู่ ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทินพณี จึงกล่าวอย่างนี้^๑

อินทรีย์สังวร นั้นเป็นเครื่องสำรวมระวังตัวก็คือระวังช่องทางทั้ง ๖ นี้เมื่อรู้ถึงธรรมชาติของมันแล้วก็ต้องคอยระวังใช้สติเข้าช่วยกำกับ อะไรที่ไม่ควรดูก็อย่าไปดู อะไรที่ไม่ควรฟังก็อย่าไปฟัง อะไรไม่ควรคบก็อย่าไปคบ อะไรไม่ควรลิ้มชิมรสก็อย่าไปชิม อะไรไม่ควรสัมผัสก็อย่าไปสัมผัส อะไรไม่ควรคิดก็อย่าไปคิด หรือถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไปเห็นสิ่งที่ไม่ควรดูเข้าแล้ว ก็ให้สุดแค่เห็น ไม่คิดปรุงแต่งต่อ หรือถ้าปรุงแต่งก็ต้องมองให้เป็นอสุภะ^๒ ถึงจะช่วยยับยั้งอินทรีย์ของเราได้

สรุป การสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโภภุฎัพพะ ฐุธรรมารมณด้วยใจระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๖ ไม่อยากได้รับอารมณ์ที่ไม่ปรารถนาทั้งหมดเหล่านี้เป็นกิเลสที่ทำให้จิตเศร้าหมอง เราร้อนกระวนกระวาย ได้รับความทุกข์ใจอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ดังนั้นต้องใช้สติกำกับพิจารณาควบคู่กับการใช้อินทรีย์ไปด้วย

^๑ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๕/๒๓๐-๒๓๓.

^๒ อสุภ แปลว่า ไม่สวย ไม่งาม.

๓.๒.๒ วิธีปฏิบัติอินทรีสังวรของคฤหัสถ์

อินทรีสังวร คือ การสำรวมระวังตนโดยอาศัยสติเป็นตัวกำกับสำรวมในอินทรี^๕ ทั้ง ๖ ซึ่งอาจมองว่า คนเรานี้มีช่องทางติดต่อกับภายนอกอยู่ ๖ ทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เหมือนกับบ้านก็มีประตูหน้าต่าง เป็นทางติดต่อกับภายนอก คนเราก็มืดมนบ้านที่มีประตูหน้าต่างอยู่ ๖ ช่องทาง สิ่งต่างๆ ภายนอกที่เราจะรับรู้รับทราบก็มาจาก ๖ ทางนี้ จะเป็นสิ่งที่ดีทำให้ใจของเราสงบผ่องใสก็มาจาก ๖ ทางนี้ จะเป็นสิ่งที่ทำให้ใจของเราฟุ้งซ่าน ขุ่นมัว ก็มาจาก ๖ ทางนี้เหมือนกัน ช่องทางทั้ง ๖ นี้ นับว่ามีความสำคัญมาก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบช่องทางทั้ง ๖ ไว้ดังนี้

๑. ตาคคนเรานี้เหมือนงู คือ ชอบที่ลับๆ อะไรที่เขาปกปิดเอาไว้เราก็ชอบดู ยิ่งปกปิดยิ่งอยากดู แต่อะไรที่เปิดเผยออกแล้วไม่ลับแล้ว ความอยากดูก็ดับลง

๒. หูคนเรานี้เหมือนจระเข้ คือ ชอบที่เย็นๆ อยากฟังคำพูดเย็นๆ ที่เขาชมตัว หรือคำพูดเพราะๆ ที่เขาพูดกับเรา

๓. จมูกคนเรานี้เหมือนนกในกรง คือ ชอบกลิ่นรณพอได้กลิ่นอะไรหน่อยก็ตามดมทีเดียวว่ามาจากไหน

๔. ลิ้นคนเรานี้เหมือนสุนัขบ้า คือ บ้าน้ำลายว่างๆ ไม่รู้จะทำอะไรขอให้ได้นินทาชาวบ้านละก็ชอบ

๕. กายคนเรานี้เหมือนสุนัขจิ้งจอก คือ ชอบที่อุ่นๆ ที่นุ่มๆ ชอบซุก เลี้ยวจะไปซุกตักคนโน้น เลี้ยวจะไปซุกตักคนนี้ ชอบอิงคนโน้น ชอบจับคนนี้

๖. ใจคนเรานี้เหมือนลิง คือ ชอบชน คิด โน่น คิดนี่ ประเดี๋ยวก็ฟุ้งซ่านถึงเรื่องในอดีต ประเดี๋ยวก็สร้างวิมานในอากาศถึงเรื่องในอนาคต ไม่ยอมอยู่นิ่ง ไม่ยอมสงบ

ดังนั้นในการพิจารณาอินทรีสังวรนั้นควรที่จะมีสติ พินิจพิจารณาและใช้อย่างระมัดระวังอย่างให้พลังพลาดไปกับอินทรีที่กระทบทางช่องทางทั้ง ๖ อันเป็นเหตุทำให้เกิดกิเลสที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา อินทรีสังวรนี้เป็นเรื่องสำคัญมากเราจะสู้กับกิเลสชนะหรือแพ้ก็อยู่ตรงนี้ เรามีอินทรีสังวรดีแล้ว โอกาสที่กิเลสจะรุกรานเราก็ยาก คุณธรรมต่างๆ ที่เราตั้งใจรักษาไว้ก็จะสามารถทำได้อย่างที่ตั้งใจเหมือนบ้านถ้าเราใส่กุญแจ ดูแลประตูหน้าต่างอย่างดีแล้ว ถึงแม้ตามลิ้นชักตามตู้ จะไม่ได้ใส่กุญแจก็ย่อมปลอดภัย โจรมาเอาไปไม่ได้ แต่ถ้าเราขาดการสำรวมอินทรีไปดูในสิ่งไม่ควรดู จับต้องสัมผัสในสิ่งไม่ควรสัมผัส คิดในสิ่งไม่ควรคิด ฯลฯ แม้เราจะมีสติตั้งใจรักษา

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗๗.

รักษาคุณธรรมต่างๆ ดีเพียงไร ก็มีโอกาสพลาดได้มาก เหมือนบ้านที่ไม่ได้ปิดประตู หน้าต่าง แม้จะใส่กุญแจผู้ ลื่นซัดดีเพียงไรก็ย่อมไม่ปลอดภัย โจรสามารถมาลักไปได้ง่าย

วิธีที่จะทำให้อินทรีย์สังวรเกิดขึ้นนั้น ให้เราฝึกให้มีหิริโอตตปปะมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งหิริโอตตปปะ ทำให้เกิดอินทรีย์สังวร อินทรีย์สังวร ทำให้เกิดศีล ศีล ทำให้เกิดสมาธิ สมาธิ ทำให้เกิดปัญญา ผู้มีอินทรีย์สังวรดี ศีลก็ย่อมบริสุทธิ์ ศีลบริสุทธิ์ สมาธิก็เกิดได้ง่าย สมาธิตั้งมั่น ปัญญา ก็เกิดขึ้น เป็นความสว่างภายในเห็นถึงสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เห็นถึงตัวกิเลสที่ซุกซ่อนอยู่ภายใน และสามารถกำจัดไปให้หมดสิ้นได้ คุุห้สัถ์ทุกคนจึงควรฝึกให้มีอินทรีย์สังวรในตัวให้ได้

๓.๓ วิธีปฏิบัติอาชีวปารีสุทธิศีล

อาชีวปารีสุทธิศีล คือการเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธิ ไม่หลอกลวงผู้อื่น พระภิกษุที่มีอาชีวะบริสุทธิ ย่อมแสวงหาปัจจัย ๔ โดยชอบธรรม ในวิธีปฏิบัติอาชีวปารีสุทธิศีล ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติอาชีวปารีสุทธิศีลของบรรพชิต ๒) วิธีปฏิบัติอาชีวปารีสุทธิศีลของคฤหัสถ์ มีอธิบายดังนี้

๓.๓.๑ วิธีปฏิบัติอาชีวปารีสุทธิศีลของบรรพชิต

อาชีวปารีสุทธิศีล เป็นการเลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ ละเว้นการประกอบมิถนอาชีวะ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิถน อาชีวะ^{๑๑} เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรา กล่าวว่ สัมมาอาชีวะ”^{๑๒} พระอรธรรคถาจารย์ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สัมมาอาชีวะ ว่าได้แก่ กายสุจริตและวจีสุจริตที่ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัย มีของเคี้ยวของกินเป็นต้น และเป็นอาชีวะที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ”^{๑๓}

ท่านพระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายถึงปัจจัยที่เกิดขึ้น โดยไม่บริสุทธิ์ หรือโดยบริสุทธิ์ ดังนี้

^{๑๑} มิถนอาชีวะ ได้แก่ “การ โกง (หรือหลอกลวง) การประจบสอพลอ การทำเลศนัยใช้เล่ห์ห้อ การ บิบบังคับขู่เข็ญการต่อลากด้วยลาก”

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) , พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕๗.

^{๑๓} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี(แปล) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๘.

๑. ปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นโดยไม่บริสุทธิ์ ท่านอธิบายว่า

สิ่งใดย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยอนสนกรรม(การแสวงหาไม่สมควร) มีเวชกรรมที่ทรงห้าม เป็นต้น สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอกัปปิยะ (ของที่ไม่สมควร)ทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ ในอรรถกถาปฐมปาวรณาสิกขาบท ท่านจึงกล่าวว่า”อกัปปิโยโกษะที่บังเกิดจากกุกุสณกรรม มีเวชกรรม การอวดอุตริมนุสสรธรรมและอกัปปิยวัตถุมิรุปิยะ (เงินตรา) ที่ภิกษุยินดีเป็นต้น ชื่อว่า อกัปปิโยโกษะเกิดขึ้นเพราะอนสนา อันพระพุทเจ้าทรงติเตียน

ส่วนกรรมของภิกษุผู้เป็นทูตของพวกคฤหัสถ์ ฟังทราบโดยพิสดารในอรรถกถาทูลทูลสกสิกขาบท ก็ความสังเขปในมังคลัตถทีปนี^๑ ดังนี้

ภิกษุรับก็ดี บอกก็ดี ซึ่งสาส์นของคน ๕ จำพวกนี้ คือ สหธรรมิก ๕^{๑๑} ปันฑุปลาต ๑^{๑๒}

ก็ภิกษุใด รับสาส์นอื่นจากสาส์นที่เป็นกัปปิยะของคนเหล่านี้ เดินไป ภิกษุนั้นเป็นทุกกฏทุก ๆ ก้าว ภิกษุนั้นแม้บริโภคนาโกษะที่อาศัยกรรมนั้น ได้มากก็เป็นทุกกฏทุก ๆ คำกลืน แท้จริงปัจจัยที่เกิดขึ้นเพราะกุกุสณกรรม ย่อมไม่ควรแก่สหธรรมิกทั้ง ๕ ย่อมเป็นเช่นกับปัจจัยที่เกิดขึ้นเพราะอวดอุตริมนุสสรธรรมอันไม่จริง และแรกเปลี่ยนด้วยรูปิยะ ภิกษุใด บริโภคนาโกษะที่เกิดขึ้นเพราะอนสนกรรมมีทุตกรรมและเวชกรรมเป็นต้น อาชีวะของภิกษุนั้นชื่อว่า ไม่บริสุทธิ์ เพราะฉะนั้น อันภิกษุเมื่อจะเสพปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นบริสุทธิ์อย่างเดียว ฟังจดเว้นปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นไม่บริสุทธิ์ จุจอสรพิชเสย^{๑๓}

๒. ปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นโดยบริสุทธิ์ ท่านอธิบายว่า

แลปัจจัยทั้ง ๒ นั้น ท่านกล่าวไว้ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ว่า

ปัจจัยทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากสงฆ์หรือคณะ ของภิกษุผู้ไม่มีกำหนดถือชุดงค์และเกิดขึ้นจากสำนักของพวกคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใสด้วยคุณของภิกษุนั้นมีการแสดงธรรมเป็นต้น ชื่อว่า ปัจจัยที่มีความเกิดอันบริสุทธิ์ ส่วนปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสมณวัตร มีเที่ยวบิณฑบาตเป็นต้น ชื่อว่า ปัจจัยมีความเกิดอันบริสุทธิ์ยิ่งที่เดียว ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสมณวัตร มีเที่ยวบิณฑบาตเป็นต้น ของภิกษุผู้ถือชุดงค์และเกิดจากสำนักของพวกคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใสในชุดงค์คุณของภิกษุนั้น โดยอนุโลมข้อกำหนดชุดงค์ ชื่อว่า ปัจจัยที่มีความเกิดอันบริสุทธิ์

อันมาในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค นั้นว่า

^{๑๑} สหธรรมิก ๕ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี.

^{๑๒} ปันฑุปลาต คือ คนจะขอบวช หรือ คนเตรียมบวช (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดย พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต)

^{๑๓} พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี(แปล) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๑-๘๓.

เป็นคุณอาศัยความบริสุทธิ์เป็นสมุฏฐานพระพุทธโฆษาจารย์แสดงด้วยกล่าวถึงปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ‘ธมฺมเทศนาทีหิ จสฺส คุณฺเห’ ดังนี้

ความเป็นพหุสูติ “การบำเพ็ญวัตรและความถึงพร้อมด้วยอิริยาบถเป็นต้น ท่านถือเอาด้วยอาทิสัพพ”^{๖๖} ท่านพระสิริมังคลาจารย์ ได้อธิบายสรุป อาชีวปาริสุทธิศีล” นี้ว่า “ก้ออาชีวปาริสุทธิศีล พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ปรีเยญฺญิสฺสุทฺธิ” เพราะบริสุทธิ์ ได้ด้วยการแสวงหา ของภิกษุผู้ละอเนสนาแล้ว ยังปัจจัยทั้งหลายให้เกิดขึ้นโดยธรรมสมาเสมอ อเนสนํ คือ การแสวงหาอันไม่ควรได้แก่การแสวงหาปัจจัยที่ไม่เหมาะ ด้วยความสามารถอเนสนกรรมมีเวชกรรมตามที่กล่าวแล้วเป็นต้น และด้วยสามารถจิตทุจริตมีล่องล่งเป็นต้น ปหาย แปลว่า เว้นแล้วอธิบายว่า ไม่ทำเพราะฉะนั้น ธรรมคาภิกษุเมื่อจะทำอาชีวะให้หมดจด เมื่อคอาหารก็พึงทำแม้จิตในการแสวงหาอันไม่ควรให้เกิดขึ้น ถึงความคั่นรณทางกายและวาจาแล้ว ภิกษุพึงเป็นคฤพระมหาดิสฺสเถระ ผู้อยู่ในจรัลุมพิวหาร

เรื่องมหาดิสฺสเถระ

ดังได้สดับมา ในคราวทพภิกขกัย พระมหาดิสฺสเถระนั้น เดินทางไป มีกายลำบากอ่อนแรงเพราะขาดอาหาร และลำบากในหนทาง จึง(แวะ) นอนที่โคนต้นมะม่วงซึ่งผลัดผลต้นหนึ่ง ผลมะม่วงอยู่เป็นอันมากหล่นอยู่ในที่นั้นๆ ครั้งนั้น อุบาสก ผู้เฒ่าคนหนึ่ง พบพระเถระ รู้ว่าเมื่อขี้จิ้งให้พระเถระคิมน้ำอัมพปานะ(น้ำมะม่วง) แล้ว ยกขึ้นสู่หลังของตน นำไปสู่ที่อยู่ (ของท่าน)

พระเถระสอนคนว่า

“อุบาสกนี้ มิใช่บิดา มิใช่มารดา มิใช่ญาติ มิใช่พวกพ้องของท่าน เขาทำกิจเช่นนั้นเพราะเหตุแห่งท่านมีศีล ดังนี้แล้วเจริญวิปัสสนาอยู่บนหลังของอุบาสกนั้นนั่นเองบรรลुพระอรหันแล้ว เรื่องพระมหาดิสฺสเถระผู้ฉันทมะม่วง มาในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทฺธิมรรค”^{๖๗} “อเนสนา” ได้แก่ กิริยาแสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) ได้แสดงสรุปไว้พอเป็นเค้า ดังนี้

“อเนสนา” ได้แก่ กิริยาแสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร แสดงโดยค้ำมี ๒ อย่างคือ

(๑) การแสวงหาเป็นโลกวัชชะ มีโทษทางโลก เช่น ทำโจรกรรม หลอกหลวงให้เขาเชื่อถือ ตัวอย่างในบาลี เช่น ภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม และชักสื่อระหว่างชายกับหญิงเพราะเหตุแห่งการเลี้ยงชีพ

(๒) การแสวงหาเป็นปณัตตวัชชะ มีโทษทางพระบัญญัติ แสดงไว้ในบาลีด้วยทำ

^{๖๖} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี(แปล) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๑.

^{๖๗} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี(แปล) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๔-๘๕.

วิญญูติ คือ ออกปากขอของต่อคนไม่ควรขอ หรือในเวลาที่ไม่ควรขอ

การแสวงหาที่ทำนห้ามอีกบางประการ จดเข้าในประเภทหลัง รวบรวมแสดงดังต่อไปนี้

(๑) ทำวิญญูติ คือออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอหรือในเวลาที่ไม่ควรขอ (กฤหัสถ์ผู้มีโชษญาติมิใช่ปวราณาในเวลาปกติ เป็นคนไม่ควรขอ ในเวลาที่มีจิวรหาย หรือถูกขัง ขอเขาได้เฉพาะพอนุ่งห่ม ในเวลาอาพาธ ขอโภชนะและเภสัชเขาได้ขอในเวลาไม่ควรนั้น คือขอต่อกฤหัสถ์เช่นนั้น ในเวลาปกติที่ไม่ได้ทรงอนุญาต)

(๒) แสวงหาลากด้วยลาก คือหาในเชิงให้ของน้อย หมายถึงตอบแทนมาก

(๓) ใช้จ่ายรูปียะ ได้แก่การลงทูลหาผลประโยชน์ เช่น ทำการค้าขายเป็นตัวอย่าง

(๔) หากินในทางเวชกรรมหรือการหมอ

(๕) การทำปริตร ได้แก่การทำน้ามนต์สายสิญจน์เสกเป่าต่างๆ (ท่านอนุญาตแต่สวดปริตร) ข้อนี้ควรทำไม่ควรทำเพียงไร พึงรู้ด้วยนัยดังจะกล่าวในเวชกรรม ๓ ข้อ

ในอรรถกถาอนุญาตให้ทำยาเฉพาะแก่คนเหล่านี้ (๑) สหธรรมิก (๒) มารดาบิดา (๓) คนอุปฐากมารดาบิดา (๔) ไวยาวัจกรของตน (๕) คนปัทมบุปผาส (๖) ญาติของตน (๗) คนจรเข้ามาในวัด เจ็บไข้

เวชกรรมที่ต้องห้าม ควรจะผ่อนลงมา ดังต่อไปนี้

๑. เวชกรรมที่ห้ามไว้ในวินิตวัตตฤแห่งคตติยปาราชิกสิกขาบท โดยปรับเป็นอาบัติทุกกฏ นั้น คือทำในทางนอกริตนอกรอย เช่นกล่าวไว้ในท้องเรื่อง อีกอย่างหนึ่ง ผู้ทำไม่สันหัต รู้เล็กๆ น้อยๆ ก็รับรักษาเขาทางยาผิดๆ ฤๆ

๒. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นปาปสมาจาร ในวิภังค์แห่งสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑๓ นั้น คือ การทอดคนลงให้สกุลเขาใช้ในการรักษาไข้เจ็บของคนในสกุลจตุเดียวกับให้เขาใช้ไปข้างไหน นี้ผิดจากการที่เขาเชิญให้รักษา

๓. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นอนเสนา ในอรรถกถาทั้งหลายนั้น คือ การรักษาโรค เรียกเอาขวัญข้าวค้ายาคำรักษา เป็นการหาผลหาประโยชน์

ภิกษุรับของที่เขาถวายเพื่อเกื้อกูลพระศาสนาแล้วไม่บริโภคน ให้เสียแก่กฤหัสถ์เพื่อสงเคราะห์เขา ทำให้ทายกผู้บริจาคเสียศรัทธา เรียกว่าทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า ท่านแสดงอนามัญฐบิณฑบาตเป็นตัวอย่าง โภชนะที่ได้มายังไม่ได้หยิบไว้ฉัน เรียกว่า “อนามัญฐ

บิณฑบาต” ท่านห้ามไม่ให้แก่ภุหส์ถอื่น นอกจากมารดาบิดา ส่วนมารดาบิดานั้น เป็นภาระของ ภิกษุจะต้องเลี้ยง ท่านอนุญาตเพื่อให้ได้ สมณจิวกี่เหมือนกัน ให้แก่มารดาบิดาได้^{๘๘}

สรุปอาชีวปริสฺฐทิสฺสิต ความสะอาดหมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของ ภิกษุ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคซึ่งจะต้อง ได้มาโดยวิธีที่ถูกต้อง โดยนัยแห่ง ความเป็นสมณเพศนั้น วิธีการที่จะได้มาซึ่ง ปัจจัยบริโภคย่อมแตกต่างกับวิธีการของ ฆราวาสโดย ลิ่นเชิงอนึ่งสำหรับมิจฉาอาชีวะกล่าวคือวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคของ ภิกษุโดยไม่ถูกต้อง ไม่บริสุทธิ์อันเป็นการล่วงละเมิดต่ออาชีวปริสฺฐทิสฺสิต

๓.๓.๒ วิธีปฏิบัติอาชีวปริสฺฐทิสฺสิตของภุหส์ถ

“อาชีวปริสฺฐทิสฺสิต คือความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบไม่ประกอบ อนธสนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ”^{๘๙} เป็นต้น สัมมาอาชีพ ในส่วนนี้ หมายถึง ปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็น ผลตอบแทนโดยชอบธรรมและยังหมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติหรือการดำรงตนอย่าง ถูกต้องอย่างหนึ่งอย่างใดที่ทำให้เป็นผู้สมควรแก่การ ได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่น การที่ พระภิกษುದำรงตนอยู่ในสมณธรรมแล้วได้รับปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย ก็เป็นสัมมาชีพของพระภิกษุ หรือการที่ลูกประพาศิตนเป็นลูกที่ดีสมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก็พึงนับเป็นสัมมาชีพของลูก อนึ่ง ในการวัดคุณค่าของแรงงาน แทนที่จะวัดเพียงด้วยการ ได้ผลผลิตเกิดขึ้นสนองความต้องการ ของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความต้องการด้วยตัวคน หรือความต้องการของชีวิตแท้จริง ก็ยังไม่แน่ ทางธรรมกลับมองที่ผลอันเกี่ยวเนื่องหรือไม่เกี่ยวเนื่องแก่ชีวิตแก่สังคมหรือการดำรงอยู่ด้วยดี ของหมู่มนุษย์^{๙๐}

ดังนั้นวิธีปฏิบัติอาชีวปริสฺฐทิสฺสิตของภุหส์ถ ควรยึดธรรมในด้านการแสวงหาทรัพย์ จากอาชีวะอันชอบธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็มีหลักธรรมที่พุดถึงการแสวงหาและการรักษา ทรัพย์ไว้ว่า อุ, อา, กะ, สะ มีใจความว่า

^{๘๘} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๒, (ม.ป.ท. ,๒๕๒๕), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน,๒๕๔๕), หน้า ๑๒๔.

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ,พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๗๘.

ครั้งหนึ่ง อุชชยพราหมณ์ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูลว่าคนจะไปอยู่ต่างถิ่น จึงขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขปัจจุบัน และธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขภายหน้าพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

อุครพราหมณ์ ธรรม ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุกในปัจจุบัณ กล่าวคือ อุฏฐานสัมปทา อรักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา สมชีวิตา ดังนี้

๑. อุฏฐานสัมปทา คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันในกิจการงาน ไม่ว่าจะเป็น กสิกรรมก็ดี พาณิชยกรรมก็ดี โครกขกรรมก็ดี ราชการทหารก็ดี ราชการพลเรือนก็ดี ศิลปะอย่างใด อย่างหนึ่งก็ดี เธอเป็นผู้ขยันขันขานาญ ไม่เกียจคร้าน ในงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่อง สอบสวนตรวจตรา รู้จักวิธีปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ สามารถทำ สามารถจัดการ, นี้เรียกว่าอุฏฐาน สัมปทา

๒. อรักขสัมปทา คือ กุลบุตรมีโภคทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมไว้ ด้วยกำลังแขน อย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ เป็นของชอบ ธรรม ได้มาโดยธรรม เธอจัดการรักษาคุ้มครอง โภคทรัพย์เหล่านั้น โดยพิจารณาว่า ทำอย่างไร พระราชาทั้งหลายจะไม่พึงริบ โภคะเหล่านี้ของเรา เสีย พวกโจรไม่พึงลักไปเสีย ไฟไม่พึงไหม้เสีย น้ำไม่พึงพัดพาไปเสีย ทายาทร้ายจะไม่พึงเอาไปเสีย, นี้เรียกว่า อรักขสัมปทา

๓. กัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรเข้าอยู่อาศัยในคามหรือนิคมใดก็ตาม เธอเข้าสนิทสนม สันทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษา กับท่านที่เป็นคนหบดีบ้าง บุตรคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความ ประพฤติเห็นผู้ใหญ่บ้าง คนสูงอายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา, เธอศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วย ศรัทธาของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยศรัทธา ศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศีลของท่านผู้ เพียบพร้อมด้วยศีล ศึกษาเยี่ยงอย่าง ด้วยจาคะของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาเยี่ยงอย่างความ เพียบพร้อมด้วยปัญญาของท่านผู้เพียบพร้อมด้วยปัญญา, นี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตา

๔. สมชีวิตา คือ กุลบุตรเลี้ยงชีวิตพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป โดยรู้เข้าใจทางเพิ่มพูนและทางลดถอยแห่ง โภคทรัพย์ ว่าทำอย่างนี้รายได้ของเราจึงจะเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจึงจักไม่เหนือรายได้ เปรียบเหมือนคนชั่งตราชั่งหรือลูกมือคนชั่งยกตราชั่งขึ้น แล้ว ย่อมรู้ว่าหย่อนไปเท่านั้น หรือเกินไปเท่านี้, ถ้าหากกุลบุตรนี้มีรายได้เล็กน้อย แต่เลี้ยงชีวิตอย่าง ฟุ้งเฟ้อ ก็จะมีผู้กล่าวว่า เขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้กินใช้ทรัพย์สมบัติเหมือนคนกินมะเดื่อ, ถ้ากุลบุตรนี้มี รายได้มากแต่เลี้ยงชีวิตอย่างฝืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวว่าเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้คงจะตายอย่างคนอนาถา, แต่ เพราะกุลบุตรนี้เลี้ยงชีวิตพอเหมาะนี้จึงเรียกว่า สมชีวิตา

สรุปว่าวิธีปฏิบัติอาชีวปริสัทธศีลของคฤหัสถ์นั้นควรที่จะยึดในหลักหัวใจเศรษฐี คือ อุ ,อา,กะ,สะ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระศาสดาทรงยกหลักการแสวงหาทรัพย์และรักษาทรัพย์ไว้ได้อย่าง มั่นคงซึ่งเป็นประโยชน์ที่ถูกต้องตามหลักการและเหตุผล ถึง โภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ ใช้ โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึง โภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจ เช่นเดียวกัน เป็น อันไม่ต้องเดือดร้อนใจ นั่นเอง

๓.๔ วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีล

ปัจจัยสันนิสติดศีล คือ การพิจารณาปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ที่แท้จริงก่อนที่จะบริโภคะ ซึ่งศีลข้อนี้สำเร็จได้ด้วยปัญญา เป็นคุณธรรมที่จะช่วยระคับระคองชีวิตของบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้มีความ หมด จดผ่องใส และร่มเย็นเป็นสุขได้ตลอดเวลา ในวิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีลผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีลของบรรพชิต ๒) วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีลของคฤหัสถ์ มี อธิบายดังนี้

๓.๔.๑ วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีลของบรรพชิต

ศีลที่เกี่ยวกับปัจจัยสี่ คือ การพิจารณาใช้สอยปัจจัย ให้เป็นไปตามประโยชน์ที่แท้จริงของ สิ่งนั้น ไม่บริโภคะด้วยตัณหา เช่น ไม่บริโภคะด้วยความอยากบริโภคะ ไม่บริโภคะด้วยความอยาก อยากรู้สอย วิธีการพิจารณาปัจจัยเฉพาะทั้ง ๔ อย่างคือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชหรือ เรียกว่า ปัจจเวกขณสุตฺธิ คือ การบริสุทธฺ์ด้วยการพิจารณาก่อนที่จะใช้สอยปัจจัย ๔ หรือ เรียกว่า ปัจจัยสันนิสติดศีล อันเป็นศีลที่พระภิกษุ ที่พิจารณาปัจจัยที่ได้มาก่อนจึงใช้สอย เหตุผลที่ทรง แสดงการพิจารณาสิ่งที่ได้มาก่อนแล้วค่อยบริโภคะใช้สอยเพื่อไม่ให้กิเลส อาสวะทั้งหลายเกิดในการ ใช้สอย ปัจจัยที่ได้มา อันเป็นการปิดกั้นกิเลส อาสวะทั้งหลายที่จะเกิดในปัจจุบัน ที่จะเกิดเพราะสิ่ง ที่ได้มา พระพุทธองค์ทรงแสดงศีล คือปัจจัยสันนิสติดศีล เพื่อพิจารณาด้วยปัญญา ย่อมบริสุทธฺ์ด้วย การพิจารณาด้วยปัญญาเป็นปัจจเวกขณสุตฺธิ ซึ่งปัจจัยมี ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัช ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของปัญญาในการพิจารณา ปัจจัย ๔ ที่ได้มาแล้วใช้สอยพิจารณาด้วยปัญญา

ท่านพระสิริมงคลอาจารย์ ได้อธิบายว่า

ปัจจัยสันนิสติดศีล พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า “ปัจจเวกขณสุตฺธิ” เพราะบริสุทธฺ์ได้ ด้วยการพิจารณา เพราะฉะนั้น ภิกษุเมื่อเห็นอาทินพในการบริโภคะปัจจัยที่ยังมิได้พิจารณา พึง พิจารณาทั้งหลาย ดังได้สดับมา ภิกษุทั้งหลายในกาลก่อน โดยมากไม่พิจารณาแล้วบริโภคะปัจจัย ๔ จึงไม่พ้นจากนรกและกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พระศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า ภิกษุไม่พิจารณา (ก่อน) แล้วบริโศกปัจฉัย ๔ ไม่ควรเพราะฉะนั้น แต่ไป ท่านทั้งหลายพึงพิจารณา (ก่อน) แล้วจึงบริโศก” ดังนี้เมื่อจะทรงแสดงปัจเจกชนวิธี ทรงวางแบบไว้ โดยนัยเป็นต้นว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาปัญญาแล้ว จึงเสพจิวร” ตรัสแล้ว (ต่อไป) ว่า “ชื่อว่า การบริโศกปัจฉัยที่ยังมิได้พิจารณา ย่อมเป็นเช่นกับบริโศกยาพิชอันแรงกล้าแม้คนโบราณทั้งหลาย ไม่พิจารณา ไม่รู้” โทษแล้วบริโศกยาพิช เสวยทุกข์อย่างใหญ่” ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

เรื่องนักเลงสกาโกงบริโศกยาพิช

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ได้เป็นนักเลงสกา มีโศกสมบัติมาก ในกรุงพาราณสี ครั้งนั้นนักเลงสกาโกงบิณฑกคนหนึ่งคน กำลังเล่น (สกา) กับพระโพธิสัตว์นั้น เมื่อตนมีชัย ก็ไม่ทำลายวงเล่น แต่คนในเวลาจะปราชัย ก็ใส่ลูกสกาไว้ในปากแสรั่งพูดว่า “ลูกสกาหาย” ทำลายวงเล่นแล้วหนีไป พระโพธิสัตว์รู้เรื่องนั้นแล้วถือเอาลูกสกาไปเรื้อนแล้ว ย้อมด้วยยา ตากให้แห้งอีกถือเอาลูกสกาเหล่านั้นไปสำนักของนักเลงสกาโกงบิณฑกแล้วเล่น (สกา) กัน นักเลงสกาโกงบิณฑก ในเวลาที่ตนจะปราชัยก็ใส่ลูกสกาลูกหนึ่งในปาก สลับไปด้วยกำลังยาพิช กล่องนัยน์ตา คอพับ ล้มลง พระโพธิสัตว์ปรารถนาจะให้ชีวิตแก่เขา จึงให้ยาสำหรับ ให้สำรอกออกมา ทำให้เขาหายโรคแล้วได้ให้โอวาทว่า ท่านอย่าได้ทำอย่างนี้อีก^{๒๐}

อดีตนิทานนี้ เป็นอุทาหรณ์อย่างดี ในเรื่องบริโศกด้วยมิได้พิจารณา สำหรับเป็นเครื่องป้องกันอกุศลโบายของ “นารีพินาศ” คือ การที่หญิง ใช้อกุศลโบาย มายาสาโลย เข้าตีสนทิตใจเชื่อให้พระภิกษุสามเณร มีความกำหนัดยินดี แล้วประพฤตินิสิต ล่วงละเมิดพรหมจรรย์

ท่านพระสิริมังคลาจารย์ ได้กล่าวถึงทางของการบริโศกปัจฉัยที่ไม่ได้พิจารณาว่า

“ในอรรถกถาทั้งหลาย มีอรรถกถารูปปียสิกขาบท ท่านกล่าวว่า “การบริโศกปัจฉัยที่มีได้พิจารณา ของภิกษุผู้มีศีล ชื่อว่า บริโศกนี้” ฎีการูปปียสิกขาบทนั้นว่า เหมือนอย่างว่า ลูกหนี้ ย่อมไม่ได้เพื่อจะไปประเทศที่ปรารถนา ตามขอบใจของตนเองได้ ฉะนั้นใด ภิกษุผู้ประกอบด้วยการบริโศก หนี้ ย่อมไม่ได้ เพื่อออกไปจากโลก ฉะนั้น”

เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เห็นอาทีนพ ตามที่กล่าวแล้ว ควรพิจารณาปัจฉัยทั้งหลายโดยแท้ แต่แม้จะพิจารณาพึงพิจารณาใน ๓ กาลในกาลทั้ง ๓ นั้นในกาลได้ พึงพิจารณาในคราวเดียวด้วย ธาตุปัจเจกขณะ เป็นต้นว่า “จิวรนี้สักว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามปัจฉัย ดังนี้ก็ได้ ด้วยปฏิกุศล

^{๒๐} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี(แปล) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๕-๘๖.

ปัจเจกขณะ เป็นต้นว่า ก็จิ๋วเหล่านี้ทั้งหมด เป็นของไม่น่าเกลียด ดังนี้ก็ได้ แท้จริงการบริโภค ปัจจัยที่พิจารณาแล้วเก็บไว้ คุณกาลใช้สอยจิ๋วบาตรที่อธิฐานแล้วเก็บไว้ การพิจารณาได้นั้น เป็นการแสดงความหมัดจดในเบื้องต้นแห่งสติเครื่องพิจารณาในเบื้องต้น หาใช่ห้ามการพิจารณาใน กาลบริโภคเป็นเบื้องต้นไม่ เพราะฉะนั้นในกาลบริโภคควรพิจารณาอีก

ก็ในกาลบริโภคนั้น พึงพิจารณาพร้อมด้วยกาลบริโภค ด้วยตั้งขณิกปัจเจกขณะ ว่า เราพิจารณาโดยแยกกาย แล้วเสพจิ๋ว เป็นต้น

ก็ในอรรถกถาทั้งหลาย ท่านกล่าวว่า จิ๋ว ภิกขุพึงพิจารณาทุกขณะที่บริโภคบิณฑบาต พึงพิจารณาทุกคำคั้น เสนาสนะพึงพิจารณาทุกขณะที่บริโภค” ดังนี้ ในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ท่านกล่าวว่า “จิ๋ว ภิกขุพึงพิจารณาใน ขณะที่เปลื้องจากกายแล้วบริโภค เสนาสนะ พึงพิจารณาทุก ขณะที่บริโภคคือทุกขณะที่เข้าไป” ส่วนใน อนุฎีกาวิมุตติวินาทีแห่งรูปยสิกขาบท ท่านกล่าวว่า “บพว่า บริโภค คือในขณะที่เปลื้องออกจากกายแล้วบริโภค บริโภค คือในขณะที่เข้าไปภายในแต่ ชายคา และในขณะที่นั่งและนอน” ถ้าภิกขุไม่อาจจะพิจารณาในกาลบริโภคได้ไซ้ ในกาลภายหลัง แต่กาลบริโภคพึงพิจารณาแม้คราวเดียวด้วย อดีตปัจเจกขณะว่า “วันนี้เรามีได้พิจารณาแล้วบริโภค จิ๋วใด” เป็นต้น

ก็ในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ท่านกล่าวว่า ภิกขุเมื่อไม่อาจพิจารณาได้อย่างนั้น พึงพิจารณาวันหนึ่ง ๔ ครั้ง ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง หรือครั้งเดียวก็ได้ ด้วยสามารถกาลวิเสส ตามที่กล่าวแล้ว บรรดาบทเหล่านั้น เพื่อพิจารณาในกาลบริโภคแต่ก่อนฉันข้าวก็ดี ภายหลังฉันข้าวก็ดี สามยามแห่ง ราตรีก็ดี อื่นจากกาลบริโภคชื่อว่ากาลวิเสสตามที่กล่าวแล้ว อดีตปัจเจกขณะนี้ ย่อมควรในปัจจัยที่ เหนือ คือ จิ๋ว บิณฑบาต เสนาสนะ ส่วนเกสัช ในกาลได้ ภิกขุพิจารณาก็ตาม ไม่พิจารณาก็ตาม ในกาลบริโภค ต้องพิจารณาแท้ ด้วยเหตุนี้ ในอรรถกถาทั้งหลาย ท่านจึงกล่าวว่า ความเป็นผู้มี สติเป็นปัจจัย ทั้งในการรับ ทั้งในการบริโภคเกสัช จึงควร แม้เมื่อมีความเป็นผู้มีสติเป็นปัจจัยอย่าง นั้น ภิกขุทำสติในการรับ ไม่ทำสติในกาลบริโภคนั้นแล เป็นอาบัติ แต่ภิกขุไม่ทำสติในการรับ ทำ ในกาลบริโภค ไม่เป็นอาบัติ

ก็ในการขาดและไม่ขาดแห่งปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น มีสันนิษฐานดังนี้ว่า “ตั้งขณิกปัจเจกขณะในเกสัช ย่อมรักษาศีลไว้ได้ทั้ง ๒ ประการ จากการขาด ส่วนอดีตปัจเจกขณะในเกสัช ย่อมรักษาศีลไว้ได้เฉพาะปัจจัยสันนิสิตศีลอย่างเดียว ปัจเจกขณะทั้ง ๒ ประการในปัจจัยนอกนั้นก็ เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้าภิกขุทำตั้งขณิกปัจเจกขณะในจุดปัจจัยแล้วไซ้ แม้จะไม่ทำ อดีตปัจเจกขณะ ก็ควร ถ้าไม่ทำตั้งขณิกปัจเจกขณะ ก็ควรทำอดีตปัจเจกขณะโดยแท้ เพื่อทำศีลนอกนี้ (ปัจจัยสันนิสิตศีล) ให้บริสุทธิ์ ก็ปาฏิโมกขสังวรศีล ซึ่งขาดเพราะเหตุไม่ทำตั้งขณิกปัจเจกขณะใน

เกศข้อมบริสุทธ^{๒๒} ได้ด้วยการแสดงถ้าภิกษุไม่ทำปัจจะเวกขณะแม้จะอะไรๆ ในจตุปัจจะเสียดย ให้อรุณ
 ขึ้นมา คิลข้อมมาท โดยนัยที่กล่าวแล้ว และภิกษุนั้น ชื่อว่าตั้งอยู่ในฐานะบริโภคหนึ่ง^{๒๓}

จุดมุ่งหมายสูงสุดของนักบวชนั้น คือความหมดกิเลส ผู้จะหมดกิเลสได้ต้องมีปัญญา
 อย่างยิ่งผู้จะมีปัญญาอย่างยิ่งได้จะต้องมีสมาธิอย่างยิ่ง ผู้จะมีสมาธิอย่างยิ่งได้ จะต้องอยู่บนฐานของ
 ศีล^{๒๔} อย่างยิ่ง คือ อนุคาริยวินัย ๔ ประการ อันเป็นพื้นฐานของความบริสุทธิ พิจารณาดังนี้แล้วข้อม
 บรรเทาความหลง ความมัวเมาในอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคได้

วิธีการพิจารณาปัจจะเวกขณะทั้ง ๔ อย่างคือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเกศหรือ
 เรียกว่า ปัจจะเวกขณะสุทธิ คือ การบริสุทธิด้วยการพิจารณาก่อนที่จะใช้สอยปัจจะ ๔ หรือ เรียกว่า
 ปัจจะสันนิสสิตศีล อันเป็นศีลที่พระภิกษุ ที่พิจารณาปัจจะที่ได้มาก่อนจึงใช้สอย เหตุผลที่ทรงแสดง
 การพิจารณาส่งที่ได้มาก่อนแล้วข้อมบริโภคใช้สอยเพื่อไม่ให้กิเลส อาสวะทั้งหลายเกิดในการใช้
 สอย ปัจจะที่ได้มา อันเป็นการปิดกั้นกิเลส อาสวะทั้งหลายที่จะเกิดในปัจจุบัน ที่จะเกิดเพราะสิ่งที่
 ได้มา พระพุทธองค์ทรงแสดงศีล คือปัจจะสันนิสสิตศีล เพื่อพิจารณาด้วยปัญญา ข้อมบริสุทธิด้วย
 การพิจารณาด้วยปัญญาเป็นปัจจะเวกขณะสุทธิ “ซึ่งปัจจะก็มี ๔ มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและ
 เกศ”^{๒๕} ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของปัญญาในการพิจารณา ปัจจะ ๔ ที่ได้มาแล้วใช้สอยพิจารณาด้วย
 ปัญญา ดังนี้

๑. จีวร พิจารณาโดยอุบายอันแยบคายแล้วจึงใช้จีวร เพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัด
 ความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลานเพื่อจะปกปิดอวัยวะที่
 ความละอายกำเริบ พิจารณาด้วยปัญญา ไม่ใช่ใช้จีวรเพื่อประดับตกแต่ง เพียงแต่เพื่ออนุเคราะห์
 ร่างกายนี้ ให้เป็นไปได้เพื่อเจริญอบรมปัญญาครบ จึงใช้จีวรโดยอุบายตามที่กล่าวมาเมื่อพิจารณา
 ดังนี้ กิเลสที่จะเกิดเพราะอาศัยจีวร เป็นต้นก็ไม่เกิด

๒. บิณฑบาต อาหารที่ได้มา พิจารณาโดยอุบายอันแยบคายแล้วจึงฉันบิณฑบาต ไม่ฉัน
 เพื่อเล่น ไม่ฉันเพื่อเมา ไม่ฉันเพื่อประดับ ไม่ฉันเพื่อตกแต่ง ฉันเพื่อความดำรงกายนี้เพื่อให้กายนี้
 เป็นไป เพื่อเว้นความลำบากแห่งกายนี้ เพื่ออนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์ ด้วยมนสิการว่า เราจะบำบัด
 เวทนาเก่า จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความเป็นไปสะดวง ความไม่มีโทษ ความผาสุกจักมีแก่เรา
 ดังนั้นเมื่อได้อาหารก็พิจารณาด้วยปัญญาอย่างนี้ เช่น ฉันอาหารเพื่อดำรงชีวิตเท่านั้น เพื่อที่จะได้เมื่อ

^{๒๒} พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถปิณี(แปล) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราช
 วิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๘-๘๙.

^{๒๓} วิสุทธิ. ๑/๑๔-๑๘/๑๓-๑๖.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๑๐,
 (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๓.

หิวก็แค่หิว (บ้ำบัดเวทนาเก่า ไม่ให้เวทนาใหม่กำเริบ) รวมทั้งร่างกายก็ต้องการอาหาร จึงบริโภคด้วยการพิจารณาด้วยปัญญาว่าแค่ดำรงชีวิตให้เป็นไปเพื่อที่จะได้อนุเคราะห์พรหมจรรย์ คือ ได้มีโอกาสอบรมปัญญาต่อไป เพราะการมีชีวิตอยู่ ก็ต้องอาศัยการบริโภคอาหาร เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาอย่างนี้กิเลสก็ไม่เกิดขึ้นเพราะอาศัยอาหารโดยมากก็ทานกัน อิ่มแล้วก็ไม่พอ ยังอ้อยอิ่งอยู่ กิเลสก็กำเริบเพราะอาศัยอาหาร เป็นต้น

๓. เสนาสนะ ที่นั่ง ที่นอน พิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย แล้วจึงเสวย ใช้สอยเสนาสนะ เพื่อบ้ำบัดความหนาว เพื่อบ้ำบัดความร้อน เพื่อบ้ำบัดสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อความบรรเทาอันตรายอันเกิดแต่ฤดู เพื่อความยินดีในความหลีกเลี่ยง ดังนั้นเมื่อใช้สอยเสนาสนะก็ใช้สอยด้วยการพิจารณาด้วยปัญญา ไม่ใช่ใช้สอยที่นั่ง ที่นอน หรือที่อยู่เพื่อความยินดีเพิ่มโทษ เช่น ประดับตกแต่ง เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาตามที่กล่าว ก็ยอมบริสุทธ์และกิเลสที่จะเกิดขึ้นเพราะอาศัยการใช้สอยเสนาสนะก็ไม่เกิดขึ้น

๔. คิลาณปัจฉัย เกสัชบริหาร พิจารณาโดยอุบายอันแยบคายแล้วจึงใช้คิลาณปัจฉัยเกสัชบริหาร เพื่อบ้ำบัดทุกขเวทนา อันเกิดเพราะธาตุกำเริบ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วเพื่อความลำบากเป็นอย่างยิ่ง เป็นกำหนดเท่านั้น การใช้ยาเพื่อรักษาโรคเพื่อที่จะได้ ดำรงชีวิตอยู่เพื่อที่จะอบรมปัญญาต่อไป ด้วยการพิจารณาอย่างนี้จึงเป็นอันบริสุทธ์เพราะอาศัยการพิจารณาด้วยปัญญา

สรุป ปัจฉัย(เครื่องอาศัย)ของบรรพชิต มี ๔ อย่าง ได้แก่ จีวรเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ภิณฑบาท เสนาสนะที่อยู่อาศัย และ ยารักษาโรค (ไม่ใช่ทรัพย์สินเงินทอง) ซึ่งเพียงพอต่อการที่จะสามารถยังชีวิตให้ดำเนินต่อไปได้ ตามครรลองของความเป็นบรรพชิตที่มุ่งขัดเกลากิเลสเป็นสำคัญ และประการที่สำคัญ การพิจารณา ไม่ใช่เป็นการท่องคำภาษาบาลี โดยที่ไม่ได้มีความเข้าใจอะไรเลยว่าคำนั้น ๆ หมายถึงอะไร เพราะแท้ที่จริงแล้ว เป็นปัญญาที่เห็นประโยชน์ของการใช้สอยปัจฉัยต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่ใช่เพื่อความติดข้องต้องการ ไม่ใช่เพื่อความเป็นผู้ผลิตผลิตินประมาทมัวเมา แต่เพื่ออาศัยปัจฉัยเหล่านั้นแล้ว สามารถให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาพระธรรมอบรมเจริญปัญญา ขัดเกลากิเลสของตนเองจนกว่าจะดับได้อย่างหมดสิ้นในที่สุด

๓.๔.๒ วิธีปฏิบัติปัจฉัยสันนิสสิตศีลของคฤหัสถ์

ปัจฉัย ๔ เป็นสิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องดำรงชีวิต โดยไม่ต้องพึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น คอมพิวเตอร์ รถยนต์ ไฟฟ้า โทรศัพท์ เป็นต้น โดยปัจฉัยทั้งสี่อย่างนี้มนุษย์ไม่สามารถขาดได้ เพราะเมื่อขาดแล้วอาจส่งผลต่อการดำเนินชีวิตได้ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “สพฺเพ สตุตา อาหารภู

จิติก้า” สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร^{๒๕} ดังนั้นปัจจัย ๔ ของภคภูตนั้นประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับปัจจัย ๔ ของบรรพชิตคือ จีวร ภัณฑาสนะ เสนาสนะ และเภสัช เป็นต้น ในส่วนของภคภูตนั้นในการพิจารณา ดังนี้

๑. ให้พิจารณาอาหาร ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ นำมาเลี้ยงร่างกายประจำวันตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ข้าว น้ำ เนื้อสัตว์ ผักและผลไม้ต่างๆ เป็นต้น แล้วแต่ผู้ใดจะนำสิ่งใดมาเลี้ยงร่างกาย ตามฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล เพราะร่างกายของมนุษย์จะขาดอาหารไม่ได้ ถ้าขาดอาหารก็ต้องตายในที่สุด อาหารจึงมีความสำคัญในชีวิตมนุษย์

๒. ให้พิจารณาเครื่องนุ่งห่ม ว่า เสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ เพื่อปกปิดร่างกาย ให้ดูสวยงาม เพราะร่างกายของมนุษย์สกปรกและน่าเกลียด นอกจากนั้นเสื้อผายังช่วยป้องกันการรบกวนของแมลงและสัตว์อื่น ๆ ส่วนผ้าห่ม หมายถึงผ้าที่ใช้ห่มกันหนาวในฤดูหนาว เพราะมนุษย์เกิดมาตัวเปล่า เมื่อเกิดมาแล้ว จึงมีความจำเป็นต้องมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับร่างกายภายนอกของมนุษย์

๓. ให้พิจารณาที่อยู่อาศัย ว่า บ้านเรือนที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยพักผ่อนหลับนอนหลบแดดหลบฝน และป้องกันอันตรายจากสัตว์น้อยใหญ่ ที่จะมารบกวนหรือทำร้ายในเวลากลางวันและกลางคืนเพราะฉะนั้นที่อยู่อาศัยจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในความเป็นอยู่ของมนุษย์ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

๔. ให้พิจารณายารักษาโรค ว่า พืชที่เป็นสมุนไพรต่าง ๆ ที่นำมาสกัดเป็นยารักษาโรค เพื่อนำมารักษาพยาบาลมนุษย์ ที่เจ็บไข้ หรือป่วยเป็นโรคต่างๆ ให้หายจากความทุกข์ทรมานในการป่วยของโรคนั้น ๆ เพราะฉะนั้นยารักษาโรค จึงเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ เพราะยารักษาโรคจะทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้อีก ถ้าไม่มียารักษาโรค มนุษย์อาจตายก่อนอายุขัย ด้วยโรคต่าง ๆ

ทั้งหมดนี้ คือปัจจัย ๔ ที่สำคัญที่สุดสำหรับร่างกายของมนุษย์ ที่เรียกว่า “ รูปธรรม” ปัจจัย ๔ ที่กล่าวมานี้ มนุษย์มีอยู่ด้วยกันทุกคนบางคนมีมากบางคนมีปานกลางบางคนมีน้อย ผู้ใดที่มีปัจจัย ๔ มากก็จะเป็นอยู่อย่างสุขสบายผู้ใดมีปัจจัย ๔ ปานกลาง ก็จะเป็นอยู่อย่างสุขบ้าง สุขบ้าง ส่วนผู้ใดมีปัจจัย ๔ น้อย ก็จะมีแต่ความทุกข์ จะมีมากหรือมีน้อย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมา ยึดมั่นถือมั่นในปัจจัยทั้ง ๔ อย่างนี้ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค มีเพียงพอให้ร่างกายอยู่ได้ เพื่อทำความดีเท่านั้น ถึงแม้จะมีปัจจัย ๔ มากสักปานใดก็ตาม เมื่อตายไปแล้ว ก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้เลย มีเพียงความดีเท่านั้นที่สามารถติดตัวตามตนไปได้ทุกภพทุกชาติ ดังเช่น มหาเศรษฐีหรือยากจน กินข้าวแล้วก็มี ๑ มือ เท่ากัน มหาเศรษฐีหรือยากจน มี

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕๑.

เสื้อผ้าที่ชุด ก็ใส่ได้ทีละชุดเท่านั้น มหาเศรษฐีหรือยาก มีบ้านหลังใหญ่แค่พื้นที่ที่ใช้จริงๆ ก็เหมือนกัน คือห้องนอน ห้องน้ำห้องครัว มหาเศรษฐีหรือยาก จะมียารักษาโรคดีแค่ไหน ยื้อชีวิตไปได้นาน เพียงไร “สุดท้ายก็ต้องตายเหมือนกัน” ดังนั้นสิ่งที่ติดตัวไปได้ก็มีแต่ความคิดกับความชั่วเท่านั้น

มนุษย์นอกจากมีรูปธรรมแล้วยังมีนามธรรมที่มีอยู่ในร่างกายของเราอีก ที่เรียกว่า “จิตใจ” ก็มีปัจจัย ๔ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของจิตใจ

สิ่งที่สำคัญที่สุดในจิตใจของมนุษย์ มีปัจจัย ๔ อย่าง คือ (๑) อาหารของจิตใจ (๒) เครื่องนุ่งห่มของจิตใจ (๓) ที่อยู่อาศัยของจิตใจ (๔) ยารักษาโรคของจิตใจ ดังนี้

๑. อาหารของจิตใจ หมายถึง การฟังธรรม คือฟังคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะคำสอนทุกบทสอนให้ มนุษย์รู้ผิดถูกชั่วดีรู้บาปบุญคุณโทษผู้ที่ฟังธรรมก็จะได้ประโยชน์คือ ฟังแล้วรู้เรื่องที่ยังไม่เคยรู้ ฟังแล้วเรื่องที่สงสัยก็หายสงสัย ฟังธรรมแล้ว จิตใจเบิกบานผ่องใสฟังธรรมแล้วมีความเห็นถูกต้องตามครรลองคลองธรรม เป็นเหตุให้มีสติปัญญา คือมีความรู้มากขึ้นและสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้ละชั่วประพฤติดี ชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากกิเลสทั้ง ๓ อย่างคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้เป็นคนดีงามทั้งกายงามทั้งใจ เพราะฉะนั้นการฟังธรรมจึงเป็นอาหารที่สำคัญที่สุดสำหรับจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นควรฟังธรรมเสมอ ๆ จิตใจจะได้อิ่มเอิบ ปิติยินดีเปรียบเหมือนกับได้อาหารใจนั่นเองนี่คือ “การฟังธรรมเป็นอาหารของจิตใจ”

ผู้ที่ขาดอาหารของจิตใจ คือ ผู้ที่ไม่ได้ฟังธรรม ก็จะขาดสติปัญญาไม่รู้ผิดถูกชั่วดีไม่รู้บาปบุญคุณโทษ โง่เขลาเบาปัญญา ทำแต่ความชั่ว จิตก็ร้อนรนกระวนกระวายมีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน หากความสุขไม่ได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม จิตใจจึงขาดอาหาร ทำให้จิตเศร้าหมองไม่ผ่องใส

๒. เครื่องนุ่งห่มของจิตใจ หมายถึง ทาน ศีล สมาธิ ปัญญาทาน ผู้ใดให้ทานเสมอ ๆ เป็นการสร้างคุณธรรมประจำใจ ให้มีเมตตา คือ ความรัก มีกรุณา คือความสงสารผู้อื่น เป็นความดีที่ได้ห่มห่อ จิตใจของผู้นั้นไว้แล้ว

ศีล หมายถึง ข้อควรเว้นจากการทำความชั่ว การนำศีลมารักษากาย วาจาให้สะอาดปราศจากความชั่ว ตามศีลแต่ละข้อ แล้วแต่ผู้ใดจะนำศีลข้อใดมาปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่มากมาย ผู้ใดปฏิบัติตามศีลข้อนั้น ๆ ได้กายวาจาจะสะอาดเมื่อกายวาจาสะอาด จิตใจก็มีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองว่า มีความดีเป็นเครื่องนุ่งห่มจิตใจ เปรียบเหมือนสวมใส่เสื้อผ้าที่สวยงาม^{๒๖}

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑๕.

สมาธิ หมายถึง การฝึกจิตให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่านร้อนรนกระวนกระวาย จิตจะสงบเยือกเย็น เพราะมีสติคอยควบคุม เปรียบเหมือนกับสวมใส่เสื้อผ้าที่สวยงาม บางเบา และสบาย^{๒๗}

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรินิพพานรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจยังแยกได้ในเหตุผล ดิฉวั คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์^{๒๘} ซึ่งเป็นความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้ที่มีปัญญาคือผู้ที่มีคุณธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการคือ (๑) รู้เหตุ (๒) รู้ผล (๓) รู้ตน (๔) รู้ประมาณ (๕) รู้กาลเวลา (๖) รู้ชุมชน (๗) รู้บุคคล ดังนี้

๑) รู้เหตุ ๒) รู้ผล หมายความว่า รู้ว่าเหตุใดทำแล้ว ส่งผลให้เกิดทุกข์ เหตุใดทำแล้ว ส่งผลให้เกิดสุข ผู้มีสติปัญญาคิด ก็จะเลือกทำแต่เหตุที่ส่งผลให้มีความสุข ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมประเทศชาติบ้านเมือง

๓) รู้ตน หมายความว่า เป็นผู้รู้จักตน คือรู้ว่าตนเองอยู่ในชาติตระกูลใด ยศถาบรรดาศักดิ์สูงต่ำเพียงใด มีสมบัติบริวาร ความรู้และคุณธรรมอยู่ในระดับใด ควรต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฐานะ ความเป็นอยู่ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ยกตนข่มท่าน เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และสร้างชื่อเสียงให้กับวงศ์ตระกูล

๔) รู้ประมาณ หมายความว่า ความเป็นผู้รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี พอเหมาะ พอควร ไม่มากหรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคทรัพย์^{๒๙} ให้สมควรกับฐานะความเป็นอยู่ของตน รู้จักประมาณในการใช้จ่ายเงินทอง รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร รู้จักประมาณในการแต่งกาย รู้จักประมาณในการพูด ดังเช่นลูกนกแขกเต้ารู้ประมาณในการกินอาหาร^{๓๐} เป็นต้น

๕) รู้กาล หมายความว่า รู้จักเวลาและสถานที่ ที่จะพูด จะทำอะไรในเวลาและสถานที่นั้น ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายกับตนเองและผู้อื่น^{๓๑}

๖) รู้ชุมชน หมายความว่า ชุมชนใดที่มีความเป็นอยู่ที่ดี เราควรเข้าไปคบค้าสมาคมด้วย เพื่อให้เกิดความสามัคคี และเจริญรุ่งเรืองในชุมชนนั้น ชุมชนใดที่มีความเป็นอยู่ที่ไม่ดี ทำผิดกฎหมาย ผิดครรลองคลองธรรม ก็ไม่ควรเข้าไปคบค้าสมาคมด้วย เพราะจะเกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียชื่อเสียง สร้างความเสื่อมโทรมให้กับชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๕.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๖๔.

^{๒๙} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๓๕/๕๑๘/๓๕๑.

^{๓๐} บุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๑๓/๑๒๒.

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๘/๑๔๖.

๗) ฐึ้นบุคคล หมายความว่า ฐึ้นจัก เคารพนับถือคบค้าสมาคมกับคนที่เป็นคนดี มีศีล มีธรรมประจำ ภาย วาจา ใจ เมื่อ ได้คบค้าสมาคมแล้วเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ฐึ้นว่าบุคคลใดไม่ควรเคารพนับถือ คบค้าสมาคมด้วย เพราะเป็นคนชั่ว คบแล้วก็จะเกิดโทษ ต่อตนเองและผู้อื่น นี่คื้ผู้ที่มีปัญญาดี มีความสุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน มีทาน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องนุ่่งห่มจิตใจ ผู้ใดพบเห็น ก็จะได้ดูสวยงาม ทั้งทางกาย วาจา ใจ นี่คื้ความหมายของคำว่า“เครื่องนุ่่งห่มของจิตใจ”

ผู้ที่มีคุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นผู้คื้ควรแก่การยกย่องนับถือ เป็นคนที่น่าคบหาสมาคมด้วย ผู้ที่มีปัญญาดี มีกายวาจา ใจ ที่สะอาด สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน มีทาน ศีล สมาธิปัญญา เป็นเครื่องนุ่่งห่มจิตใจ ผู้ใดพบเห็นก็จะดูสวยงาม ทั้งทางกาย วาจา ใจ นี่คื้“ ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องนุ่่งห่มของจิตใจ”

๓. ที่อยู่อาศัยของจิตใจ หมายถึงผู้ที่นับถือศาสนาใด ศาสนาหนึ่ง ส่วนชาวพุทธ ก็นับถือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นที่พึ่งที่อาศัยของจิตใจ เพราะพระพุทธรศาสนา มี องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นองค์ศาสดา เราจึงเคารพนับถือกราบไหว้บูชา และประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระองค์ท่าน ด้วยพระองค์ท่านมี พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณพระมหากรุณาธิคุณ พระองค์ท่านทรงสอนให้มนุษย์ละชั่วประพฤติดี และชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากกิเลสทั้ง ๓ อย่าง คื้ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อความพ้นทุกข์ และยังมิ้คำสอนโดยละเอียดอีกมากมาย เมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้ว จะช่วยให้บรรเทาความทุกข์ลงได้ เพราะฉะนั้นผู้ที่นับถือพระพุทธรศาสนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนับถือศาสนาพุทธอย่างเดียวไม่ควรนับถือหลายๆ ศาสนาในขณะเดียวกัน ดังนั้นศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่มนุษย์ต้องยึดถือเป็นที่พึ่งที่อาศัยของจิตใจ เปรียบเหมือนเราพักอาศัยอยู่ในบ้านที่ร่มเย็นเป็นสุข พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ นี่คื้ความหมายของคำว่า “ศาสนาเป็นที่อยู่อาศัยของจิตใจ”

๔. ยารักษาโรคของจิตใจ หมายถึง พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่สามารถช่วยมนุษย์ที่ป่วยเป็นโรคทางจิต คื้โรคโลก โรคโกรธ โรคหลง ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต เป็นเหตุของการเกิดทุกข์ เมื่อเกิดทุกข์กับสิ่งใดหรือเรื่องใด ให้นำคำสอนบทใดบทหนึ่งที่ช่วยแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นกับจิตใจ เช่นเมื่อมีความโกรธเกิดขึ้น ก็ให้นำคำสอนบทของการให้อภัย และบทเมตตา คื้ความรัก กรุณา คื้ความสงสาร มาพิจารณาเพื่อให้หายจากการเป็นโรคโกรธ เมื่อความโลภเกิดขึ้นในจิตใจ ทำให้มักใหญ่ใฝ่สูง อยากได้สิ่งต่างๆ มาเป็นของตน ก็ให้นำเอาคำสอนบท อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มาพิจารณาให้เห็นว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เป็นเพียงสิ่งสมมุติ เท่านั้น เมื่อตายไปแล้วไม่สามารถนำติดตัวตามตนไปได้เลย โรคของความโลภก็จะคลายหายไป เมื่อความหลง เกิดขึ้นในจิตใจ จะทำให้มีความรักใคร่พอใจ ในสิ่งต่างๆ ก็จะยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นของเราเกิดความทุกข์อย่างหนัก ก็ให้นำคำสอนบท ที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง เกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับ ไปไม่ให้ยึดมั่นถือ

มันว่าเป็นของเราของเขา ทุกอย่างเกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วดับไป ในที่สุดแม้แต่ตัวของเราเอง นี่เป็นเพียงตัวอย่างคำสอนบางบทเท่านั้น ให้นำคำสอนบทต่างๆ มาพิจารณา เมื่อท่านป่วยด้วยโรคโลก โรคโกรธ โรคหลง แล้วท่านก็จะหายจากโรคต่างๆ เหล่านั้นได้ นี่คือความหมายของคำว่า “พระธรรมคำสอน เป็นยารักษาโรคของจิตใจ”

ดังนั้น ปัจจัย ๔ ของจิตใจ ดังที่ได้กล่าวมานี้ คือ อาหารของจิตใจ เครื่องนุ่งห่มของจิตใจ ที่อยู่อาศัยของจิตใจ ยารักษาโรคของจิตใจ ถ้าผู้ใดมีครบทั้ง ๔ อย่างนี้แล้วก็จะอยู่อย่างสบายใจ ไม่เดือดร้อน ไม่มีความวุ่นวายมีแต่ความสงบทางจิตใจ เพราะมีปัจจัยทั้ง ๔ เป็นเครื่องควบคุมคอยรักษาให้เกิดความสุขทางจิตใจ เพราะมีอาหารของจิตใจ เครื่องนุ่งห่มของจิตใจ ที่อยู่อาศัยของจิตใจ และยารักษาโรคของจิตใจ เป็นตัวช่วย ซึ่งเป็นคุณค่าแท้ เป็นต้น

๓.๕ สรุป

ในจุดปารีสุทธิศีล ศีลคือความบริสุทธิ์ หรือ ศีลคือ เครื่องมือให้บริสุทธิ์ ๔ ประการ คือ (๑) ปาติโมกข์สัวร คือ สำรวมในพระปาติโมกข์ (๒) อินทริยสัวร คือ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (๓) อาชีวาปารีสุทธิ คือเลี้ยงชีพโดยทางชอบ (๔) ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ บริโภคปัจจัยด้วยการพิจารณา ทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดประโยชน์สำหรับบรรพชิต และคฤหัสถ์ก็สามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน ซึ่งได้อธิบายไว้ใน จุดปารีสุทธิศีล ๔ ประการคือปาติโมกข์สังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวาปารีสุทธิศีล ปัจจัยสันนิสิตศีล(ศีลเพราะอาศัยการพิจารณา) ซึ่งปัจจัยขณะ ๔ อย่างก็คือปัจจัยสันนิสิตศีล แต่การจะบรรลุธรรมขาดปัญญาไม่ได้เลย ดังนั้น ศีลที่เป็นไปในการอบรมปัญญาประการหนึ่ง คือ อินทริยสังวรศีล คือการอบรมปัญญาที่เป็นการสำรวมทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ นั่นก็คือการเจริญสติปัญญา ๔ ระวังลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ดังนั้นจึงอบรมปัญญาและศีลประการต่างๆก็ย่อมทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ได้ สำหรับคฤหัสถ์ก็สามารถอบรมปัญญาที่เป็นอินทริยสังวรศีล คือ การระวังลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงที่เป็นสติปัญญาได้ แต่ต้องเริ่มจากการฟังพระธรรมให้เข้าใจก่อน เป็นต้น

บทที่ ๔

แนวทางประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข

การพัฒนาตนหรือการฝึกฝนตน ถือว่าเป็นหลักของบัณฑิตผู้ฉลาด ผู้มีปัญญาในโลกนี้ก็ต้องฝึกฝนตนเองเพื่อความเจริญก้าวหน้าด้วยคุณธรรมต่าง ๆ มีเมตตา กรุณา เป็นต้น และหน้าที่กิจการงานที่ตนกระทำอยู่นั้น ตัวอย่างเช่นคนขายน้ำ ย่อมขายน้ำ ช่างครกก็คัดลูกครกให้ตรง ช่างไม้ก็ช่างไม้ให้ตรงบัณฑิตย่อมฝึกตน^๑ และตนเองจะต้องปฏิบัติตามในสิ่งที่สอนคนอื่นได้อีกด้วย การที่เราจะฝึกปรือตนตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความมุ่งหมายให้ผู้ฝึกฝนพัฒนานั้น ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ กล่าวคือ เริ่มแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่าความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย^๒ มีสำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกาย และสำรวมใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา เรียกว่าพัฒนาด้านความประพฤติ หรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญาออกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล^๓ ฉะนั้น พึงทราบความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อจะได้พัฒนากาย วาจา และจิตใจ ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัย ได้แบ่งเนื้อหาประยุกต์ตามจุดปารีสุทธิศีล ๔ คือ(๑) การประยุกต์หลักปาฏิโมกขสังวรศีล (๒) การประยุกต์หลักอินทรีย์สังวร (๓) การประยุกต์หลักอาชีวปริสุทธิศีล (๔) การประยุกต์หลักปัจฉยสันนิสติดศีล มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ การประยุกต์หลักปาฏิโมกขสังวรศีล

ปัญหาอาชญากรรมเป็นภัยที่ใกล้ตัวและนับได้ว่าเป็นปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในประเทศ หลายปีที่ผ่านมาสถิติการเกิดอาชญากรรมในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่ามีการเกิดอาชญากรรมและการก่อการร้ายแทบไม่เว้นแต่ละวัน ปัญหาอาชญากรรมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อประเทศชาติแน่นอน โดยเฉพาะเรื่องของทรัพย์สินเรียกได้ว่าหากความปลอดภัยในชีวิตประจำวันแทบจะไม่มีเลย ที่สำคัญถ้าปัญหา

^๑ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๐/๕๑.

^๒ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๕๓ - ๔๖๓/๕๐๔ - ๕๑๐.

^๓ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๘.

ในเรื่องของการข่มขืนกระทำชำเราหรือเรื่องเกี่ยวกับเพศก็มีมากทำให้ส่งผลในเรื่องของภาพลักษณ์สถาบันครอบครัวก็ดูหตุไม่น่าปลอดภัย เช่น ปู่ข่มขืนหลาน พ่อเลี้ยงข่มขืนลูก เป็นต้น ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้นเป็นเรื่องของคามมีระเบียบวินัย คือ ระเบียบความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การทำกิจต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อเข้าถึงจุดหมายอันดีงามซึ่งเป็นอุดมคติของคนในสังคมหรือชุมชนนั้น โดยทั่วไป ในกรอบนี้ผู้วิจัยแยกออกเป็น ๓ แง่ คือ (๑) การสร้างวินัยในสังคม (๒) การสร้างวินัยในตนเอง (๓) การพัฒนาตนตามหลักศีล ดังนี้

๔.๑.๑ การสร้างวินัยในสังคม

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ผู้คนในสังคมมีการเบี่ยงเบนความสัมพันธไปจากเดิม และสถาบันทางสังคมก็ทำหน้าที่ไม่ครบสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาสังคมไทยมีอยู่มากมาย มีการชิงทรัพย์ ข่มขืนเพื่อเอาสิ่งของมีการลักขโมย มีการประพฤติดิถีทางเพศ เป็นต้นเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมากมายเพราะปัจจุบันนี้คนขาด มนุษยธรรม ขาดคุณธรรมในจิตใจมากดังนั้น ควรที่จะปฏิบัติตามศีล คือ รักษาวิริติ ๆ แปลว่า เจตนาเครื่องจงดเว้น ผู้งดเว้นจากข้อห้ามในสิกขาบท ๕ ประการ(ศีล ๕) นั้นได้ ชื่อว่าผู้มีศีล หมายถึง ผู้มีกายวาจาสะอาดปราศจากโทษ กิริยาถืออาการละเว้นที่เรียกว่า วิริตินั้นมี ๓ คือ การรักษาศีล คนมีศีลธรรม ได้แก่ มีมนุษยธรรม ซึ่งจัดเป็นอารยชน พึงตั้งอยู่ในคุณสมบัติ กล่าวคืออย่างต่ำมีศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณธรรม และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ผู้นั้นควรควบคุมตนให้ได้ในทางกาย และทางวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย^๔ ด้วยการประพฤติตามหลักศีล ๕ ที่เป็นส่วนเบื้องต้นของธรรมจริยาที่กล่าวแล้วนั้น ก็ยังจัดได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม ได้แก่ ละเว้นจากการข่มขืน การสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย (เว้นปาณาติบาต) ละเว้นจากการลักขโมยเบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน (เว้นอทินนาทาน) ละเว้นการประพฤติดิถีในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน (เว้นกามสุมิจฉาจาร) ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายเขาหรือประ โยชน์สุขเขาด้วยวาจา (เว้นมุสาวาท) และไม่เสพเครื่องคองของมีนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้ถูกถามต่อ

^๔ อนุ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๓๒/๒๒๗.

ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม (เว้นจากสุรามรย์)^๕ ฉะนั้น ศิล จึงทำให้สังคมประสบกับความสุข มีความเกื้อกูลกัน ความผิดความชั่วที่จะเกิดจากตัวก็ไม่มี ปัญหาความทะเลาะวิวาทกับบุคคลอื่นก็ไม่เกิดขึ้นได้ มีธรรมชาติบทหนึ่งว่า “ผู้สำรวจระวังอยู่ เวิร์กเกิดไม่ได้”

การรักษาวินัยนั้นทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และเกิดความสุข ทั้งในระดับส่วนตนเองและระดับส่วนรวม ครอบครัว ประเทศชาติบ้านเมือง แม้คฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ต้องมีคิดเป็นหลักสำคัญเป็นหลักประกันการบรรพชา อุปสมบทของตน ถ้าขาดศีลก็ไร้ความดีและไม่เป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาอีกด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า ในสังคมของมนุษย์ผู้มีความเจริญแล้ว ยังรักษาสิ่งที่จะให้ไว้แก่กันและกันไว้ มีระเบียบข้อตกลงให้ไว้ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายหรือร่วมกัน แต่ผลสุดท้าย ก็คือ อยู่อย่างสงบสุขร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันก็อบรมเสริมแต่งให้สติปัญญา ได้รับการพัฒนาขึ้นตามลำดับ เนื่องจากโลกมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาล ตามเวลา ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ทำให้มวลมนุษย์มีความรู้ความฉลาด สามารถประคับประคองประชากรของโลกให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ โดยปราศจากการเบียดเบียนข่มเหงรังแกกัน แต่ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันไป เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็ช่วยกันหาวิธีแก้ไขให้ลุล่วงผ่านไปด้วยดี แต่ทั้งนี้ ทุกสังคมจะต้องยึดในหลักศีลธรรมของศาสนา หากละเว้น คือ ละเมิดศีลธรรมแล้ว ประเทศชาติ และมวลมนุษย์ในโลกนี้ ก็จะพบกับความวิบัติฉิบหายในที่สุด ดังท่านผู้รู้ประพันธ์ไว้ว่า

คนล้มพระละศีลก็สิ้นศักดิ์ ไม่มีหลักยึดติดผิวดิวิสัย
ขาดทั้งศีลสิ้นทั้งธรรมประจำใจ ย่อมเดินไปสู่อบายตายทั้งเป็น
คนจะดีมิใช่ดีด้วยมีทรัพย์ มิใช่นับพงศ์พันธุ์และชันษา
คนดีนี้ดีด้วยการทำงานนา อภิวิชาศีลธรรมนำให้ดี
อันสตรีไม่มีศีลก็สิ้นสวย บุรุษด้วยไม่มีศีลก็สิ้นศรี
อีกพระสงฆ์ศีลไม่มีก็สิ้นดี ข้าราชการศีลไม่มีก็เลวทราม^๖

๔.๑.๒ การสร้างวินัยในตนเอง

การพัฒนาด้านพฤติกรรม หรือศีลจึงจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตทั้งของตนเองและคนหมู่มากในสังคมจะได้เกื้อกูลกัน ด้วยการมีสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่จัดระเบียบไว้ด้วยดี เรียกว่าศีล การจัดระเบียบชีวิตและการร่วมกันให้เรียบร้อย รวมทั้งตัวระเบียบนั่นเอง เรียกว่าวินัย ข้อปฏิบัติ

^๕ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๕ - ๑๐.

ต่าง ๆ ในการจัดสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมให้มีระเบียบ เรียกว่าสิกขาบท สำหรับการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมเพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อการปฏิบัติในแนวทางที่จะเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการยิ่ง ๆ ขึ้นไป เรียกว่าวัตร ทั้งหมดนี้เมื่อเรียกกลุ่ม ๆ รวม ๆ แล้วก็พูดว่าศีล^๗ ซึ่งหมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม ประพฤติสิ่งที่ประ โยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่น ต่อสังคม มีความรับผิดชอบในหน้าที่ ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนอบรมกาย วาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์ และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจ และ ปัญญาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั่นเอง^๘

ดังนั้น การพัฒนาตนด้วยศีลจึงหมายถึงการพัฒนาตนให้เป็นผู้มีศีล มีอาจารย์สงฆกรรม และผู้มีศีลย่อมมีชื่อเสียงที่ดี กล่าวหาญในการเข้าสู่บริษัทชื่อว่ามิกลีนหอมหวานทนลมกว่ากลิ่นทั้งปวง^๙ ผู้มีศีลสงฆกรรมมีความบริสุทธิ์หมดจดทางอาจารย์ ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้เป็นอย่างดี เพราะได้ฝึกฝนพัฒนาตนดีแล้วนั่นเอง ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “พระสงฆ์ ผู้สะอาดหมดจด เป็นพระภิกษุโณชบุคคล ผู้ประเสริฐ ผู้มีอินทรีย์สงบ เป็นผู้ละมลทินทั้งปวงได้”^{๑๐}

๔.๑.๓ ตัวอย่างการพัฒนาตนตามหลักศีล

๑. บุคคลพึงประพฤติตนให้เกิดความหมจด หมายถึง การประพฤติงดเว้นความผิดทางกาย วาจา ได้แก่ รักษาศีลให้มั่นคง ละเว้นอกุศลกรรมอันชั่ว มีความสะอาดทางกาย วาจนั่นเอง ชื่อว่าเป็นผู้สะอาดหมดจด คือ ไม่มีสิ่งอะไรทำให้เศร้าหมองได้โดยตรง ก็คือ ไม่มีบาปกรรมใด ๆ ทำให้สกปรกโสมมได้ ทางกายก็สะอาด ทางวาจาก็สะอาด และทางใจก็สะอาด ได้แก่ ไม่ทำทุจริตทางกายทวาร คือ ไม่เบียดเบียนและไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ไม่ทำสิ่งที่จะให้เสียทางพรหมจรรย์ ไม่มีทุจริตทางมนทวาร คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่ปองร้ายเขา เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ดังพระบาลีในธรรมบทพุทธทศนิกายว่า

^๗ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๘๘ - ๘๙.

^๘ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, อ่างแล้ว, หน้า ๘๐.

^๙ ชุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๕๕/๔๔.

^{๑๐} พระเทพวรคุณ, (สมาน สุเมโธ), “พระสงฆ์สุปฏิปันโน”, **แสงอีสาน**, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔.

“กายกรรมของท่านสะอาด วาจากรรมไม่มัวหมอง มโนกรรมหมดจดดี พวกสมณะของฉัน เป็นเช่นนั้น”^{๑๑}

๒. แม้พระสงฆ์ผู้มีศีลงดงามยอมเป็นผู้ประเสริฐ พระสงฆ์สมควรจะรับทักษิณา ทานของทายก เป็นนาบุญที่ประเสริฐ เหมือนนาดียอมปลูกข้าวได้ผลดีเช่นนั้น ดังความตอนหนึ่งว่า พระสงฆ์ผู้ได้นามว่า วรทกขิณเยโย หมายถึง ท่านเป็นพระทักษิณเยโยบุคคลผู้ประเสริฐ คือ เป็นพระสงฆ์ผู้ควรรับของทำบุญที่เลิศได้แก่ทำให้เกิดผล ที่เรียกว่า อานิสงส์ อย่างไพบูลย์แก่ทายก ทายิกาผู้บริจาคทาน อุปมาเหมือนชาวนา ปลูกข้าวกล้าลงในนาที่อุดมสมบูรณ์ด้วยดิน ด้วยปุ๋ยด้วยน้ำ ไม่มีวัชพืชที่จะก่อให้เกิดโทษ เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าวกล้าก็งอกงามให้ผลเป็นที่น่าพอใจ ชาวนาผู้ลงทุนลงแรงยอมได้รับผลคุ้มค่า และยิ่งความชื่นชมยินดีใจให้เกิดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ไพศาล ดังพุทธภาษิตที่ตรัสว่า “พืชแม้เล็กน้อย อันบุคคลหว่านแล้วในนาดีเมื่อฝนหลังสายน้ำถูกต้อง (ตามกาล) ผลก็ย่อมยังชาวนาให้ยินดีได้ ฉันทิ”^{๑๒} “เมื่อสักการะแม้เล็กน้อย อันทายกทำแล้ว ในเหล่าท่านผู้มีศีลผู้มีคุณ เป็นผู้คนที่ ผลก็ย่อมยังทายกให้ยินดีได้ ฉันทิ”^{๑๓} เหมือนกัน”

๓. พระสงฆ์ควรเป็นตัวอย่างที่ควรปฏิบัติของสังคมไทย พระพุทธศาสนา มีศาสนทายาท ผู้เพียบพร้อมด้วยศีลาจารวัตรอันเป็นคุณสมบัติส่วนตัวตน มีดวงกมลแจ่มชื่นต้นอยู่ด้วยการอนุเคราะห์ปวงชนเป็นดังชลธารที่ท่าใหญ่ ช่วยดับทุกข์ภัย คือ ความเร่าร้อนให้สร่างหาย มีจำนวนมากเพียงพอที่จะเป็นคุณที่อำนวยประโยชน์แก่ส่วนรวม เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงทำให้พระพุทธศาสนาและประเทศชาติ วัฒนาการถาวรวงศ์ยืนตลอดไป พระสงฆ์ไทยจะได้ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ถือเป็นแบบแผน เช่นแผนที่เดินทางจะไม่ผิดพลาดตั้งแต่เริ่มต้น ถือเป็นแบบฉบับ เช่นเดียวกับหนังสือตำราที่สำคัญใช้อ้างอิงเป็นหลักฐาน ก่อให้เกิดผลดีมหาศาล สมเจตนาปณิธานของปวงชนชาวไทยและผู้มุ่งสันติสุขตลอดไป ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เป็นพระสงฆ์ทรงศีลสิ้นกิเลส	ดำรงเพศชาติพระศาสนา
ทำประโยชน์ตนและท่านมันศรัทธา	ให้ประชาชนซึ่งถึงพระธรรม
เป็นประชาชนเล่าก็เคารพ	รู้จักนบพระสงฆ์ดีไม่มีตำ
เข้าศึกษาหาหนทางสร้างศีลธรรม	อุปถัมภ์หมู่พระสงฆ์ที่ทรงธรรม
สุขประเสริฐเลิศล้ำธรรมรักษา	ทุกแหล่งเหล่าฟองพิสุทธิธรรมอุคหนุน
หวังสรรคณิพพานล้ำเร่งทำบุญ	กับพระสงฆ์ทรงคุณอุ้นใจเออ ^{๑๓}

^{๑๑} พระเทพวรคุณ, (สมาน สุเมโธ), “พระสงฆ์สุปฏิปันโน”, แสงอีสาน, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔.

^{๑๒} พระเทพวรคุณ, (สมาน สุเมโธ), “พระสงฆ์สุปฏิปันโน”, แสงอีสาน, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔ - ๕๕.

^{๑๓} พระเทพวรคุณ, (สมาน สุเมโธ), “พระสงฆ์สุปฏิปันโน”, แสงอีสาน, อ่างแล้ว, หน้า ๕๕ - ๖๐.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดคือนั้น เป็นหลักประกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพื่อให้
เกิดความเคารพในสิทธิของคนอื่น และเพื่อเป็นการคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของกันและกัน
ให้เป็นไปโดยชอบธรรม สมัยใดที่มนุษย์เรายังคงรักษา และปฏิบัติในศีล โลกก็อยู่โดย
ปราศจากการเบียดเบียน ทำร้ายกัน แต่ถ้ามุขยขาดศีลแล้วสังคมส่วนใหญ่ย่อมหาความสงบ
ร่วมเย็นได้ยาก ตรงข้าม คนในสังคม จะแข่งขันในทางที่ประทุษร้ายต่อกันมากยิ่งขึ้น

๔.๒ การประยุกต์หลักอินทริยสังวรศีล

การบริโภคทางสื่อรายการโทรทัศน์ก็ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่มีต่อเยาวชน เกิดขึ้นมา
จากปัจจัยหลักหลายๆอย่าง เช่น เสรีภาพในการนำเสนอข้อมูลที่มีมากเกินไป รูปแบบรายการ
โทรทัศน์ขาดความเหมาะสมต่อเยาวชน สถานบันครอบครัว สถานศึกษา ภาครัฐและเอกชนยังขาด
การกำหนดแนวทางที่ถูกต้องให้กับเยาวชนในการรับชมรายการโทรทัศน์ การขาดจริยธรรมของ
ผู้ผลิตรายการ และเกิดการลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่ผิดๆ ของเยาวชนจากการรับชมรายการ
โทรทัศน์ เป็นต้น จากปัจจัยหลายๆอย่างที่เกิดขึ้นจึงนำไปสู่ปัญหาหลักคือ พฤติกรรมการ
ลอกเลียนแบบของเยาวชน เช่น พฤติกรรมการเสพอบายมุข การใช้คำหยาบคาย และ การแต่งกายที่
ไม่สุภาพ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดในสังคมทั้งสิ้น ดังนั้น ทั้งเยาวชนหรือผู้ใหญ่ ที่
ได้รับสื่อทางโทรทัศน์หรือจากอินเทอร์เน็ต ก็ควรที่จะนำหลักอินทริยนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิด
ประโยชน์ขึ้นภายในตนเองและสังคมได้ ดังนี้

๔.๒.๑ การใช้อินทริยในสังคม

อินทริยสังวรศีลนั้นเป็นเรื่องของ การสำรวมอินทริย หมายถึงการใช้อินทริย เช่น ตา หู
ฟังอย่างมีสติ มิให้ถูกความโลภ ความโกรธ ความแค้นเคือง ความหลง ความริษยา เป็นต้น เข้ามา
ครอบงำ แต่ใช้ให้เป็นให้ได้ประโยชน์ โดยเฉพาะให้เกิดปัญญา รู้ความจริงและได้ข้อมูลข่าวสารที่
จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่างๆต่อไป

อินทริย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือ

๑) **หน้าที่รู้คือรับรู้ข้อมูลข่าวสาร** เช่น ตาเห็นว่า เป็นอะไรว่าเป็นนาฬิกาเป็นกลิ้ง
ถ่ายรูปเป็นดอกไม้ใบไม้สีเขียว สีแดง สีเหลือง รูปร่างยาวสั้น ใหญ่เล็ก หูได้ยินเสียงว่า ดังเบา เป็น
ถ้อยคำสื่อสารว่าอย่างไร เป็นต้น

๒) **หน้าที่รู้สึก** หรือรับความรู้สึกพร้อมกับรับรู้ข้อมูลเราก็มีความรู้สึกด้วย บางที
ตัวเด่นกลับเป็นความรู้สึก เช่น เห็นแล้วรู้สึกสบายหรือไม่สบาย ถูกตาไม่ถูกตา สวยหรือน่าเกลียด
ถูกหูไม่ถูกหู เสียงนุ่มนวลไพเราะหรือดังแสบแก้วหูราคาถู เป็นต้น

หน้าที่ด้านรัฐ เรียกว่าด้านรัฐ หรือ ศึกษา หน้าที่ด้านรัฐศึกษา เรียกว่าด้านเสพ พุคสัน ๆ อินทรีย์ทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือ ศึกษากับเสพ ถ้าจะให้ชีวิตของเราพัฒนาจะต้องใช้อินทรีย์ เพื่อรู้หรือศึกษาให้มาก มนุษย์ที่ไม่พัฒนา จะใช้อินทรีย์เพื่อเสพความรู้ศึกษาเป็นส่วนใหญ่ บางทีแทบ ไม่ใช้เพื่อการศึกษาเลย เมื่อมุ่งแต่จะหาเสพความรู้ศึกษาที่ถูกหู ถูกตา สวยงาม สนุกสนานบันเทิง เป็นต้น ชีวิตก็วุ่นวายอยู่กับการวิ่งไล่หาสิ่งที่ชอบใจ และคืนรนหลีกเลี่ยงหนีสิ่งที่ไม่ชอบใจ วนเวียนอยู่แก่ ความชอบใจ ไม่ชอบใจ รัก ชัง คิดใจเกลียดกลัว หลงใหลเบื้อหน่าย แล้วก็ฝากความสุขความทุกข์ ของตนไว้ให้ขึ้นกับสิ่งเสพบริโภค ซึ่งเวลาผ่านไป ชีวิตที่ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนา ก็ตกต่ำด้อยค่า และไม่ มีอะไรที่จะให้แก่โลกนี้ หรือแก่สังคม

ถ้าไม่มีวหลงติดอยู่กับการหาเสพความรู้ศึกษา ที่เป็นได้แก่นักบริโภคแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เพื่อศึกษา สนองความต้องการรู้หรือความใฝ่รู้ ก็จะใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจหรืออินทรีย์ ๖ ไป ในทางการเรียนรู้ และจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ ปัญญาที่จะเจริญองงามความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์จะ เกิดขึ้น กลายเป็นนักผลิตนักสร้างสรรค์และจะได้พบกับความสุขอย่างใหม่ที่พัฒนาขยาย ขอบเขต และประณีตยิ่งขึ้น พร้อมกับความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ที่ก้าวหน้าไป เป็นผู้มีชีวิตที่ดีงาม และมีคุณค่า แก่สังคม

๔.๒.๒ ฝึกสติอบรมอินทรีย์ ๖ เพื่อให้สามารถเกิดความสงบระงับจากกิเลสที่เข้ามาทาง อายตนะหรืออินทรีย์ ๖ มี ตา หู จมูก เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี ดังความตอนหนึ่งว่า ความเป็นผู้มีอินทรีย์ สงบ(สนฺตฺนฺทฺริโย) หมายถึง ผู้สงบจากกิเลส ไม่เป็นเหตุให้ฟุ้งซ่าน เนื่องจากอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ถูกฝึกฝนและอบรมมาเป็นอย่างดีแล้ว มีตาก็สักแต่ว่า ดู ว่า เห็น มีหูก็สักแต่ว่า ฟัง หรือได้ยิน มีจมูก ก็สักแต่ว่า สูดดมลมหายใจเข้าออก ลิ้น ก็สักแต่ว่า ลิ้มรส กายก็สักแต่ว่าสัมผัส ใจ ก็สักแต่ว่า รู้อารมณ์ คือ ไม่ยินดียินร้าย ไม่หลงใหลไปตามอารมณ์ ที่ผ่านออกโดยมีสติควบคุมอยู่ ทุกเมื่อ ขอนี้พระบรมศาสดาก็ได้ตรัสสอนพระอานนท์เถระเรื่องการใช้อินทรีย์เกี่ยวกับการปฏิบัติ ในสตรีเพศ ไว้ว่า “อย่าเห็นอย่าดูเสียเลยเป็นการดี ถ้าเห็นแล้วความไม่เจรจาเป็นข้อปฏิบัติที่สมควร ถ้าหากว่าความเจรจามีอยู่ ท่านทั้งหลายพึงยังสติให้ตั้งไว้อย่าให้ระคนเจือด้วยราคะ และอาการกาย วาจาที่จะละเมิดจากธรรมของสมณะได้”^{๑๔}

๔.๒.๓ ประโยชน์ในการฝึกอบรมอินทรีย์ มีหลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะการรู้จัก ควบคุมสติให้รู้เท่าทันต่ออารมณ์ปัจจุบัน ทำให้มีผลดีแก่การทำงานอย่างยิ่ง ดังความตอนหนึ่งว่า ความเป็นจริงนั้น อารมณ์ต่าง ๆ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ๖ ประการนี้ เมื่อหาก

^{๑๔} พระเทพวรคุณ, (สมาน สุเมโธ), “พระสงฆ์สุปฏิปันโน”, แสงอีสาน, อ่างแล้ว, หน้า ๕๖.

มีสติควบคุมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเท่าทันแล้วก็ไม่เป็นสิ่งที่เลวร้ายหรือทำลายให้เสียหายแต่ฝ่ายเดียว ในทางตรงกันข้าม ผู้มีตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อมีสติไปใช้ให้ถูกทางก็ก่อให้เกิดคุณประโยชน์อย่างมหาศาล ดังท่านเปรียบเทียบไว้ในพระสูตรบางแห่งว่าสิ่งเหล่านี้เป็นรัตนะ คือ สิ่งประเสริฐที่บันดาลให้สำเร็จตั้งใจนิกมหาย ตัวอย่างเช่น

ตา ๒ ข้าง เป็นเหมือนมณีโชติรัตนะ คือ แก้วมณีโชติ

หู ๒ ข้าง เป็นเหมือนเสนาบดีรัตนะ คือ เสนาบดีแก้ว

จมูก ๒ ข้างเป็นเหมือนโทวาริกาธิปไตยรัตนะ คือ นายพระทวารแก้ว

ลิ้น ปาก เป็นเหมือนปริณายกรัตนะ คือ ขุนพลแก้ว

กาย เป็นเหมือนนิตติรัตนะ คือ นางแก้ว

อิริยาบถ เป็นเหมือน จักรพรรดิราชา คือ พระเจ้าจักรพรรดิ

มือทั้ง ๒ ข้างเป็นเหมือน โกสาธิปไตยรัตนะ คือ ขุนคลังแก้ว

เท้าทั้ง ๒ ข้างเป็นเหมือน หัตถิสสารรัตนะ คือ ช้างแก้ว ม้าแก้ว^{๕๕}

๔.๒.๔ สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนากาย หรือ อินทรีย์ ๖ เมื่อบุคคลไม่สำรวมกาย หรือไม่สำรวมอินทรีย์ ๖ มี ตา หู เป็นต้น ย่อมเสพอารมณ์ที่มากกระทบด้วยตัณหา จึงเกิดทุกข์ เพราะอาศัยอินทรีย์นั่นเอง โดยตัณหา^{๖๖} เกิดได้ ๖ ทาง รูปตัณหา ความทะยานอยากได้รูป สัทตตัณหา ความทะยานอยากได้เสียง คันธตัณหา ความทะยานอยากได้กลิ่น รสตัณหา ความทะยานอยากได้รส โภญฐัณฑตัณหา ความทะยานอยากได้การถูกต้องด้วยกาย ชัมมตัณหา ความทะยานอยากได้อารมณ์ของใจ^{๖๗} โดยให้พิจารณาในสายเหตุไปหาผล จะพบว่าบุคคลผู้ไม่พัฒนาภพนั้น มีปัญหาจากการไม่คบหาสัตตบุรุษ การไม่ฟังสัทธรรม ความไม่เกิดศรัทธา การขาดหลักโยนิโสมนสิการ จนกระทั่งสิ้นสุดการทำงานที่อวิชชา ซึ่งเป็นผล ฉะนั้น จึงไม่สามารถทำให้เกิดความสมบูรณ์ในการพัฒนาได้เลย ดังวงจรต่อไปนี้

การไม่คบสัตตบุรุษ → การไม่ฟังสัทธรรม → ความไม่มีศรัทธา → การมนสิการโดยไม่แยบคาย → ความไม่มีสติสัมปชัญญะ → ความไม่สำรวมอินทรีย์ → ทุจริต ๓ → นิวรณ์ ๕ → อวิชชาที่บริบูรณ์^{๖๘}

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖ - ๕๗.

^{๖๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๓/ ๓๑๘.

^{๖๗} สายเกิดทุกข์ที่เกี่ยวกับอินทรีย์ ๖ ประการนี้ ดูเพิ่มเติมได้ใน ตัณหาสูตร อจ.ทสก.(ไทย)

๒๔/๖๒/ ๑๓๗ - ๑๓๘.

^{๖๘} อจ.ทสก.(ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๕.

สรุปแล้วการใช้อินเทอร์เน็ตในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากในการดำเนินชีวิตเพราะว่าการที่จะบริโภคข่าวสาร บริโภคข้อมูลต่างๆ นี้ก็ต้องพิจารณาให้ดีก่อนที่จะตัดสินใจ ถ้าเรารับรู้ข่าวสารหรือข้อมูลผิดๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาในส่วนตัวและสังคมได้ ดังนั้นในส่วนนี้สิ่งที่สำคัญที่จะต้องฝึกและจะต้องมีคือสติเท่านั้น สติเป็นตัวกำหนดรู้เมื่อเรารู้และตามทันแล้วการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ก็จะไม่เกิดปัญหาได้

๔.๓ การประยุกต์หลักอภิวชิปฏิบัติ

อภิวชิปฏิบัติเป็นเรื่องของการทำงานอาชีพที่สุจริต การประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม มีปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ได้แก่ การค้าขายยาบ้า ค้าขายบุหรี่ ค้าขายสุรา ค้าขายยาเสพติดให้โทษทุกชนิด การเปิดบ่อนการพนัน การขายหวย การขายบริการทางเพศ เป็นต้น อาชีพเหล่านี้ล้วนผิดกฎหมายและศีลธรรม และเป็นมิจอาชีพ เป็นมิจอาชีพะ มีพุทธพจน์ว่า “สัมมา อาชีวะ”^{๑๕} คือการเจตนางดเว้นมิจอาชีพะ” สัมมาอาชีวะ จึง เป็นหลักธรรมสำหรับการจัดระเบียบสังคมและพัฒนาตนเองให้มีระเบียบวินัยอีกข้อ หนึ่ง

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิจอาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต เช่นทำงานไม่ให้อากุล หมายถึง ไม่ค้ำงาน ไม่ผัดผ่อนงานไม่จับจดงาน ไม่ยุ่งเหยิงสับสน เป็นต้นและเมื่อกล่าวถึงหลักการของสัมมาอาชีวะนั้น พอเข้าใจว่าเป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้นโดยชอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย ๔ อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ และผลตอบแทนในด้านจิตใจด้วย ไม่ใช่ทำงานเพื่อวัตถุหรือเพียงเพื่อได้ทรัพย์มาเท่านั้น ซึ่งในข้อนี้สามารถประยุกต์ได้ ๘ ประการดังต่อไปนี้

๑) มุ่งให้คนมีปัจจัย ๔ ที่พอเพียงที่จะเป็นอยู่ได้ แต่ไม่ได้มุ่งว่าจะมีมากหรือน้อย คือ มุ่งให้คนทำงานเป็นมากกว่าจะมานั่งนับทรัพย์สิน ซึ่งเป็นผลของการทำงานอีกต่อหนึ่ง มิใช่เป้าหมายของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จาก ธรรมะที่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง หน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินข้อที่หนึ่ง^{๑๖} คือ ทาน หมายถึง การช่วยเหลือด้วยวัตถุสิ่งของแก่ประชาชน คือนำสิ่งของไปช่วยเหลือชาวบ้าน ไม่ให้เก็บไว้จนเต็มท้องพระคลังหลวง ถ้าพิจารณาให้ครบด้าน จะเห็นว่า ก็เป็นการรายได้หลวงบริหารประเทศให้พลเมืองอยู่ดี กินดี และดำรงชีวิตได้ ด้วยองค์การของรัฐเข้าระคับระคอง

^{๑๕} อภ.วิ.อ. (ไทย) ๓๕/๔๘๓/๓๗๑.

^{๑๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๕/๖๕.

๒) ความสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ มิใช่จุดมุ่งหมายแสวงหา แต่เป็นเพียงสิ่งเป็นอุปการะแก่การดำรงชีวิต อันเนื่องมาจากคิดเป็นตัวผลิตให้ ด้วยการทำงานสุจริตนั้น จุดมุ่งหมายจริง ๆ ก็คือ ต้องการให้เกิดการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญา มากกว่ามาประกอบอาชีพเพื่อหาทรัพย์มาบำรุงตนฝ่ายเดียว แต่ทรัพย์ภายในอย่างอื่นต้องแสวงหาเพิ่มด้วยเช่นกัน

๓) สัมมาชีพ มิได้หมายถึง มีหน้าที่ในการใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดทรัพย์สินสมบัติเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การทำหน้าที่ การดำรงตำแหน่ง การมีคุณธรรม ศีลธรรมในหน้าที่ กิจการงานของตนเอง เช่น เป็นครู ก็มีธรรมสำหรับครู เป็นต้น ไม่ใช่สอนเพื่อหวังแต่เงินเดือนตอบแทนเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันจะต้องถ่ายทอดความรู้ ความสามารถวิชาการที่ก้าวหน้าแก่ศิษย์ ตามหน้าที่ จักว่าเป็นสัมมาชีพของครู คือ มีการใช้แรงงานการสอนวิชาการ และมีผลผลิต คือ รายได้ต่อเดือน เพื่อนำไปเลี้ยงตนและคนที่เกี่ยวข้อง และเสียภาษีช่วยรัฐ

๔) สัมมาอาชีพะโดยทางธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับอาชีพะ และผลตอบแทน โดยพิจารณาแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ สำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่ การใช้แรงงานในหน้าที่ เป็นเรื่องของอาชีพะโดยตรง คือเป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นทรัพย์สินเงินทอง ใช้เป็นปัจจัยเลี้ยงชีพ เช่นอาชีพ กรรมกร ครู ทหาร ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา นายกรัฐมนตรี เป็นต้น ส่วนของพระสงฆ์ ได้แก่ การใช้แรงงานในหน้าที่ไม่เป็นเรื่องของอาชีพะ ไม่มีความมุ่งหมายในด้านอาชีพะ คือ ไม่เกี่ยวกับอาชีพะเลย เพราะไม่ไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพ แต่ปฏิบัติงานเพื่อธรรมและเพื่อผดุงธรรมในโลก ถ้าเอาแรงงานที่พึงใช้ในหน้าที่ มาใช้ในการแสวงหาปัจจัยเครื่องยังชีพ จักว่าเป็นมิฉาชีพ^{๒๐}

๕) สัมมาอาชีพะในแง่การพัฒนาจิตใจและปัญญา ได้แก่ การรู้จักทำงาน ใช้แรงงาน เมื่อได้ทรัพย์อันเกิดจากกิจกรรมนั้น ๆ แล้ว ก็รู้จักวิธีคิด วิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ คือ ให้ความรู้ความเข้าใจคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และเป็นไปด้วยนิสสรณปัญญา หมายถึง การรู้เท่าทันต่อทรัพย์ไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สินไม่หลงมัวเมาในสมบัติที่ตนหาได้แล้วนั้นคือให้เป็นนายทรัพย์ ต่อจากนั้นก็นำทรัพย์ที่หามาได้ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมประเทศชาติ ตามลำดับ มีหลักในการปฏิบัติ คือ การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ข่มเหง หรือ เบียดเบียนเขาได้มา ส่วนการใช้ทรัพย์ คือ บริหารทรัพย์ เป็น ๓ ส่วน ได้แก่ เลี้ยงตน (และคนที่เกี่ยวข้องกับตน) ให้เป็นสุข ช่วยเหลือแบ่งปันแก่คนอื่น เช่น บริจาคเสื้อผ้า ข้าวสารแก่ผู้ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น และ

^{๒๐} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๗๕/๑๘๖.

บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างเครื่องมือแพทย์แก่โรงพยาบาล สร้างโรงเรียน สร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ขุดบ่อน้ำ ขุดสระน้ำ เป็นต้น^{๒๒}

๖) สัมมาอาชีวะที่มีคุณค่าทางจิตใจและปัญญา ได้แก่ เมื่อมีทรัพย์ก็ไม่มัวเมา ไม่ใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางให้โทษแก่คนและสังคม เช่น เล่นการพนันฟุตบอล หวย ไปช่น เสพยาเสพติด นำไปลงทุนทางผิดต่อศีลธรรม และกฎหมาย เป็นต้น ดังนั้น ทรัพย์จึงมีผลต่อจิตใจและปัญญาเพื่อการดำรงชีพอยู่อย่างปกติสุข ถ้าขาดหลักสัมมาอาชีวะ ย่อมผิดศีลได้เช่นกัน

๗) สัมมาอาชีวะในความหมายฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ สัมมาอาชีวะสำหรับคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน ทางพระพุทธศาสนาก็สอนให้รู้จักพัฒนาด้านสัมมาอาชีวะ คือ ให้รู้จักการหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ และความสุขที่เกิดจากการใช้ทรัพย์ มีความหมายโดยสาระทางพุทธธรรม คือ หลักการแสวงหาทรัพย์ มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ (อุฏฐานสัมปทา) ความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาไม่เกียจคร้านกิจการงานทุกอย่าง ทำงานไม่ทอดทิ้งงาน ไม่อาภูล ไม่จับจด (อารักขสัมปทา) รู้จักวิธรักษาทรัพย์ที่ได้มานั้น รู้จักบำรุงดูแล หาของใหม่มาแทนของเก่า รู้จักซ่อมแซมปรับปรุงให้ใช้งานได้ดีและการบริหารทรัพย์ควรให้คนมีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ดูแลทรัพย์สิน (กัลยาณมิตตา) การรู้จักคบหา เสวนา กับบัณฑิต หรือ สัตบุรุษ คนดี ผู้มีศีล เว้นคนทุศีล โจร ผู้ก่อการร้าย ผู้มีอิทธิพลซึ่งเป็นภัยต่อสังคมและประเทศชาติ สมชีวิตา คือ ใช้จ่ายอย่างฉลาด ได้แก่ มีรายได้ รายรับ และรายเหลือ^{๒๓}

๘) อาชีพที่ขัดต่อการพัฒนาด้านสัมมาอาชีวะสำหรับคฤหัสถ์ นอกจากการประกอบอาชีพที่สุจริตแล้ว บุคคลผู้หวังความเจริญด้านสัมมาอาชีวะพึงหลีกเลี่ยงโทษ ในการประกอบอาชีพค้าขายสิ่งที่ไม่เหมาะให้โทษ ๕ อย่าง คือ ค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมา (รวมถึงสิ่งเสพติดทุกประเภท เช่น ยาบ้า ผีน เป็นต้น) และค้าขายยาพิษ^{๒๔} กล่าวโดยรวมแล้วสัมมาอาชีวะ ในข้อนี้ เป็นการเว้นจากการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น การโกงเขา หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับ ชูเชื้อ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ^{๒๕} ซึ่งเป็นคุณธรรมคอยอุดหนุนศีลข้อที่ ๒ ให้มั่นคงบริสุทธิยิ่งขึ้น

บุคคลพึงรักษากาย วาจาของตนให้ดำรง มั่นในศีลแล้วบำเพ็ญตนให้ประกอบด้วยจิตอันเมตตาต่อมวลมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก ให้อยู่กันอย่างสันติสุข ปราศจากความ

^{๒๒} อก.ทสก.(บาลี) ๒๔/๕๑/๑๕๔.

^{๒๓} อก.อุฏฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕.

^{๒๔} อก.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๑๗๗/๒๓๓.

^{๒๕} พระเมธีวราภรณ์, เบนุจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๗.

รุนแรง ประทุษร้ายต่อกัน โลกจึงจะถาวรมั่นคงอยู่ได้ยาวนาน ดังความตอนหนึ่งว่า ผู้มีธรรมประจำใจ เช่น เมตตา ความปรารถนาดีรักใคร่ต่อคนอื่น ยื่นไมตรีจิตเป็นมิตรกับคนทุกคน กับสัตว์ทุกชนิด แม้แต่ความคิดล้างผลาญที่จะเกิดขึ้นในใจก็ไม่ยอมนรกกันได้เลยว่าจะหาผู้มุ่งทำลายได้ยาก ท่านจึงสอนว่า เมตตา เป็นธรรมค้ำจุนโลก^{๒๖} นั้นหมายความว่า โลกจะยั่งยืนอยู่ได้ และวัฒนาถาวรมั่นคงตลอดไป ก็เพราะทุกฝ่ายได้มีเมตตาต่อกัน และข้อเกี่ยวเนื่อง คือ การดำรงชีวิต จะต้องมิได้ก็ด้วยการประกอบอาชีพ คือ การทำงานเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ถ้าการงานเป็นสัมมาชีพ คือ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เป็นไปเพื่อทำลายตนและทำลายคนอื่น ก็นับว่าเป็นอาชีพที่ดี ส่งเสริมให้การดำรงชีวิตดำเนินไปอย่างสะดวกและปลอดภัย

๔.๔ การประยุกต์หลักปัจจัยสันนิสติดศีล

ในสังคมของมนุษย์การบริโภคคือสาระสำคัญของโครงสร้างทางวัฒนธรรมและคือศูนย์กลางของวัฒนธรรม ในวัฒนธรรมบริโภคนิยม การบริโภคนิยมนั้นทุกวันนี้จะเห็นได้ว่าประเทศไทยของเราบริโภคหรือยึดติดกับของต่างชาติมาก โดยเฉพาะสินค้าแบรนด์เนม ที่มียี่ห้อต่างๆ กันมาก เสื้อผ้าก็แบรนด์เนม กระเป๋าแบรนด์เนม นาฬิกาต้องแบรนด์เนม อาหารก็อาหารจากนอก ถ้าวันไหนไม่ได้ใช้ของนอกกินของนอกวันนั้นก็เป็นที่ทุกข์ ซึ่งเป็นค่านิยมจากต่างชาติถือเป็นค่านิยมที่ยึดติด ดังนั้น ควรที่จะนำปัจจัย ๔ ในทางพระพุทธศาสนานั้นมาประยุกต์ภายในชีวิตตัวเองให้ดีขึ้น

มีปัจจัย ๔ พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือแม้มีวัตถุพร้อมบริบูรณ์ก็ตาม มิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะเป็นเพียงขั้นคิด เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือ เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาปัญญา เพื่อการมีชีวิตที่ดีงามและการประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไป คนบางคนมีความต้องการวัตถุเพียงเท่าที่พอเป็นอยู่ แล้วก็ยังสามารถหันไปมุ่งเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา แต่บางคนยังไม่พร้อม ชีวิตของเขาจะต้องขึ้นต่อวัตถุมากกว่า เมื่อการเป็นอยู่ของเขาไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น ก็ยังเป็นที่ยอมรับได้ นอกจากนั้น บางคนมีความโน้มเอียงความถนัดและความสามารถในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ได้ดี การมีทรัพย์มากมายของเขาก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์^{๒๗}

^{๒๖} ในเมตตาทถาวรสสูตร กล่าวถึงเมตตาว่า ถ้าบุคคลเจริญเมตตาเจโตวิมุติ เป็นเหตุให้มีอานิสงส์มากกว่าการบำเพ็ญบุญทั้งหลาย. ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๑๗๒ - ๑๗๔ .

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๗๕.

๔.๔.๑ การอาศัยปัจจัย ๔

ปัจจัยที่ ๑ อาหารการกิน เช่น อาหารเป็นเรื่องสำคัญ คนเราจะอยู่ได้ต้องอาศัยอาหาร แต่ว่าการกินก็ต้องรู้จักประมาณในการบริโภค^{๒๘} และต้องคำนึงถึงคุณค่าความเป็นจริง เราบริโภคอาหาร^{๒๙} เพื่ออะไร ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงกำหนดให้พิจารณาก่อนฉัน ทุกครั้งซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริง ไม่ใช่คุณค่าเทียม

ปัจจัยที่ ๒ เครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อผ้า หรือผ้าห่ม ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อร่างกายมนุษย์ มีไว้เพื่อปกปิดอวัยวะคือร่างกายต่างๆ ให้พิจารณาว่าเครื่องนุ่งห่มมีไว้ทำอะไร ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดพิจารณาโดยอุบายอันแยบคายแล้วจึงใช้จีวร^{๓๐} เพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดดและสัตว์เสือกคลาน ซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริง ไม่ใช่คุณค่าเทียม

ปัจจัยที่ ๓ ที่อยู่อาศัย เช่น บ้าน หรือ ถ้ำ ก็ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์มาก ให้พิจารณาว่าที่อยู่อาศัยมีไว้ทำไม ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้พิจารณา ที่นั่ง ที่นอน พิจารณาโดยอุบายอันแยบคาย แล้วจึงเสพ ใช้สอยเสนาสนะ^{๓๑} เพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อนซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริง ไม่ใช่คุณค่าเทียม

ปัจจัยที่ ๔ การรักษาสุขภาพ เช่น ถ้าเจ็บป่วยไข้ไม่สบายขึ้นมา ก็ต้องคิดว่า กินยาอะไร จึงจะหาย หรือไปหาหมอรักษาที่ไหนดีในทางพระพุทธศาสนาก็ถือเป็นเรื่องของเภสัช พระพุทธองค์ก็ทรงกำหนดไว้คือ พิจารณาโดยอุบายอันแยบคายแล้วจึงใช้กิลานปัจจัยเภสัชบริวาร^{๓๒} เพื่อบำบัดทุกข์เวทนา อันเกิดเพราะธาตุกำเริบซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริง ไม่ใช่คุณค่าเทียม เป็นต้น

๔.๔.๒ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม

วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมคือวิธี คิดโดยพิจารณาปัจจัย ๔ ที่เราใช้อุปโภคบริโภค ในชีวิตประจำวัน โดยแยกแยะประโยชน์ทางตรงและประโยชน์ลวงตา ในสมัยปัจจุบันสังคมนิยมวัตถุแข่งขันกันจนลืมคิดไปว่า “ธรรมชาติของสรรพสิ่งมีเกิดและดับเป็นของธรรมดา” สิ่งที่มีชีวิตมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ เกิด เจริญเติบโต ขยายพันธุ์แล้วก็ตาย มนุษย์เองคิดว่าตัวเองฉลาดกว่า

^{๒๘} อภ.วิ.อ. (ไทย) ๓๕/๕๑๘/๓๕๑.

^{๒๙} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิธรรมรค เล่ม ๑, อ้างแล้วหน้า ๔๑.

^{๓๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/บทนำ/๘.

^{๓๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๕๐.

^{๓๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/บทนำ/๒๒.

สิ่งมีชีวิตทั้งปวง โดยคิดที่จะใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติมาเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยลืมนึกว่า แท้จริงแล้ว มนุษย์เกิดมาก็มีการดำรงชีพตามความต้องการที่แท้จริงไม่ต่างจากสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ความสุขที่แท้ของเราอยู่ที่ไหน คนเราทุกวันนี้ไม่ค่อยสนใจหรือไม่เข้าใจในเรื่องศาสนาเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจหรือสนใจความเจริญทางด้านวัตถุ มัวแต่แข่งขันกันว่า ใครจะร่ำรวยกว่ากัน หาหนทางที่จะทำให้ทุกคนยกย่องว่ามีชื่อเสียงทางด้านความร่ำรวย มีการโฆษณาหรือจัดอันดับความร่ำรวยทางเงินตรา ว่าใครจะมีรายได้มากกว่ากัน จัดอันดับความเป็นเศรษฐกิจของโลก ทำให้หลงลืมไปว่าวัตถุหรือเงินตราเป็นเรื่องที่มนุษย์สมมุติ ให้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่แท้จริงเปลี่ยนแปลงความต้องการทางด้านร่างกายเท่านั้น หาใช้สิ่งที่สร้างความสงบสุข หรือ สันติของมนุษย์โลกอย่างแท้จริง จนมองข้ามความต้องการทางด้านจิตใจอันแท้จริงของตัวเองไป เป็นเหตุให้มนุษย์โลกทั้งหลายไม่เห็นความสำคัญของ “ศาสนา” อย่างไรก็ตามการดำเนินชีวิตไปสู่นิพพานของปวงชนทั้งหลายคงเป็นเรื่องยาก หลักธรรมทางศาสนาก็มีคำสอนสำหรับฆราวาสหรือผู้ครองเรือน^{๓๓} โดยทั่วไปเพื่อให้มองเห็น วิธีการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือตระหนี่จนเกินไป ซึ่งมีธรรมหลายข้อที่เราสามารถเลือกนำมาใช้เป็นหลัก ในการคิดและเลือกใช้ทรัพยากร ในการอุปโภคบริโภคให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงได้ ลองใช้วิธีคิดโดยมองคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยมีหลักการดังนี้

๑) หลักการ คือ ให้พิจารณาก่อนการใช้สอยวัตถุดิบของ ปัจจัย ๔ ที่เกี่ยวข้อง เป็น ๒ ลักษณะ คือ คิดถึงคุณค่าแท้ และคุณค่าเทียม

๒) วิธีการ คือ ให้ คิดถึงคุณค่าของวัตถุที่จะใช้สอยว่า

เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใดสำหรับ ความจำเป็นในการบริโภค ใช้สอย การกิน การซื้อสิ่งของมาบริโภคนั้น ๆ และ คิดถึงคุณค่าเทียมจากสิ่งที่แสดงให้เห็นเพียงภายนอก แต่ราคาสูงกว่า แพงกว่า ก็ควรจะเลือกเอาสิ่งของที่มีราคาถูกกว่า และใช้งานได้เหมือน ๆ กัน

๓) ตัวอย่าง เช่น การเลือกซื้อนาฬิกาข้อมือหนึ่งเรือน

๔) ขั้นตอนวิเคราะห์ คุณค่าของนาฬิกา อยู่ที่ความเที่ยงตรง แม่นยำในการบอกเวลา สาระของนาฬิกาไม่ได้อยู่ที่ราคาแพงหรือไม่ มาจากประเทศใด แต่ ผู้บริโภคมักนิยมสินค้าราคาแพง ๆ เพื่อจะได้เหมาะสมและความพอใจของกิเลสตัณหาของตน อันที่จริงราคาถูก แพงก็ดูเวลา

^{๓๓} พระเมธีวราภรณ์, เบญจศีลเบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

เหมือนกัน ไม่ต่างกันเลยเรื่องเวลา ถึงจะเดินเร็ว หรือ ช้า ก็เพียงเล็กน้อย เป็นวินาที ฉะนั้น การคิดโดยวิธีนี้ การจะซื้อนาฬิกาหนึ่งเรือน จึงขึ้นอยู่กับคุณค่าของมัน ไม่ใช่ราคา มีข้อ^{๓๔}

ตัวอย่าง การเลือกรับประทานอาหารหนึ่งมื้อ เป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ เราต้องเตือนตนเองเสมอว่า เราจะรับประทานอาหารเพื่ออะไร เพื่อดับทุกข์ เพื่อสมุทัย เพื่อความโก้เก๋ เพื่ออวดความมั่งมีเงินทอง เพื่อสนองค้นหา ฯลฯ แท้จริงแล้วการบริโภคอาหาร หนึ่งในปัจจัย ๔ ก็เพื่อดับความหิว หรือความต้องการทางด้านร่างกายเพื่อนำไปทำให้ร่างกายเจริญเติบโต หรือซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ บางคนจะรับประทานอาหารสักมื้อ ต้องร้านอาหารที่มีชื่อเสียง ร้านอาหารต้องหรูมีระดับแบบสังคมชั้นสูงมี ป้ายโฆษณาที่การ์ตูนตัวร่าซาดอ่อยจากนักชิมที่มีชื่อเสียง มีคนไปรับประทานเยอะแยะ แทนที่จะพิจารณาว่าอาหารที่จะรับประทานมีคุณค่าทางโภชนาการหรือไม่ ถ้าเราได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลที่มีการศึกษาได้ร่ำเรียนมา เราต้องใช้ปัญญาพิจารณาอาหารตามความรู้ที่เราได้เรียนมา ว่าอาหารที่เราเลือกรับประทานมีธาตุหรือสารอาหารครบ และมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของร่างกายหรือไม่ โดยพิจารณาจากคุณค่าแท้คุณค่าเทียมเป็นหลัก

คุณค่าแท้	คุณค่าเทียม
ดับความหิว	ร้านอาหารหรู ราคาแพงเกินความจำเป็น
สะอาดถูกหลักอนามัย สารอาหารครบ ๕ หมู่ มีประโยชน์ทางด้านโภชนาการ	รสนิยมสูง บรรยากาศดี ภาชนะที่ใส่อาหารสวยหรูมีระดับ ราคาแพง รสชาติ สี กลิ่น ไม่จำเป็นต่อร่างกาย

๔.๒.๓ ถ้าขาดการพัฒนาตนเองมอดตกเป็นทาสแห่งวัตถุนิยม

ในปัจจุบัน เมื่อบุคคลขาดการพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ตกอยู่ในภาวะวิกฤตอย่างหนักหน่วง เพราะโลกยิ่งเจริญด้านวัตถุเพียงฝ่ายเดียวแล้ว ขณะที่ศีลธรรมอันดีงามของสังคมก็มีวันที่จะเสื่อมโทรมลงไปด้วยการประพาศคิดทางศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่มีความเจริญก้าวหน้าด้านจิตใจและปัญญา เพราะถ้าขาดด้านศีลธรรมก็เกิดปัญหาตามมาอีกหลายด้าน กล่าวคือ ทำให้คนกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว คดโกงกันเก่งขึ้น ทำให้คนมีจิตใจเสื่อมศีลธรรมทางเพศ จนยากจะแก้ไขหลักจริยธรรม หรือ จริยศาสตร์ทางเพศที่ได้บัญญัติไว้ดีแล้ว สิ่งลามกอนาจาร

^{๓๔} พระมหาสมชาย สิริจนฺโท “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุเมโธ)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

กลายเป็นสิ่งสะอาด กลายเป็นงานศิลปะ ซึ่งมีแพร่หลายแก่เยาวชน ที่ลืมหืมตาขึ้นมาในโลกด้วยการบูชา ความสุขทางเนื้อหนัง แทนพระเจ้าหรือธรรมะ^{๓๕} และทำให้เกิดการลั่น หรือเพื่อที่ไม่สมดุลแก่กัน ในหลาย ๆ ทาง เช่น การต้องคุมกำเนิด การทำลายสินค้าด้วยคุณภาพชีวิตวิถีโอเอเลียน เป็นต้น

ถ้ามองในภาพรวมนี้ วินัยยังเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของประชาธิปไตยในสังคม ถ้าไม่มีวินัย ประชาธิปไตยก็ตั้งอยู่ยาก เพราะประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชนคือ ประชาชนปกครองกันเองและ ประชาชนจะปกครองกันเองได้นั้น ประชาชนทุกคนต้องปกครองตนเองได้ก่อนซึ่ง คนที่ปกครองตนเองได้คือคนที่วินัย เมื่อปกครองตนเองไม่ได้แล้วจะไปร่วมกันปกครองเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไรจึงถือว่าวินัยชาวพุทธที่กล่าวมาจึงเป็นหลักการสำคัญของการปกครองตั้งแต่ระดับบุคคลถึงประเทศชาติ

๔.๓ สรุป

หลักคำสอนพื้นฐานในพระพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์เราเป็นผู้ที่สามารถพัฒนาตนได้ และครอบคลุมพฤติกรรมที่จะก้าวไปสู่การพัฒนาชีวิต หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ภายในชีวิตของตนเองจากสภาพหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิม เช่นการนำหลักจตุปรีชาสุทธินิคม ๔ ที่เป็นข้อบัญญัติของพระสงฆ์มาใช้ได้กับคนสามัญทั่วไปได้ คือ (๑) การประยุกต์หลักปาฏิโมกข์สังวรศีล ประยุกต์ตามการสร้างวินัยในสังคม และการสร้างวินัยในตนเอง (๒) การประยุกต์หลักอินทริยสังวร (๓) การประยุกต์หลักอาชีวิปรีชาสุทธินิคม (๔) การประยุกต์หลักปัจเจกสันนิสติดศีล นั้นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิต มนุษย์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาตนเอง คือพัฒนา ด้านการงดเว้นหรือเจตนาที่ทำให้ผิดวินัย หรือเรียกว่ารักษาศีล ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งภายนอก และภายใน หมายถึง ควรที่จะพัฒนาทั้งสภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีเช่น การดำเนินอาชีพที่สุจริต เว้นอาชีพที่ทุจริต จัดเป็นการพัฒนาด้านกาย และศีลในเบื้องต้น ขณะเดียวกัน ก็ทำกิจการหน้าที่ด้วยความสำรวมกาย คือ สำรวมอินทริย์ ๖ อันได้แก่ รัศมีดวงตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของตัณหา ความอยาก จนทำให้ตนเองต้องประสบทุกข์ ความเดือดร้อน อีกอย่างหนึ่งปัจจัย ๔ ก็ให้พิจารณาตามความเป็นจริงแห่งคุณค่าว่าเป็นการใช้แบบใดใช้เพื่อประโยชน์หรือว่าใช้เพื่อหาความสนุกเป็นต้น

^{๓๕} อ.โอโณทัย, ธรรมะกับการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๗

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการศึกษาวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข มีขอบข่ายในการศึกษา ๓ ประการด้วยกัน คือ วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอการสืบค้นข้อมูลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์ ประสงค์สรุปและเป้าหมายพอสรุปได้ ดังนี้

๕.๑.๑ วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ดังนี้

(๑) ความเป็นมาของการบัญญัติวินัยชาวพุทธ คือ แรกเริ่มพระพุทธศาสนายังไม่มีการบัญญัติวินัย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤตินั้นอีก จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าจะบัญญัติพระวินัยในแต่ละข้อนั้นก็ต้องมีเหตุ เกิดขึ้นมาก่อนแล้วค่อยบัญญัติพระวินัยขึ้นมาทีหลัง

(๒) ความหมายของวินัยชาวพุทธ คือ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือบัญญัติไว้เพื่อความเรียบร้อยดีงามของสังคม เพื่อควบคุมผู้อยู่ในสังกัดให้มีระเบียบให้เกิดความสงบสุขขึ้นในส่วนบุคคลแต่ละคนและสังคมโดยรวมและเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียอันจะเกิดขึ้นเพราะการขาดวินัย

(๓) ความสำคัญของวินัยชาวพุทธ คือ การบัญญัติพระวินัยก็เพื่อวางกรอบระเบียบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เพื่อป้องกันความวุ่นวายอันอาจเกิดขึ้นซึ่งการบัญญัติพระวินัยนี้มีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ มูลบัญญัติ คือ ข้อที่ทรงบัญญัติไว้เดิม (เหตุเกิดครั้งแรก) อนุบัญญัติ คือ ข้อที่ทรงบัญญัติซ้ำเพิ่มเติมในภายหลัง จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ก็ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวินัยทรงตักเตือนให้ชาวพุทธยึดเอาศีลเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตแม้ก่อนพระพุทธองค์จะทรงปรินิพพานก็มอบศีลให้เป็นมรดกเหมือนพินัยกรรมแก่ชาวพุทธ พระในศาสนาพุทธ เหล่าพุทธสาวกว่า ให้อยู่กันด้วยศีล ปกครองกันด้วยศีล เอาศีลเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ด้วยกัน ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสุข

(๔) ประเภทของวินัยชาวพุทธโดยแบ่งตามจตุปารีสุทธิศีล ๔ ประเภท คือ (๑) ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธรเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ ในส่วนของศีล ๒๒๗ ข้อเป็นศีลหรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติ (๒) อินทริยสังวร คือ ความเป็นใหญ่, สภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, สภาวะธรรมที่เป็นเจ้าของหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการเห็น หูเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการได้ยิน จมูกเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการดม ลิ้นเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ในการลิ้ม โดยทั่วไป อินทริย หมายถึง อินทริย ๖ (๓) ปัจจยสันนิตศีล คือ การหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ(อาชีพอสุจริต) (๔) อาชีwapารีสุทธิศีล คือ การพิจารณาใช้สอยปัจจัย ให้เป็นไปตามประโยชน์ที่แท้ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยคตหา เช่น ไม่บริโภคด้วยความอยากรับประทาน ไม่บริโภคด้วยความอยากอยากใช้สอย

(๕) ประโยชน์ของวินัยชาวพุทธ คือผู้มีวินัยหรือผู้มีศีลเป็นไปเพื่อความมีระเบียบ ความเรียบร้อยของหมู่คณะโดยกล่าวไว้ ๑๐ ประการ คือ ๑. เพื่อสนองมติของคณะสงฆ์ที่เห็นว่า การมีพระวินัยเป็นการดี ๒. เพื่อความผาสุกของสงฆ์ เพราะการมีระเบียบวินัยเป็นบ่อเกิดของความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม ๓. เพื่อข่มขี้คนหน้าด้าน ไร้ยางอาย ไม่มีความสำนึกในความผิดถ้าไม่มีพระวินัยไว้ ก็ไม่มีข้ออ้างสำหรับลงโทษคนเช่นนั้น ๔. เพื่อความเป็นผู้ผาสุกของผู้มีศีลอันดีงาม เพราะถ้าไม่มีพระวินัยคุ้มครอง แม้ผู้มีอหิชาศัยดีงาม ละเอียดสุขุม ก็ยากที่จะดำรงอยู่ได้ เรียกว่า ร่วมสังฆกรรมกับคนไม่มีศีลไม่ได้ ๕. เพื่อป้องกันโทษในปัจจุบัน เช่น การทำร้ายร่างกาย การพรากชีวิต ตลอดจนการต้องโทษจอบจำตามกฎหมาย ที่เนื่องมาจากการทำความผิดนั้น ๆ ๖. เพื่อป้องกันโทษในภายหน้า คือป้องกันไม่ให้ความผิดที่ปรากฏเป็นเวรกรรมต่างๆ และเป็นเหตุให้บังเกิดในอบายภูมิ ๕ อันได้แก่เกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน ๗. เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสสำหรับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพราะการปฏิบัติตามพระวินัยเป็นบ่อเกิดของความนิยมนับถือเลื่อมใส ๘. เพื่อจูงใจผู้ที่นับถือเลื่อมใสอยู่แล้ว ให้นิยมนับถือเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะการปฏิบัติพระวินัยอย่างเหมาะสมเป็นเหตุเพิ่มพูนศรัทธา (ความเชื่อ) และปสาทะ (ความเลื่อมใส ของคนทั่วไป ๙. เพื่อความมั่นคงของพระสังฆธรรม ทั้งที่เป็นส่วนการศึกษา การปฏิบัติและมรรค ผล นิพพาน เหล่านี้มีวินัยเป็นมูลรากทั้งสิ้น ๑๐. เพื่ออนุเคราะห์วินัย ทั้งที่เป็นส่วนสังวรวินัย และปหานวินัย

(๖) โทษของการไม่ปฏิบัติตามวินัยชาวพุทธ คือพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะอุบาสกทั้งหลาย ชาวบ้านปาฏลิกามาว่า คหบดีทั้งหลาย โทษของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล มี ๕ ประการ คือ ๑. คหบดีทั้งหลาย บุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล ในโลกนี้ย่อมประสบความเลื่อม โภคะเป็นอันมาก เพราะมีความประมาทเป็นเหตุนี้เป็นโทษข้อที่ ๑ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล. ๒. คหบดีทั้งหลาย กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล ย่อมอื้อฉาวไป นี้เป็นโทษข้อที่ ๒ ของศีลวิบัติ ของ

บุคคลทุกศีล. ๓. คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล เข้าสู่บริษัทใดๆ คือ ขัตติยบริษัทก็ดี พราหมณ์บริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี เป็นผู้ไม่มองอาจ ขวยเงินเข้าไป นี้เป็นโทษข้อที่ ๓ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล. ๔. คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล ย่อมเป็นคนหลงทำกาลละ (ตาย) นี้เป็นโทษข้อ ๔ ของศีลวิบัติ ของบุคคลทุกศีล. ๕. คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล ครั้นร่างกายแตกภายหลังมรณะ จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก นี้เป็นโทษข้อที่ ๕ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล

๕.๑.๒ วิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิธีการปฏิบัติวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ ดังนี้

(๑) วิธีปฏิบัติปาฏิโมกข์สังวรศีล ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ ข้อสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ในทุกขณะเว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม กระทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ซึ่งทรงบัญญัติ เป็นสิกขาบท ซึ่งวิธีการปฏิบัตินั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติปาฏิโมกข์สังวรศีลของ บรรพชิต คือ สำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อที่พระพุทธองค์ทรงห้าม ต้องสังวรระวังข้อ ประพฤติผิดต่าง ๒) วิธีปฏิบัติปาฏิโมกข์สังวรศีลของคฤหัสถ์ คือวิธี ๑ วิธีดีถือเป็นวิธีปฏิบัติที่ดี ที่สุดสำหรับคฤหัสถ์และบรรพชิต

(๒) วิธีปฏิบัติอินทริยสังวร ฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่จะนำไปปฏิบัติตามได้ ซึ่ง วิธีการปฏิบัตินั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติอินทริยสังวรของบรรพชิต คือ การสำรวม อินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโภกฐัพพะ ฐรรมารมณด้วยใจระวังไม่ให้กเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทริย์ ทั้ง ๖ ๒) วิธีปฏิบัติอินทริยสังวรของคฤหัสถ์ คือ ฝึกให้มีหิริโอตตปปะซึ่งมีความละเอียดและเกรง กลัวต่อบาป ซึ่งหิริโอตตปปะ ทำให้เกิดอินทริยสังวร อินทริยสังวร ทำให้เกิดศีล ศีล ทำให้เกิด สมาธิ สมาธิ ทำให้เกิดปัญญา ผู้มีอินทริยสังวรดี ศีลที่ย่อมบริสุทธฺ์ ศีลบริสุทธฺ์ สมาธิก็เกิดได้ง่าย

(๓) วิธีปฏิบัติอาชีวปาริสุทธิศีล คือการเลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม บริสุทธฺ์ ไม่ หลอกลวงผู้อื่น พระภิกษุที่มีอาชีพรุทธิ ย่อมแสวงหาปัจจัย ๔ โดยชอบธรรมในวิธีปฏิบัติอาชีว ปาริสุทธิศีลได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติอาชีวปาริสุทธิศีลของบรรพชิต คือ ความสะอาด หมดจดแห่งวิธีการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยบริโภคนของ ภิกษุ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยและยา รักษาโรคซึ่งจะต้องได้มาโดยวิธีที่ถูกต้อง โดยนัยแห่งความเป็นสมณะเพศ ๒) วิธีปฏิบัติอาชีวปาริ สุทธิศีลของคฤหัสถ์ คือ ควรที่จะยึดในหลักหัวใจเศรษฐี คือ อุ,อา,กะ,สะ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระ ศาสดาทรงหลักการแสวงหาทรัพย์และรักษาทรัพย์ไว้ได้อย่างมั่นคงซึ่งเป็นประโยชน์ที่ถูกต้องตาม หลักการและเหตุผล

(๔) วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีล สันนิสติดศีล คือ การพิจารณาปัจจัย ๔ อัน ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ที่แท้จริง ก่อนที่จะบริโภค ซึ่งศีลข้อนี้สำเร็จได้ด้วยปัญญา เป็นคุณธรรมที่จะช่วยประคับประคองชีวิตของ บรรพชิตและคฤหัสถ์ให้มีความหมดจดผ่องใส และร่มเย็นเป็นสุขได้ตลอดเวลา ในวิธีปฏิบัติปัจจัย สันนิสติดศีลผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีลของบรรพชิต คือ สรุปล ปัจจัย(เครื่องอาศัย)ของบรรพชิต มี ๔ อย่าง ได้แก่ จีวรเครื่องนุ่งห่ม อาหารบิณฑบาต เสนาสนะที่ อยู่อาศัย และ ยารักษาโรค (ไม่ใช่ทรัพย์สินเงินทอง) ซึ่งเพียงพอต่อการที่จะสามารถยังชีวิตให้ ดำเนินต่อไปได้ ๒) วิธีปฏิบัติปัจจัยสันนิสติดศีลของคฤหัสถ์ คือ ให้พิจารณาอาหาร ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่ มนุษย์ นำมาเลี้ยงร่างกายประจำวันตั้งแต่เกิดจนตาย ให้พิจารณาเครื่องนุ่งห่ม ว่า เสื้อผ้าสำหรับสวม ใส่ เพื่อปกปิดร่างกาย ให้พิจารณาที่อยู่อาศัย ว่า บ้านเรือนที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยพักผ่อนหลับนอนหลบ แดดหลบฝน ให้พิจารณายารักษาโรค ว่า พืชที่เป็นสมุนไพรต่าง ๆ ที่นำมาสกัดเป็นยารักษาโรคเพื่อนำมารักษามนุษย์ ที่เจ็บไข้ หรือป่วยเป็นโรคต่างๆ

๕.๑.๓ แนวทางประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข

จากการศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้เป็นสุข ตาม จตุปารีสุทธิศีล สรุปลได้ ดังนี้

(๑) การประยุกต์หลักปาฏิโมกขสังวรศีล ทำให้ทราบว่า การรักษาวินัยนั้นทำให้เกิด ความเจริญก้าวหน้า และเกิดความสุข ทั้งในระดับส่วนตนเองและระดับส่วนรวม ครอบครัว ประเทศชาติบ้านเมือง แม้คฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ต้องมีศีลเป็นหลักสำคัญเป็นหลักประกันการ บรรพชา อุปสมบทของตน ถ้าขาดศีลก็ไร้ความดีและไม่เป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาอีกด้วย ดัง ความตอนหนึ่งว่า ในสังคมของมนุษย์ผู้มีความเจริญแล้ว ยังรักษาสัจจะที่ให้ไว้แก่กันและกันไว้ มี ระเบียบข้อตกลงให้ไว้ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายหรือร่วมกัน แต่ผลสุดท้าย ก็คือ อยู่ อย่างสงบสุขร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันก็อบรมเสริมแต่งให้สติปัญญา ได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น ตามลำดับ เนื่องจากโลกมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาล ตามเวลา ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ทำให้มวล มนุษย์มีความรู้ความฉลาด สามารถประคับประคองประชากรของโลกให้อยู่เย็นเป็นสุขได้

(๒) การประยุกต์หลักอินทริยสังวรศีล ทำให้ทราบว่า การรักษาสมาถสามารถเกิดความสุขบ รมณ์จากกิเลสที่เข้ามาทางอายตนะหรืออินทริย มี ตา หู จมูก ได้เป็นอย่างดี ดังความตอนหนึ่งว่า ความเป็นผู้มีอินทริยสงบ(สนฺตฺนฺทฺริโย) หมายถึง ผู้สงบจากกิเลส ไม่เป็นเหตุให้ฟุ้งซ่าน เนื่องจาก อินทริย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ถูกฝึกฝนและอบรมมาเป็นอย่างดีแล้ว มีตาก็สักแต่ว่า ดู ว่า เห็น มีหูก็สักแต่ว่า ฟัง หรือได้ยิน มีจมูก ก็สักแต่ว่า สูดดมลมหายใจเข้าออก ลิ้น ก็สักแต่ว่า ลิ้มรส

กายก็สักแต่ว่าสัมผัส ใจก็สักแต่ว่า รู้อารมณ์ คือ ไม่ยินดียินร้าย ไม่หลงไหลไปตามอารมณ์ ที่ผ่านออกโดยมีสติควบคุมอยู่ทุกขณะทุกเมื่อ

(๓) การประยุกต์หลักอภิวิปัสสิทศีล ทำให้ทราบว่า การงานที่สุจริต ละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต การทำงานเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ถ้าการงานเป็นสัมมาชีพ คือ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เป็นไปเพื่อทำลายคนและทำลายคนอื่น ถิ่นับว่าเป็นอาชีพที่ดี ส่งเสริมให้การดำรงชีวิตดำเนินไปอย่างสะดวกและปลอดภัยจึงไม่เกิดโทษและเป็นสุขยิ่ง

(๔) การประยุกต์หลักปัจเจกสันนิสสิทศีล ทำให้ทราบว่า ปัจจัย ๔ ที่ใช้บริโภคในปัจจุบันนั้นเป็นเพียงเครื่องยังชีวิตให้อยู่รอดโดยพระพุทธศาสนาให้มองการบริโภค มิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะเป็นเพียงขั้นศีล เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือ เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาปัญญา เพื่อความมีชีวิตดีงามและการประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) วินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมผู้ศึกษา และปฏิบัติควรนำข้อปฏิบัติซึ่งมีหลักในการนำหมวดวินัยของชาวพุทธ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถพิจารณาขอบเขตในระดับของวินัยว่ามีองค์ประกอบแต่ละหมวดในการปฏิบัติในหมวดของกฎหัตถ์และบรรพชิตที่ดีขึ้น

๒) ควรศึกษาวิธีการปฏิบัติตามวินัยชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ว่าปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักวินัยของพระพุทธศาสนาที่วางไว้ เป็นหลักการและวิธีปฏิบัติ ผู้ศึกษาและปฏิบัติควรศึกษาหลักวินัยแต่ละหมวดก่อนเพิ่มเติมโดยให้ดูรายละเอียดก่อนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

๓) ควรนำความรู้ที่ได้จากการประยุกต์หลักวินัยชาวพุทธในการพัฒนาชีวิตให้ เป็นสุข ไปปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบวินัยชาวพุทธกับกฎหมายไทยว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบข้อปฏิบัติวินัยชาวพุทธกับวินัยต่างศาสนาว่ามีความเหมือนหรือต่างกันหรือไม่

๓) ควรศึกษาโทษของการรักษาวิญญ์กับประโยชน์ของการรักษาวิญญ์ว่ามีข้อดีหรือข้อเสียอย่างไร

๔) ควรศึกษาเรื่อง คีต ๕ คีต ๘ คีต ๒๒๗ ในการบรรลุลหกรรมของผู้ปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : นวสาส์น
การพิมพ์, ๒๕๕๑.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชิง. นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชิง,
๒๕๓๕.

ฉันทนา อุดสาศลักษ์ณ(เรียบเรียง) . พุทธปัญญาคู่มือการสร้างปัญญา . กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.,
๒๕๔๕.

ประมวลปาฐกถาและวิทยุเทศนาของพระราชรัตนเมธี. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์,
๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,
๒๕๔๓.

_____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

_____ . ธรรมานุชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๐. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สี่ตวัน,
๒๕๔๕.

_____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) . พุทธธรรม. ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) . ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.
- พระเทพปริยัติโมลี. หลักการพัฒนาดน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ม.ป.ป.,
- พระเมธีวราภรณ์ . เบลอศิลป์เบญจธรรมอุดมชีวิตของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๓.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ(เรียบเรียง). มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๓.
- พระสิริมงคลจารย์. มงคลดุษฎีปณี(แปล)เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- มานิตย์ จุมปา. “สังคมและความประหลาด” “ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย”. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๒๕.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) . อุปกรณวินัยมุข เล่ม ๒. ม.ป.ท. , ๒๕๒๘.
- สมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑ . พิมพ์ครั้งที่ ๔๐. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต(มงคล ๓๘), (กรุงเทพมหานคร : นานาส์สิ่งพิมพ์, ๒๕๔๒).
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๒.
- สำลี รักสุทธี. มงคลชีวิ ๓๘ ฉบับร้อยแก้วและร้อยกรอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.
- อนันต์ จินดารัตน์. คำอธิบายวินัยข้าราชการครูและการออกจากราชการ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, ๒๕๓๖.
- อ.อโณทัย. ธรรมะกับการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย :

นางสาวหิมาพรรณ รักแตงาม. “การศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของ ดิษ นัท ฮันท์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาสมชาย สิริจนฺโท “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สमान สุเมโธ)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาจรรุญ จรณธมฺโม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องศีลสิกขาในพระวินัยปิฎก”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

(๓) บทความในวารสาร :

ฐานวุฑโฒภิกขุ. มงคลชีวิตฉบับธรรมทายาท. ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจคุณแม่ อาเตียง แซ่จิว ๓ มิถุนายน ๒๕๓๓.

พระเทพวรคุณ (สमान สุเมโธ). “พระสงฆ์สุปฏิปันโน”, แสงอีสาน. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗ (ธันวาคม ๒๕๔๖ - กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗) : ๕๘.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระมหาทองหล่อ ฐานิสฺสโร(สินกระสัง)
- วัน/เดือน/ปีเกิด : วันพุธ ที่ ๒๕ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๗(มะโรง)
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ที่ ๒ บ้านเขี้ยปราสาท ตำบลเขี้ยปราสาท
อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๒๑๐
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา (ปี ๒๕๔๗)
- : สำเร็จหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครู(ป.วค.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา
- : นักรธรรมเอก สำนักเรียนวัดเขี้ยปราสาท
ตำบลเขี้ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์
(ปี ๒๕๓๖)
- : เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดเขี้ยปราสาท
ตำบลเขี้ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์
(ปี ๒๕๔๑)
- อุปสมบท : วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๓๔ ณ วัดเขี้ยปราสาท
ตำบลเขี้ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์
- ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ : เจ้าอาวาส วัดเขี้ยปราสาท ตำบลเขี้ยปราสาท
อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์
- : เจ้าคณะอำเภอหนองกี่ (ปี ๒๕๕๒)
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเขี้ยปราสาท ๑๐๗ หมู่ ๑ ตำบลเขี้ยปราสาท
อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๒๑๐